

TUKEA PERHEELTÄ PERHEELLE

Tukiperhetoiminnan tarkastelua lastensuojelun vapaaehtoistyönä
tukiperheiden näkökulmasta tukiperhekyselyn pohjalta

OUTI NIEMI

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalityön pro gradu -tutkielma

Helmikuu 2011

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

NIEMI, OUTI: Tukea perheeltä perheelle. Tukiperhetoiminnan tarkastelua lastensuojelun vapaaehtoistyönä tukiperheiden näkökulmasta tukiperhekyselyn pohjalta.

Pro gradu –tutkielma, 93 s.
Sosiaalityö
Ohjaaja: Tarja Pösö
Helmikuu 2011

Tutkielman aiheena on tukiperhetoiminta lastensuojelun vapaaehtoistyönä. Tarkastelen aihetta Pelastakaa Lapset ry:n tukiperheiden näkökulmasta tukiperhekyselyn kautta. Tuon esille tukiperhetoiminnan lähihistoriaa ja nykykäytäntöjä sekä pohdin sen tulevaisuutta. Tukiperhetoiminta on perinteisestä lomakotitoiminnasta syntynyttä suunnitelmallista lastensuojelutyötä, jota organisoivat järjestön ammatilliset sosiaalityöntekijät ja käytännön toteutuksesta vastaavat vapaaehtoiset tukiperheet. Tutkielman aihe on ajankohtainen, sillä vuosi 2011 EU:n vapaaehtoistoiminnan vuosi. Lastensuojelun kentällä tapahtuu jatkuvasti uudistuksia niin lainsäädännössä kuin työkäytännöissäänkin. Lisäksi järjestöjen toimintaedellytyksiin vaikuttavat suurelta osin rahoittajatahon Raha-automaattiyhdistyksen linjaukset.

Tukiperhetoimintaa järjestetään kuntien omana toimintana sekä järjestöjen tuottamana palveluna. Tämän tutkielman tavoitteena on tarkastella järjestössä toteutettavaa tukiperhetoimintaa yhtenä lastensuojelun vapaaehtoistoiminnan muotona. Vapaaehtoistoimijoiden taustalla vaikuttavat usein altruistiset motiivit ja halua auttaa toisia saaden samalla itse iloa. Pelastakaa Lapset ry:ssä tehtävä tukiperhetyö on osa lastensuojelun kenttää, joka sijoittuu virallisen viranomaisverkoston ja vapaaehtoisten toimijoiden välimaastoon. Tukiperhetoimintaa ohjaa lastensuojelulainsäädäntö, jossa se on määritelty lastensuojelun avoimuuden tukitoimeksi. Tukiperhetoiminta voidaan nähdä myös ehkäisevänä lastensuojeluna tai perhehoitona.

Tutkielman aineistona on kyselytutkimus, jossa kartoitetaan tukiperheenä toimivien ihmisten motiiveja ja heidän kokemiaan haasteita tukiperhetyössä. Kyselyyn vastasi 174 tukiperhettä. Tutkin millaista Pelastakaa Lapset ry:n tukiperhetoiminta on ja mitkä ovat tukiperheiden tehtäviä. Tutkielmassa selvitän tukiperheiden käsityksiä heidän roolistaan auttajina ja vapaaehtoisina haastavassa lastensuojelullisessa tehtävässä. Kartoitan lisäksi tukiperheiden kokemia tuen tarvetta tehtävässään. Analysoin aineistoa ristiintaulukoinnein ja avoimia vastauksia tulkiten laadullisen sisällönanalyysin keinoin. Tutkimusta taustoittavat aiemmat tutkimukset sekä lastensuojelun ja vapaaehtoistyön kirjallisuuskatsaukset.

Tutkimustulokset osoittivat, että puolet tukiperheistä oli toiminnassa melko uusia, enintään kaksi vuotta toimineita, ja puolet jo kokeneempia tukiperheitä. Toisille perheille tukiperheenä toimimisesta on muodostunut elämäntapa ja he haluavat olla mukana vuodesta toiseen. Toiminnan jatkuvuuden ja pysyvyyden kannalta hieno tulos oli, että kuusi prosenttia perheistä on toiminut tukiperheenä yli yhdeksän vuotta. Suurimmalla osalla tukiperheistä (62 %) oli käynyt lapsia vain yhdestä perheestä. Vanhempiin ja perheen elämäntilanteeseen liittyvät syyt korostuivat tukiperheiden vastauksissa tuentarpeen taustatekijöinä. Useimmin tukiperheet mainitsivat tukiperhetarpeen syyksi yksinhuoltajuuden (66 %), vanhemman oman ajan tarpeen (42 %), vanhemman väsymyksen (39 %), heikon sosiaalisen tukiverkoston (35 %) ja miehen mallin tarpeen

(32 %). Eniten vastauksia keränneet tukiperhetarpeet osoittavat syiden olevan enemmän perheen haastavassa tilanteessa ja vanhemmista johtuvissa syissä kuin lapsista nousevissa tarpeissa. Tukiperheiden toimintaan haasteita toivat useimmin lapsen liittyvät tekijät. Suurimmiksi haasteiksi tukiperhetoiminnassa tukiperheet kokivat lapsen ylivilkkouden, levottomuuden tai keskittymiskyvyttömyyden (37 %) sekä rajojen noudattamisen (28 %). Katsottaessa tukiperheiden kokemia tukiperhetarpeita suhteessa tukiperhetoiminnan haasteisiin voidaan todeta, että eniten vastauksia keränneissä luokissa, yksinhuoltajuus ja avioero sekä vanhempien väsymys ja vanhempien tarve omalle ajalle, suurimpina haasteina tukiperheet kokivat lapsen ylivilkkouden, levottomuuden tai keskittymiskyvyttömyyden sekä lapsen arkuuden, pelokkuuden tai turvattomuuden ja lapsen vaikeudet sosiaalisissa suhteissa.

Tukiperheiden tärkeimpinä motiiveina nousivat esiin halua auttaa ja saada myös itselle iloa. Erilaisten orientaatioperustojen mukaan luokiteltuna tukiperheiden motiiveista löytyi viisi erilaista motiivitaustaa: auttaminen, itselle tuleva ilo tai hyöty, lapset itsessään, yhteiskuntavastuu ja elämäntapa. Tuen riittävyttä arvioidessaan tukiperheet kokivat, että se tuki, josta heillä on kokemusta, on ollut riittävää tai ainakin melkein riittävää. Vastaajista 68 prosenttia koki tukiperhevalmennuksen ja järjestön sosiaalityöntekijän tuen riittäviksi. Yli 80 prosenttia vastaajista koki Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijän tuen tukevan erittäin hyvin tai melko hyvin tukiperheenä toimimista.

Tukiperhetoiminnalla on yhteiskunnan kannalta merkittävä rooli ennaltaehkäisevänä toimintana, jolla voidaan parhaimmillaan estää tukea tarvitsevien perheiden tilanteiden kriisiytyminen ja mahdollinen lasten huostaanotto.

Avainsanat: tukiperhe, lastensuojelu, vapaaehtoistoiminta, altruismi, järjestöt

University of Tampere
School of Humanities and Social Sciences

NIEMI, OUTI: Support from a family to a family. Studying support family action as voluntary work in child welfare in the perspective of the support families based on a questionnaire for support families.

Master's Thesis, 93 pages.
Social Work
Supervisor: Tarja Pösö
February 2011

The subject of this Master's Thesis is to study support family action as voluntary work in child welfare. I study the theme in the perspective of the support families of Save the Children Finland based on a questionnaire for support families. I bring up the history of support family action and also the present ways of practice as well as reflect on the future. Support family action is well planned child welfare work that originates from the traditional holiday home activity. It is organized by the professional social workers of the organization and carried out by the voluntary support families. The subject is actual, because the year 2011 is the year of voluntary action in the European Union. There are constant reformations occurring in the field of child welfare, both in the legislation and in working practices. Also the Finland's Slot Machine Association's definitions of policy have huge impact on the financial conditions of the organizations.

The support family action is organized by municipalities and also organizations are offering their services in the field. The aim of this Master's Thesis is to study the support family action in a certain organization as an example of voluntary action in child welfare. Volunteers are often influenced by altruistic motives and an urge to help others and at the same time they enjoy helping. The support family work of Save the Children Finland is a part of the child welfare field that is located in between the official sector and the voluntary field. The support family action is regulated by the child welfare legislation and it is defined as a form of child welfare support. The support family action can be seen also as preventive child welfare or foster care. Support family action has an important role in the society as a preventive action that can prevent the situations of the families in need to go into crisis or the possible custody of the child.

The research material of this study is a survey that indicates the motives and the challenges that the support families face in their work. 174 support families answered the survey. I study what the support family work is like and what are their duties. In this study I examine the conceptions of the support families of their roles as helpers and volunteers in the challenging task of child welfare. I also study what kind of support the families need in their work. I use qualitative content analysis methods and cross-tabulation. I base my study on prior research material and literature reviews on child welfare and voluntary work.

The study has shown that half of the support families were fairly new to the action, they had worked two years or less as a support family, and the other half had already some more experience. Other families say that being a support family has become a lifestyle to them and they want to be a part of it years after years. Six percent of the families had acted as a support family for over nine years, which is a great result for the continuation and stability of the work. Most of the support families (62 %) had had children from only one family. Support families mentioned often reasons for having

a support family that were related to the parents and the conditions of the family. Most support families mentioned sole custody (66 %), parent's need for own time (42 %), tiredness of the parent (39 %), poor social network (35 %) and need of the model of a man (32 %) as the main reasons for the need of a support family. These answers show that the reasons are more related to the difficult situations of the families and parents than to children's needs. The factors related to children were a challenge to the support families in their action. The most challenging for the support families were the hyperactivity of the child, restlessness and troubles in concentration (37 %) and obeying the restrictions (28 %). When looking at the needs for a support family in relation to the challenges faced by the support families can be noted that in the most common classes of sole custody/divorce and parent's need for own time and also tiredness of the parent, the most challenging for the support families were the hyperactivity of the child, restlessness and troubles in concentration and also the shyness and insecurity of the child as well as the child's difficulties in social relationships.

The most important motives of the support families were an urge to help others and at the same time they enjoy helping. Categorized by different orientation backgrounds there could be found five different motivation backgrounds; helping, joy or benefit to yourself, children as such, social responsibility and lifestyle. When assessing the sufficiency of the support the support families received, they felt that the support that they had experience in, had been sufficient, or at least almost sufficient. 68 percent of the answerers felt that the support they received from the training and the social worker of the organization was sufficient. Over 80 percent of the answerers felt that the support from the social worker of Save the Children Finland supported them extremely or quite well in their work.

Key words: support family, child welfare, voluntary work, altruism, organizations

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 ALTRUISMI JA VAPAAEHTOISTOIMINTA	4
2.1 Altruismi	4
2.2 Altruismi vapaaehtoistoiminnassa	6
2.3 Vapaaehtoistyö, vapaaehtoistoiminta, kolmas sektori ja kansalaisyhteiskunta	10
2.4 Suomalaiset vapaaehtoistoimijoina	12
2.5 Vapaaehtoistyön juuret	13
2.6 Julkisen ja kolmannen sektorin rajapinnalla	16
2.7 Motivaatio ja sitoutuminen vapaaehtoistoiminnassa	17
2.8 Vapaaehtoistoiminnan timanttimalli	22
3 TUKIPERHETOIMINTA JÄRJESTÖN LASTENSUOJELUTYÖNÄ	24
3.1 Tukiperhe - lastensuojelun avohuollon tukitoimi	24
3.2 Tuen riittävyys ja oikea-aikaisuus	29
3.3 Tukiperhetyö julkisen ja kolmannen sektorin rajapinnalla	30
3.4 Järjestöt toimijoina	31
3.5 Pelastakaa Lapset ry:n tukiperhetyö	33
3.6 Tukiperhetyön haasteita	37
3.7 Tukiperhetoiminta tutkimusten valossa	39
3.8 Tukiperhetoiminnan tulevaisuus – vapaaehtoistoimintaa vai perhehoitoa?	46
4 TUTKIMUKSEN TEHTÄVÄ, AINEISTO JA MENETELMÄT	48
4.1 Tutkimustehtävä	48
4.2 Faktanäkökulma	49
4.3 Aineistona tukiperhekysely	49
4.4 Aineistoin hankinta ja rajaus	50
4.5 Aineistonkeruumenetelmänä kyselytutkimus	50
4.6 Sisällönanalyysi analyysimenetelmänä	52
4.7 Tutkimuksen eettisyydestä	54
5 TUKIPERHETOIMINNAN TARKASTELUA TUKIPERHEKYSelyn POHJALTA	56
5.1 Toiminta tukiperheenä	56
5.2 Tukiperhetarpeen syyt tukiperheiden näkemyksen mukaan	60
5.3 Tukiperheiden kokemat haasteet tukiperhetoiminnassa	62
5.4 Tukiperheiden kokemien tukiperhetarpeiden suhde tukiperhetoiminnan haasteisiin	63
5.5 Mikä motivoi tukiperheitä?	68
5.5 Tukiperheille tarjottu tuki ja sen riittävyys	72
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	75
7 POHDINTAA	81
LÄHTEET	84

KUVIOT JA TAULUKOT

KUVIO 1. Vapaaehtoistoiminnan timanttimali.....	23
KUVIO 2. Tukiperheenä toimimisen aika.....	57
TAULUKKO 1. Monestako perheestä tukilapsia tukiperheenä toimimisen ajan mukaan	58
TAULUKKO 2. Tukilasten määrä tukiperheenä toimimisen ajan mukaan.....	58
TAULUKKO 3. Tukiperheiden kokemien tukiperhetarpeiden suhde tukiperhetoiminnan haasteisiin.	64

1 JOHDANTO

Tämän tutkielman aiheena on tukiperhetoiminta lastensuojelun vapaaehtoistyönä. Tarkastelen aihetta Pelastakaa Lapset ry:n tukiperheiden näkökulmasta tukiperhekyselyn kautta. Tuon esille tukiperhetoiminnan lähihistoriaa ja nykykäytäntöjä sekä pohdin sen tulevaisuutta. Tämä tutkielma on samalla kunnianosoitus arvokasta lastensuojelun vapaaehtoistyötä tekeville tukiperheille, jotka toiminnallaan tuovat helpotusta monien avun tarpeessa olevien lapsiperheiden elämään. Tukiperhetoimintaa on tutkittu jonkin verran Suomessa, mutta toimijoiden omien mielipiteiden julkittaminen on arvokasta sinänsä. Järjestössä toteutettava tukiperhetoiminta on vahvasti vapaaehtoisten perheiden varassa, vaikka toimintaa koordinoidaankin ammatillisten työntekijöiden työpanoksella.

Tutkielman aihe on ajankohtainen, sillä vuosi 2011 on nimetty EU:n vapaaehtoistoiminnan vuodeksi. Teemavuodella halutaan osoittaa, että vapaaehtoistoiminta on yksi aktiivisen kansalaisuuden ja demokratian keskeisistä ulottuvuuksista. (Pessi & Oravasaari 2010.) Suuri osa järjestötoiminnasta nojaa vapaaehtoistyöhön ja yli kolmasosa suomalaisista aikuisista tekee vapaaehtoistyötä. EU:n vapaaehtoistoiminnan vuoden tavoitteena on tuoda esiin vapaaehtoistoiminnan merkitystä, edistää vapaaehtois- ja järjestötoiminnan toimintaedellytyksiä, lisätä vapaaehtoistoiminnan arvostusta ja saada uusia vapaaehtoisia mukaan toimintaan. Lisäksi teemavuonna halutaan kiittää vapaaehtoisia heidän tekemästään työstä. (Allianssi.)

Myös lastensuojelun kentällä tapahtuu jatkuvasti uudistuksia niin lainsäädännössä kuin työkäytännöissäkkin, joten sikäli tutkielma on ajan hermolla. Järjestöjen toimintaan vahvasti vaikuttavan tahon, Raha-automaattiyhdistyksen linjauksilla on myös suuri merkitys toiminnan edellytysten luojana. Näköpiirissä on muutoksia myös RAY:n avustustenjaon osalta kun uusi avustusstrategia vuosille 2012-2015 julkistetaan maaliskuussa 2011, joten elämme mielenkiintoisia aikoja järjestöjen tulevaisuuden kannalta (RAY; Suomen kuvalehti 2010).

Oma kiinnostukseni tutkimuksen aiheeseen on syntynyt työskennellessäni Pelastakaa Lapset ry:ssä kolme vuotta tukiperhe- ja lomakotityön sosiaalityöntekijänä. Itselle läheistä aihetta on mielenkiintoista tutkia, mutta se asettaa omat haasteensa tutkijan rooliin. Pyrin huomioimaan tämän seikan tutkimuksen aikana. Pelastakaa Lapset ry:ssä tehdään töitä lastensuojelun kentällä myös

muilla sektoreilla, kuten adoptio- ja perhesijoitusten alalla, jossa suoritin käytännön opetuksen jakson opintojeni alkuvaiheessa. Jo ennen yliopisto-opintoja olin mukana vapaaehtoisena Pelastakaa Lasten Kimppa-projektissa, joka oli osa järjestön kansalaistoimintaa. Lisäksi järjestöllä on avustus- ja kummitoimintaa useissa eri maissa.

Tässä tutkimuksessa keskityn tarkastelemaan Pelastakaa Lapset ry:ssä tehtävää tukiperhetyötä osana lastensuojelun kenttää, joka sijoittuu virallisen viranomaisverkoston ja vapaaehtoisten toimijoiden välimaastoon. Vapaaehtoistyö tukiperhetyössä osana lastensuojelun avohuoltoa on toisaalta haaste, mutta myös mahdollisuus. Tukiperheet lähtevät toimintaan mukaan omasta halustaan ja usein tärkein motivaation lähde on juuri halu auttaa. Myös tukea tarvitseville perheille tukiperheen saaminen on pääsääntöisesti myönteinen asia. Avohuollon tukitoimien käyttäminen perustuu asiakkaan suostumukseen.

Tukiperhetoiminta on tavoitteellista ja suunnitelmallista työtä, jota lastensuojelulain mukaan tulee myös määrääjain tarkistaa. Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on tehtävä asiakassuunnitelma, jota on tarkistettava tarvittaessa, kuitenkin vähintään kerran vuodessa. (Lsl 417/2007, 30§). Toisinaan kuitenkin tilanteet muuttuvat ja tukiperhesuhteet päättyvät eri syistä. Harmillista lapsen kannalta on, jos tukiperhesuhde katkeaa yllättäen hänelle selittämättömästä syystä. Lapselle ei saisi jäädä käsitystä, että tukiperhesuhteen päättyminen johtui hänestä, joten aikuisten tulisi käsitellä asiaa lapsen kanssa rauhassa ja sensitiivisesti. Perheillä on vapaaehtoistyöntekijöinä oikeus myös päättää siitä, milloin he eivät enää voi toimia tukiperheenä. Tukiperheiden valmennuksessa korostetaan jatkuvuuden ja sitoutumisen merkitystä, sekä tuodaan esille, että tukiperhesuhteissa lähtökohtana on pitkäaikainen ja luottamuksellinen suhde lapseen.

Anne Birgitta Yeungin (2007, 153) mukaan vapaaehtoistyön motiivien tarkastelu on niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa painottunut määrällisiin tutkimusmenetelmiin ja kyselylomakkeiden käyttöön. Laadullisen tutkimuksen tarpeellisuus on tuotu aiemmissa tutkimuksissa esille, sillä sen avulla voitaisiin tuoda paremmin esille vapaaehtoistyöntekijöiden omia kokemuksia ja näkemyksiä. Tukiperheet ovat lastensuojelussa tärkeä, mutta usein näkymätön osa lapsen ja perheen tukiverkostoa, joten heidän näkemyksensä esiin tuominen on perusteltua. Vapaaehtoistoiminta tuo lastensuojelutoimintaan voimavaran, jollaista olisi viranomaistoimintana vaikea saavuttaa.

Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella järjestössä toteutettavaa tukiperhetoimintaa yhtenä lastensuojelun vapaaehtoistoiminnan muotona. Aineistona on kyselytutkimus, jossa taustoitetaan

tukiperheenä toimivien ihmisten motiiveja ja heidän kokemiaan haasteita tukiperhetyössä. Pyrin selvittämään tukiperheiden käsityksiä heidän roolistaan auttajina ja vapaaehtoisina haastavassa lastensuojelullisessa tehtävässä. Kartoitan myös tukiperheiden kokemaa tuen tarvetta tehtävässään. Analysoin aineistoa ristiintaulukoinnein ja avoimia vastauksia tulkiten laadullisen sisällönanalyysin keinoin. Tutkimusta taustoittavat aiemmat tutkimukset sekä lastensuojelun ja vapaaehtoistyön kirjallisuuskatsaukset.

Tutkielma rakentuu siten, että aluksi käsittelen vapaaehtoistoiminnan taustalla vaikuttavia käsitteitä ja historiallisia kehityskulkuja. Tuon esille eri termien rinnakkaisuutta ja käyttöä tässä tutkielmassa. Seuraavassa luvussa selvitän tukiperhetoimintaa yleisemmällä tasolla sekä tarkemmin erityisesti Pelastakaa Lapset ry:n toimintamuotona. Nostan esiin tukiperhetoiminnasta tehtyjä aiempia tutkimuksia sekä tulevaisuudenvisioita. Neljännessä luvussa käsittelen tutkimuksen tehtävää, aineistoa ja menetelmiä. Pohdin myös tutkimuseettisiä kysymyksiä. Viidennessä luvussa esittelen tutkimuksen empiirisen osion ja tarkastelen tutkimusaineistoa lähemmin. Johtopäätös-luvussa teen yhteenvetoa tutkimustuloksista ja lopuksi pohdinta-osiossa tuon esiin omia näkemyksiäni tutkimuksesta sekä esitän näkemyksiä tulevaisuuden suhteen.

2 ALTRUISMI JA VAPAAEHTOISTOIMINTA

Tässä luvussa käsittelen tutkimukseni kannalta keskeisimpiä käsitteitä; altruismia ja vapaaehtoistyötä. Vapaaehtoisen auttamistoiminnan taustalla vaikuttavat usein altruistiset motiivit ja halu auttaa muita ihmisiä. Vapaaehtoistoiminta voidaan nähdä osana yhteiskunnallista avustustoimintaa ja sen määrittely on haastavaa monien toisiaan lähellä olevin käsitteiden vaikuttaessa samanaikaisesti. Tämän luvun tarkoituksena on taustoittaa tutkimustani käsitteellisellä ja teoreettisella tasolla.

2.1 Altruismi

Altruismilla viitataan tekoihin, joissa otetaan toiset ihmiset ja heidän hyvinvointinsa huomioon. Altruismi on olennainen osa inhimillisyyttä. Altruismitutkimusta on tehty eri tieteenaloilla, jotka ovat tiiviissä vuorovaikutuksessa keskenään tämän alueen tutkimuksessa. Biologiassa ja luonnontieteissä esitetyt mallit altruismista nojaavat itsekkyyttä korostaviin oletuksiin, kun taas moraalifilosofiassa ja teologiassa altruismi ja inhimillisyys kytkeytyvät yhteen perustavanlaatuisella tavalla. Pyyteetöntä tai epäitsekästä altruismia muotoa kutsutaan kirjallisuudessa psykologiseksi, eettiseksi tai kognitiiviseksi altruismiksi. Altruismi voidaan käsittää myös itsekkyyden vastakohtana ja se voidaan jakaa eri muotoihin. Altruismitutkimus korjaa luonnon- ja sosiaalitieteille perinteistä, itsekkyyden merkitystä ylikorostavaa ihmiskuvaa korvaamalla sen prososiaalisuutta korostavalla ihmiskuvalla. Prososiaalinen ihminen on lähtökohtaisesti itsekäs ja omaan hyvinvointiinsa orientoitunut, mutta hänen itsekkyytensä on sekä aikojen kuluessa valikoituneiden sosiaalisten toimintamallien että reilua korostavien arvojen ja normien vaikuttama ja sitoma. Tällainen ihminen sisäistää tietyt käyttäytymis- ja toimintamallit ja ottaa huomioon myös toisten ihmisten odotukset ja tarpeet hyvinvointierojen vertailun perusteella; hän kykenee sekä empatiaan että sympatiaan kanssaihmiä kohtaan. Ihmisille on luonteenomaista oman edun valvonnan ohella pyrkiä vastavuoroisuuteen ja moraalisiin valintoihin. (Saari, Kainulainen & Yeung 2005.)

Saaren, Kainulaisen ja Yeungin (2005, 89-91) mukaan altruismi on sellainen ”*sosiaalisen toiminnan muoto, jossa kansalainen pyrkii lisäämään toisen henkilön käytössä olevien resurssien määrää omien resurssiensa määrää vähentämällä, ja jossa ensisijainen motivoiva tekijä ei ole kansalaisen oma subjektiivinen hyöty, vaan hyvinvointierojen vertailuun perustuva tulkinta oikeasta*

ja väärästä”. Tämä altruismin määritelmä on teoksessa jaettu vielä osiin ja perusteltu yksityiskohtaisemmin. Altruistiset teot sisältävät toimijoiden välistä välitöntä tai välillistä vuorovaikutusta. Toimija on yleensä jonkun ryhmän jäsen, johon hän tuntee lojaalisuutta tai yhteenkuuluvuutta. Altruismi on tavoitteellista toimintaa, jossa ihminen pyrkii tietoisesti lisäämään toisen ihmisen hyvinvointia. Altruismin kohteena on ”toinen”, enemmän tai vähemmän muukalainen. Altruismi rajautuu ihmisten väliseen toimintaan eikä se päde muiden eläinten hyvinvointia edistäviin toimenpiteisiin. Altruismi tarkoittaa resurssien uhraamista ilman, että luovutukselle voi odottaa myöhemmin samankaltaiseen resurssiin perustuvaa tuottoa. Altruistisen teon ensisijainen tavoite ei ole oman subjektiivisen hyvinvoinnin, onnellisuuden tai mielihyvän, lisääminen. Altruistinen teko edellyttää refleksiivistä suhtautumista, jossa toimijat pohtivat tekojensa perusteita ja oikeutusta. Viime kädessä altruistinen teko on motivoinniltaan moraalinen ja perustuu näkemykseen oikeasta valinnasta. Määritelmä ei pidä sisällään rationaalisen valinnan teorian mukaista ihmiskuvaa yksilöstä tavoitteitaan järkipäisesti punnitsevana toimijana. Ihmisen tavoitteellisuuden ja tietoisuuden aste vaihtelee niin altruistisessa kuin muussakin toiminnassa.

Altruismi-nimisessä teoksessaan Saari, Kainulainen ja Yeung (2005, 15-17) analysoivat altruismia teoreettisena ja empiirisenä ilmiönä. Teoreettisessa osiossa he tuovat esille miten altruismi on ymmärretty eri tieteenaloilla. Empiirisen tutkimuksen kohteena teoksessa on Suomen evankelis-luterilainen kirkko ja sen kolme toimintaa; diakonia, kolehti ja Yhteisvastuukeräys. Altruismitutkimuksessa puhutaan prososiaalisesta käyttäytymisestä, jolla tarkoitetaan sitä, että *”ihminen pystyy toimimaan toisen hyvinvointia edistävasti myös tilanteissa, joissa kyseinen toiminta ei ole välillisesti tai välittömästi hänen oman etunsa mukaista tai jopa aiheuttaa hänelle merkittäviä kustannuksia, koska hän pitää jotakin toimintaa oikeudenmukaisena”* (mt. 54). Altruismiin liittyvä tutkimus on lisääntynyt 1990-luvulla, mutta kotimaisia esimerkkejä altruismiteemaan syvemmin puretuvista sosiaalitieteellisistä tutkimuksista on vain muutamia edellä mainitun teoksen lisäksi (Yeung 2004; Kokkonen 2003; Malkavaara (toim.) 2000).

Anne Birgitta Pessin (os. Yeung) ja Juho Saaren (2008) teos ”Hyvä tahto – auttamisen asenteet ja rakenteet Suomessa” on jatkoa heidän aiemmin Sakari Kainulaisen kanssa yhteistyössä julkaisemalle tutkimukselle, joka käsitteli altruismia Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa (Saari, Kainulainen & Yeung 2005). Uudemmassa teoksessa he ovat kiinnostuneita suomalaisten arvoista ja käyttäytymisestä yleensä, ei yksinomaan tai ensisijaisesti kirkon toiminnasta (Pessi & Saari 2008, 12). Pessin ja Saaren (2008, 37-40) mukaan nykyaikainen altruismitutkimus jakautuu lähestymistapojen suhteen neljään valtavirtaan. Altruismitutkimuksesta suurin osa on teoreettista

pohdintaa ja analyysiä siitä, millaisten sosiaalisten mekanismien avulla voidaan kytkeä yhteen olemassa olevien lähestymistapaa dominoivien teoreettisten lähtökohtien ja empiiristen havaintojen väliset aukot. Tämänkaltaista teoreettisesti motivoitunutta tutkimusta tehdään muun muassa biologiassa, moraalifilosofiassa, talous- ja sosiaalipsykologiassa sekä taloustieteissä. Sankaritutkimukset keskittyvät analysoimaan poikkeuksellisesti käyttäytyneitä ihmisiä ja heitä motivoineita tekijöitä. Tähän ryhmään kuuluvat myös henkilöt, jotka ovat valmiita esimerkiksi vapaaehtoistoiminnan kautta tekemään merkittäviä uhrauksia toisten ihmisten hyväksi. Altruismin survey-tutkimuksissa kartoitetaan ihmisten arvostuksia tai mitataan altruistista käyttäytymistä havaittavissa olevien indikaattoreiden avulla. Kokeellisissa psykologisissa tutkimuksissa tutkittavat ihmiset toimivat erilaisissa strukturoiduissa ympäristöissä. Altruismitutkimus voi herättää meidät tarkastamaan omia käsityksiämme kanssaihmisistämme, auttamisesta ja vastuusta. Auttaminen ja omastaan antaminen on Richard Sennettin (2004, 73-74) mukaan yleismaailmallisin, ajattomin ja syvin ihmisen luonteenlaadun arvostuksen ja kunnioituksen lähde.

2.2 Altruismi vapaaehtoistoiminnassa

Altruismi on oleellinen osa hyvinvointia ja hyvää elämää – sekä normatiivisessa mielessä että onnellisuuden merkityksessä. Hyvinvoinnin ja altruismin välillä on yhtymäkohtia erityisesti subjektiivisen hyvinvoinnin tutkimuksessa. (Pessi & Saari 2008, 198.) Pessi ja Saari (2008) tutkivat suomalaisten auttamisasenteita ja -toimintaa vuonna 2006 tehdyllä kyselyllä, johon vastasi 1051 18-70-vuotiasta suomalaista. Pessin ja Saaren (2008, 203) tutkimuksen mielenkiintoinen tulos on, että yhteys onnellisuuden kokemuksen ja auttamisesta saatavan ilon välillä on tilastollisesti erittäin merkitsevä (Khin neliö: $p=0.000, df=16$). Erittäin onnellisten ja auttamisesta paljon iloa saavien osuus koko väestöstä on noin kymmenesosa. Jos otetaan mukaan onnelliset ja iloisesti auttavat, osuus kasvaa noin puoleen koko väestöstä, eli kyse on siis suuresta joukosta. Tuloksista näyttää todentuvan se monen arkinen kokemus, että auttaminen tuo iloa. Vapaaehtoistoiminnan motiivitutkimuksessa teema on toistuvasti keskeisimpiä tuloksia.

Altruismin rooli vapaaehtoistoiminnassa vaikuttaa tilastojen valossa Suomessa erityisen korostuneelta (Yeung 2002; 2004a). Yeungin (2002) tutkimuksen kohderyhmänä oli koko Suomen väestö Ahvenanmaata lukuun ottamatta. Tutkimusta varten haastateltiin 997 henkilöä ja se piirtää laajan kuvan suomalaisesta vapaaehtoisuudesta. Kysymykset olivat pääosin strukturoituja, mutta haastattelurunko sisälsi myös avoimen kysymyksen suomalaisten vapaaehtoistoimintaa koskevista

mielikuvista. Tutkimusaineistoa on analysoitu kuuden pääteeman kautta: suomalaisten mielikuvat vapaaehtoistoiminnasta, heidän toimintaan osallistumisensa määrät, muodot, motiivit ja esteet sekä suomalaista vapaaehtoistoimintaa organisoivat tahot. (Mt. 10.)

Yeungin (2002, 24-27) tutkimuksen mukaan 34 prosentille suomalaisista tuli spontaanisti mieleen sanasta vapaaehtoistoiminta jokin kohde. Yksittäisistä kohteista mainittiin useimmiten SPR. Myös vanhusten, lasten ja nuorten hyväksi tehtävä työ mainittiin usein. Yeungin mukaan yli kolmannes (37 %) suomalaisista on mukana jossain vapaaehtoisessa toiminnassa. Osallistumisaktiivisuus ei poikkea kovinkaan paljon eri väestöryhmissä; niin naiset ja miehet kuin nuoret ja vanhatkin osallistuivat vapaaehtoistoimintaan keskimäärin yhtä paljon. Vapaaehtoistoimintaan käytettiin aikaa keskimäärin lähes 18 tuntia kuukaudessa eli yli 4 tuntia viikossa. Eniten aikaa vapaaehtoistoimintaan antoivat yli 50-vuotiaat ja eläkeläiset. Paljon keskimääräistä runsaammin aikaa vapaaehtoistoiminnassa käyttivät myös nuoret eli 15-24-vuotiaat suomalaiset. Näillä ryhmillä, eläkeläisillä ja opiskelijoilla, on luonnollisesti enemmän aikaa kuin työväestöllä. Naiset käyttävät tutkimuksen mukaan enemmän aikaa vapaaehtoistoimintaan kuin miehet. Mielenkiintoista oli, että sekä osallistumisaktiivisuus, että osallistumisen määrä olivat korkeimpia Länsi-Suomessa. Selvästi suosituin suomalaisten vapaaehtoistoiminnan alue oli urheilu ja liikunta, jossa on mukana kolmannes vapaaehtoistoimintaan osallistuvista henkilöistä. Liikunnan lisäksi suomalaiset toimivat runsaasti myös terveys- ja sosiaalialan vapaaehtoistoiminnassa sekä lasten ja nuorten työmuodoissa; ensin mainituissa toimi joka neljäs, jälkimmäisessä reilu viidesosa haastatelluista.

Yeungin (2002, 32-37) tutkimuksen mukaan ylivoimaisesti yleisin (41 %) suomalaisia vapaaehtoistoimintaan motivoiva tekijä oli halu auttaa muita ihmisiä. Muita varsin keskeisiä motiiveja olivat halu käyttää vapaa-aikaa johonkin hyödylliseen toimintaan ja saada säännöllistä päiväohjelmaa. Vapaaehtoistoiminnassa on esillä niin motiiveissa kuin mielikuvissakin toiminnan sosiaalinen ulottuvuus. Vapaaehtoistyö on yksi areena, missä yhteiskunnan niin sanottu sosiaalinen pääoma muodostuu ja pysyy yllä. Se on toiminta-alue, jolla vaaditaan keskinäistä luottamusta ja siihen osallistuminen voi parhaimmillaan voimistaa yksilöiden välisiä sosiaalisia siteitä ja verkostoja lisäten luottamusta. Kokonaisuudessaan vapaaehtoisuus mielletään oman itsen kautta: joko halutaan altruistisesti antaa jotain, esimerkiksi halu auttaa, tai saada jotain itselle, kuten uusia tuttavuuksia. Nämä kaksi puolta eivät sulje toisiaan pois. Yleisesti voidaan luonnehtia, että suomalaisten vapaaehtoistoiminnan asenteissa korostuvat yksilölliset, subjektiiviset motiivit, jotka samalla palvelevat yhteisöllisiä etuja. Motiiveissa kuultaa myöhäismodernille ajalle tyypillisesti

individualistinen eetos. Kyse ei ole itsekkyydestä, vaan entistä yksilöllisemmästä näkökulmasta elämään.

Altruismi on ollut keskeinen motiivi useissa määrällisissä vapaaehtoistoiminnan motiivitutkimuksissa (mm. Yeung 2002, Nylund 2000, Tuorila & Siltaniemi 1999). Kokonaisuudessaan suomalaisten vapaaehtoistoiminnan motiivit eivät ole yksipuolisesti ulkoisia tai sisäisiä, joskin painottuen enemmän sisäisiin, eivätkä myöskään egoistisia tai altruistisia. Suomessa vapaaehtoistyön periaatteisiin kuuluvat vastavuoroisuus, yhteinen ilo, tasa-arvoisuus, vapaaehtoisuus, palkattomuus, ei ammattimaisuus sekä luottamuksellisuus. Vapaaehtoistoimija nähdään yhteistyökumppanina, jonka tulee olla vaitiolovelvollinen, puolueeton ja vastuuntuntoinen sekä saada toimintaansa tukea ja rohkaisua. (Yeung 2002, 11.) Ropo ja Eriksson (2001, 51) toteavat, että vapaaehtoistoiminnassa yleisesti hyväksytyjä perusteluja ovat auttamisen halu ja muista välittäminen.

Bourdieu (1986) puhui sosiaalisen pääoman käsitteestä, jolla hän tarkoittaa resurssien summaa, joka yksilöllä tai ryhmällä on sen perusteella, että hänellä on tuttavuus- ja arvostussuhteiden verkosto. Putnamin (1993) mukaan sosiaalisen pääoman käsite kattaa ne sosiaalisen rakenteen ulottuvuudet, jotka helpottavat yksilöiden ja ryhmien vuorovaikutusta ja tiiviyttä. Näitä elementtejä ovat luottamus, vastavuoroisuuden jaetut normit sekä sosiaaliset verkostot. Kyse on palkitsevuudesta, jota yhteisöllinen toiminta ja jakaminen tarjoavat. Sosiaalisen pääoman olennaisin elementti on luottamus; sekä erityinen luottamus lähipiirin ihmisiin että yleistetty yhteisöllinen luottamus. Sosiaalisen pääoman peruselementit, osallisuus ja luottamus, tarjoavat yhden näkökulman vapaaehtoistoiminnan tarkasteluun. (Yeung 2002, 12.)

Leena Kurjen (2001, 83) mukaan vapaaehtoistyön perimmäisenä innostajana on ihmisten altruistinen persoonallinen sitoutuminen ja halu auttaa muita, hädässä olevia lähimmäisiä. Vapaaehtoistyö on aina osallistumista, yhteistyötä toisten kanssa, ja sitä toteutetaan useimmiten virallisten organisaatioiden ulkopuolella, kolmannella sektorilla. Vapaaehtoistoiminta on osa yhteiskunnan kolmatta sektoria. Kolmatta sektoria on mahdotonta rajata tietyksi alueeksi tiettyine ominaisuuksineen, mutta yleisesti voidaan luonnehtia, että se kattaa epävirallisen, hyötyä tavoittelemattoman toiminnan arkisesta lähipiiristä huolehtimisesta järjestöjen avustustyöhön.

Vapaaehtoistoiminnan motiivit on usein kuvattu altruismin ja egoismin sekoituksena ja sisäkkäisyytenä. Yeung (2005a) kokee kuitenkin, ettei tämä yksin riitä, ja etenkin tarkasteltaessa

motiiveja yksilön kokemusten ja merkitysten kannalta, tulisi hänen mukaansa tutkimusmetodina käyttää aineistolähtöistä otetta. Yeung on käyttänyt fenomenologista otetta tutkimuksessaan ja se tarjoaa hänen mukaansa mahdollisuuden lähestyä vapaaehtoisuuden motivaation ilmiötä kokonaisvaltaisesti. Pääpaino fenomenologiassa on kokemuksellisuudessa ja kokemuksissa, ja tavoitteena on näiden kautta saada kuva ilmiöiden rakenteesta ja sisäisistä suhteista. (Mt. 89-90.)

Altruistista toimintaa edustaa perinteisesti kirkon diakoniatyö. Monien uskontojen perinteistä löytyvä ”Kultainen sääntö” – tee ihmisille niin kuin toivoisit itsellesi tehtävän – kuvastaa myös altruismin ideaa. Samoin kehoitus rakastaa lähimmäistä niin kuin itseään on tärkeä periaate kristillisessä perinteessä. Niall Scott ja Jonathan Seglow (2008) toteavat kuitenkin, että altruismi on pohjimmiltaan yksinkertainen käsite, mutta kun se liitetään moraaliin ja etiikkaan, niin tarkastelusta voi tulla monimutkaisempi. Altruismi liitetään läheisesti myötätunnon ja sympatian tunnekokemuksiin. Scott ja Seglow käsittelevät altruismia eri tieteenalojen kuten evoluutiobiologian, psykologian, antropologian, taloustieteen ja politiikan tutkimuksen näkökulmasta. He kertovat altruismin käsitteen historiasta lähtien liikkeelle antiikista tarkastellen eri aikoina vaikuttaneiden filosofien ajatuksia. Tutkiessaan altruismia ja motivaatiota Scott ja Seglow toteavat päätyvänsä vaikeiden moraalifilosofisten kysymysten äärelle. Heidän mukaansa keskeinen mielipiteitä jakava kysymys on, toimivatko ihmiset altruistisesti järjen vai tunteiden ohjaamina. (Mt. 1-20.)

Altruistinen auttaminen on yleensä epäitsekkästä toimintaa, jolloin toisia autetaan ilman minkäänlaisia palkkio-odotuksia. Batson (1991, 1997) määrittelee auttamiskäyttäytymisen toiminnan päämäärän mukaan; jos tavoitteena hyöty, motivaatio on egoistinen, jos taas tarkoitus on hyödyttää toista ihmistä, motivaatio on altruistinen. Altruistinen auttaminen saattaa hyödyttää myös itseä, mutta oma mielihyvä ei ole toiminnan tavoite, vaan sen seuraus. Batsonin empatia-altruismi – mallin mukaan toisen ihmisen hädän huomaaminen saattaa herättää kaksi erilaista emotionaalista reaktiota: ahdistusta ja empatiaa, jotka johtavat kahteen erilaiseen motivaatioon auttaa. Ahdistus luo egoistisen toiveen lievittää omaa epämiellyttävää oloa, kun taas empatia tuottaa altruistisen halun helpottaa avun tarpeessa olevaa. On tärkeää huomata, että vaikka altruistista motivaatiota löytyykin, egoistisia motiiveja voi olla samanaikaisesti.

2.3 Vapaaehtoistyö, vapaaehtoistoiminta, kolmas sektori ja kansalaisyhteiskunta

Nylundin (2000) mukaan vapaaehtoissektori käsitteistö muuttuu nopeasti ja aluksi Suomessa keskusteltiin epävirallisesta sektorista (mm. Matthies 1994) ja vapaaehtoissektorista, mistä siirryttiin kolmas sektori –tematiikkaan. Koskiahon (2001, 16) mukaan käsite vapaaehtoistyö ymmärretään yksilöiden tai ryhmien konkreettiseksi toiminnaksi ja vapaaehtoistoiminta tätä toimintaa organisoivien järjestöjen toiminnaksi. Koskiahon toteaa, että sosiaalinen vapaaehtoistyö voi kohdistua laajemmalle sosiaalipoliittiselle alueelle kuin sosiaalityö eli vapaa-aikaan, koulutukseen, asumiseen, ympäristöön ja työelämään. Koskiahon mukaan vapaaehtoistyö on sosiaaliyhteiskunnallista toimintaa, jonka vastakohtana on valtioin ja muiden julkisten viranomaisten toiminta. Vapaaehtoistyö liittyy läheisesti käsitteeseen kolmas sektori, jota käytetään kuvaamaan yhdistysten ja järjestöjen toimintaa.

Kansalaisyhteiskunta on Koskiahon (2001, 17) mukaan kokoava käsite, joka sisältää vapaaehtoistoiminnan, kolmannen sektorin ja poliittisen omaehtoisen toiminnan, ns. sosiaaliset liikkeet. Se on toisaalta abstrakti ja toisaalta epämääräinen käsite, joka on syntynyt vastakohtaksi julkisen sektorin ja taloudellisen toiminnan edellyttämälle yhteiskunnalliselle toiminnalle. Kansalaisyhteiskunta on myös kollektiivinen alue, jossa yksilöt, kansalaiset, toimivat epävirallisesti. Koskiahon (2001, 25) mukaan kansalaisyhteiskunta on tullut varteenotettavaksi yhteiskunnalliseksi toimijaksi valtion rinnalle. Julkisen vallan hoitamaa hyvinvointivaltiota kohtaan esitetyn kritiikin mukaan valtio ei pysty vastaamaan muuttuneisiin tarpeisiin, ja toisaalta hyvinvointivaltion kustannukset ovat koko ajan nousseet ja täyttämättömien tarpeiden määrä kasvaa. Tästä on tulevaisuudessa varmasti tulossa myös haastava tehtävä valtiovallalle pohtia miten palvelut voitaisiin turvata ja toisaalta mitä toimintoja voidaan karsia menojen hillitsemiseksi. Sosiaalipoliittiset kysymykset näyttelevät jatkossakin merkittävää roolia hyvinvointiyhteiskunnan rakenteessa.

Jarmo Lehtinen (1998) toteaa, että kansalaisyhteiskunnassa toimitaan paljolti epävirallisesti muun muassa perheen, sukulaisten ja naapureiden kesken. Toisaalta myös monet yhdistykset ja seurakunnan eri toiminnot toimivat tällä tasolla. Lisäksi kansalaisyhteiskunnan erilaisilla toimijoilla on paljon yhteistyötä julkisen sektorin sosiaalipoliittisten toimijoiden kanssa. (Mt. 6.)

Vapaaehtoistoiminta on tutkimuksissa määritelty erityisesti kahden käsitteen kautta: vapaaehtoisuus ja palkattomuus (Pessi & Oravasaari 2010). Käsitteitä vapaaehtoistoiminta ja vapaaehtoistyö

käytetään tässä tutkimuksessa neutraaleina synonyymeinä samoin kuin vapaaehtoinen- ja vapaaehtoistyöntekijä-käsitteitä. Pessi ja Orvasaari (2010, 10) määrittävät tutkimuksessaan varsinaisena vapaaehtoistyönä kansalaisten toiminnan, jota tehdään 1) maksutta, 2) omasta vapaasta tahdosta, 3) siten, että hyöty siitä kohdentuu perhe- ja ystäväpiiriin ulkopuolelle ja 4) niin, että toiminta on jonkin tahon organisoimaa. Omassa tutkimuksessaan he tutkivat nimenomaan RAY-avustusta saavien järjestöjen vapaaehtoistoimintaa.

Nylund ja Yeung (2005) ovat toimittaneet vapaaehtoistoimintaa käsittelevän teoksen, jossa vapaaehtoistoimintaa ja vertaistukea käsitellään yksilön kokemusten ja osallisuuden perspektiivistä. Hekin määrittelevät vapaaehtoistoiminnan palkattomaksi, vapaasta tahdosta kumpuavaksi yleishyödylliseksi toiminnaksi, joka useimmiten on organisoitunut jonkin tahon avustuksella. Kirjan artikkeleissa pohditaan, minkälaiset arvot ovat vapaaehtoistoiminnan taustalla etenkin sosiaalialan ja kirkon vapaaehtois- ja vertaistoiminnassa. Teoksessa tuodaan esille, mistä vapaaehtoistoiminta on lähtenyt liikkeelle esittelemällä historiallisia juuria sekä kuvataan tämän päivän vapaaehtoistojen arkea ja kurkistetaan hieman tulevaisuuteenkin. Vapaaehtoistoiminnan ilmiöstä on käytetty erilaisia käsitteitä eri aikoina ja yhteiskunnallisten muutosten eri vaiheissa. Termejä ovat olleet esimerkiksi talkootyö, armeliaisuus, vapaa huoltotyö ja hyväntekeväisyys (Nylund & Yeung 2005). Tulevaisuudensuuntauksina teoksessa esitellään vapaaehtoistyön saralla muun muassa pätkävapaaehtoisuus, virtuaalivapaaehtoisuus, yritysten vapaaehtoistoimintaprojektit ja ylikansallinen vapaaehtoisuus (mt. 28). Osa näistä muodoista on jo nykyään hyvinkin suosittuja toimintatapoja ja etenkin verkossa tapahtuva sosiaalinen vertaistoiminta on arkipäivää monelle.

Aaro Harju (2005, 70) toteaa, että vapaaehtoistoiminta on aktiivisen kansalaisuuden konkreettinen ilmentymä ja se myös jalostaa ihmistä. Hän määrittelee aktiivisen kansalaisuuden tarkoittavan neljää asiaa: ihmisen identiteettiä, osallistumista, kohtaamista ja välittämistä. Juuri välittämisen filosofia tuo aktiivisen kansalaisuuden määrittelyyn empaattisuuden, humanisuuden ja sosiaalisen vastuun sekä vahvistaa oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvoisuuden näkökulmaa. (Mt. 68-70.) Nykyään vallitsevan yksilöllisen yhteisöllisyyden yhteiskunnassa vapaaehtoistoiminta keskittyy itselle tärkeisiin asioihin ja ne myös motivoivat ihmisiä toimimaan erilaisilla vapaaehtoistyön alueilla (mt. 75).

Marita Ruohonen (2003) näkee vapaaehtoistoiminnan periaatteina vapaaehtoisuuden, palkattomuuden, luottamuksellisuuden, ei-ammattillisuuden, tasa-arvon ja ilon. Tasa-arvolla hän tarkoittaa suhdetta ”ihmiseltä ihmiselle” vastakohtana hierarkkiselle työntekijä-asiakas –suhteelle.

Ilo on myös tärkeä vapaaehtoistoiminnan kriteeri: tekijän pitää saada toiminnasta jotakin ei-aineellista myös itselleen, jotta motivoituu olemaan toiminnassa mukana. Vapaaehtoistoiminnan muodot Ruohonen jaottelee seuraavasti: 1) filantropia, hyväntekeväisyys, 2) keskinäinen auttaminen, vertaistuki, 3) osallisuus, 4) edunvalvonta ja vaikuttaminen. Näistä filantropiaa ja vertaistukea voidaan pitää vapaaehtoistoiminnan juurina, kun taas osallisuus käsitteenä on melko tuore. Vaikuttaminen, edunvalvonta ja kampanjointi ovat perinteisiä järjestäytyneen vapaaehtoistoiminnan muotoja. (Mt. 42-43.)

Auttamistyö on ristiriitainen termi, mutta se sopii kuitenkin vapaaehtoistyön luonteeseen. Markku Ojanen (2001, 95) toteaa, että sekä vapaaehtoistyön käsite että luonne ovat muuttuneet viime vuosina. Historiallisesti ajateltuna vapaaehtoistyöstä voidaan puhua vasta, kun työ ja vapaa-aika erotetaan toisistaan. Lisäksi uskonnollisissa perinteissä auttaminen kuuluu olennaisena osana kulttuuriin. Nyky-yhteiskunnassa auttamistyö tai vapaaehtoistyö on jotakin omalla ajalla tapahtuvaa, omaehtoista, mitä kuvastaa sana vapaaehtoinen. Toinen tärkeä historiallinen prosessi on auttamistyön ammatillistuminen, jonka seurauksena on syntynyt uusia ammattikuntia, kuten sosiaalinhoitajan ja psykologin ammatit.

2.4 Suomalaiset vapaaehtoistojoina

Anne Birgitta Yeung (2002) on tutkinut suomalaisten asenteita ja osallistumista vapaaehtoistoimintaan. Tutkimuksessaan Yeung paikantaa vapaaehtoistoiminnan osaksi suomalaista ja kansainvälistä kansalaisyhteiskuntakeskustelua. Aineistona tutkimuksessa on lähes tuhannen 15-74-vuotiaan suomalaisen haastattelut, joten se antaa laajan kuvan vapaaehtoistoiminnan tilasta. Tutkimuksessa muodostuu kuva suomalaisista aktiivisina vapaaehtoistojoina, sillä lähes kaksi viidestä (37 %) osallistuu vapaaehtoistoimintaan. Kansainvälisesti vertailtuna Suomi sijoittuu hyvään keskikastiin (Pessi & Oravasaari 2010). Selvästi suosituin (30 %) suomalaisten vapaaehtoistoiminnan alue on urheilu ja liikunta. Toiseksi eniten osallistutaan terveys- ja sosiaalialojen (25 %) sekä kolmanneksi eniten lasten ja nuorten kasvatustieteisiin (22 %) liittyvään vapaaehtoistoimintaan. Useimmat suomalaiset vapaaehtoiset (62 %) osallistuvat yhdistyksen tai säätiön organisoimaan vapaaehtoistoimintaan. (Yeung 2002.)

Vaikka vapaaehtoistoiminnalla on myös Suomessa jo pitkät juuret, niin kansainvälisestikin sen arvostus on ollut viime aikoina nousussa. Vuosi 2001 oli YK:n vapaaehtoistoiminnan

kansainvälinen teemavuosi, jonka tavoitteena oli tehdä vapaaehtoistoimintaan tunnetuksi, tunnistetuksi ja tunnustetuksi. Myös EU:ssa julistettiin manifesti vapaaehtoistoiminnan puolesta vuonna 2006 ja Euroopan Parlamentin vuoden 2008 mietinnössä korostetaan vapaaehtoistoiminnan merkitystä. Lisäksi Euroopan Neuvosto on nimennyt vuoden 2011 Aktiivista kansalaisuutta edistävän vapaaehtoistyön Euroopan teemavuodeksi. (Pessi & Oravasaari 2010, 7-8.)

Marianne Nylund (2000) esittelee artikkelikokoelmassaan vapaaehtoistoimintaa ja vapaaehtoisia sosiaali- ja terveysjärjestöjä suhteessa julkiseen sektoriin Suomessa, Ruotsissa, Saksassa ja Iso-Britanniassa. Lisäksi hän vertailee nuorten vapaaehtoistyöntekijöiden motiiveja viidessä pohjoismaassa, Islannissa, Norjassa, Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa.

2.5 Vapaaehtoistyön juuret

Kansallisuusaate toimi suomalaisen kansalaisyhteiskunnan punaisena lankana (Harju 2007, 186). Kansalaisaktivismi ja kansanliikkeet syntyivät 1800-luvun sääty-yhteiskunnan murrosvaiheessa ja muutoksessa kohti kansalaisyhteiskuntaa (Markkola 2005, 42). Toiminta kanavoitui yhteiskunnallisiin liikkeisiin ja järjestöihin, samalla myös vapaaehtoinen sosiaalinen työ järjestäytyi. Taustalla oli vahvasti kristillinen perinne, joka korostaa lähimmäisen auttamista. Kristillis-sosiaalisella työllä oli monia muotoja ja kohderyhmiä, mutta yhtenä keskeisenä niistä oli lapset ja nuoret, erityisesti orvot (mt. 46). Rouvasväen yhdistykset olivat 1880-luvulle saakka tärkein yksityisen hyväntekeväisyyden järjestömuoto Suomen kaupungeissa. Yhdistykset suuntasivat sosiaalisen työnsä painopisteen erityisesti turvattomien lasten huoltoon ja köyhälistöperheiden vaimojen tukemiseen. (Pulma 1994, 59.)

Diakoniatyö kehittyi, ja myös uskonnollisten yhdistysten hyväntekeväisyyden merkitys kasvoi 1800-luvun lopulla (Jaakkola 1994, 147). Kirkon vapaaehtoistoiminta on sen yksi toiminnallinen kivijalka, jonka merkitys on tullut jälleen ajankohtaiseksi (Sipiläinen 1996, 52). Kirkko oli edellä aikaansa altruismin ammatillistamisessa: 1900-luvun alkupuolella diakonissat olivat ainoa ammattikoulutuksen saanut ryhmä köyhäinhuollossa (Satka 1994). Kirkon vapaaehtois- ja sosiaalityön historiaa ja nykypäivää on tutkinut muun muassa Yeung (2004a).

Viime vuosisadan alkupuolella sosiaalihuollon lainsäädäntö ja julkinen turvajärjestelmä kehittyivät pikku hiljaa, mutta samalla oli tarvetta myös kansalaisyhteiskunnan toimenpiteille. Erilaiset oma-

apujärjestelmät, työnantajien sosiaalitoiminta ja sosiaalialan järjestöt olivat merkittävä lisä suomalaisessa sosiaalipolitiikassa maailmansotien välisellä kaudella. Sosiaalinen tilanne tarjosi kasvualustan erilaisille hyväntekeväisyysjärjestöille ja muille auttajille. Itsenäisyyden alkupuolella jo edeltäneellä vuosisadalla perustettujen järjestöjen toiminta tehostui ja uusia perustettiin. Monet järjestöt suuntasivat tukeaan lapsille ja lapsiperheille, kuten vuonna 1920 perustettu Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja vuonna 1922 perustettu Kasvatuskotiyhdistys, jonka nimi sittemmin muutettiin Koteja Kodittomille Lapsille ry:ksi ja myöhemmin Pelastakaa Lapset ry:ksi. (Urponen 1994, 184.)

Sosiaali- ja terveysjärjestöt toimivat erilaisina edunvalvonta-, asiantuntija-, asiakas- ja palvelujärjestöinä. Vuonna 1938 perustettiin Raha-automaattiyhdistys, joka osaltaan tuki järjestöjen taloutta ja edisti niiden toimintaa kansalaisten hyvinvoinnin kehittämiseksi. Sota oli järjestöjen kulta-aikaa, mutta sen jälkeen seurasi järjestöjen toiminnan kannalta hiljaisempi ajanjakso julkisten palveluiden kehittyessä entistä kattavammiksi. Kuitenkin yhteiskunnallisen muutoksen myötä nousi uusia tarpeita ja palveluhaasteita, joihin järjestöjen tuli nopeasti reagoida. Näin järjestöjen tehtävät ovat moninaistuneet ja järjestöjen uusi nousu alkanut. (Urponen 1994, 230.)

Tekniikan kehitys ja elintason nousu modernisoivat Suomea 1950-luvun lopulta lähtien. Vapaa-ajan vieton muuttuminen yhdistystaloilta television katselemiseksi vaikutti myös yhdistystoimintaan. Energiaa ja aikaa järjestötyöhön ei jäänyt yhtä paljon kuin ennen. Ammattiyhdistystoiminta ja poliittinen toiminta vilkastuivat 1960-luvulla ja 1970-luku oli Suomessa vahvaa yhteiskunnallisen järjestötyön aikaa. Kansanliikkeiden ajasta siirryttiin kansalaisjärjestöjen maailmaan. Modernin yhteiskunnan rakentuminen synnytti myös uudenlaisen julkishallinnon ja järjestötoimijoiden välisen kytkennän. Tälle perustalle rakentui hyvinvointivaltion ja kansalaistoimijoiden välinen vuorovaikutus. (Harju 2007, 188-189.)

Vapaaehtoistoiminnalla on siis Suomen historiassa pitkä perinne: maaseudun kyläyhteisöissä tehtiin töitä talkoilla ja huolehdittiin yhdessä apua tarvitsevista. Myös sosiaalinen tuki ja kontrolli oli voimakasta. 1960- ja 1970 lukujen taitteessa suomalainen yhteiskunta muuttui nopeasti maatalousvaltaisesta yhteiskunnasta teollisuus- ja palveluyhteiskunnaksi. Muuttoliike maalta kaupunkiin rikkoi ihmisten luonnolliset sosiaaliset tukiverkostot. Sosiaalisten verkostojen tilalle luotiin korvaava julkinen palvelujärjestelmä. Myös naisten asema työelämässä vahvistui ja yksityinen huolehtimisvelvollisuus väheni jonkin verran. Sosiaalipalvelujärjestelmää tukemaan syntyi valtion aloitteesta vapaaehtoistoimintaa 1970- ja 1980- luvuilla. (Matthies 1996.)

Julkisen sektorin näkökulmasta vapaaehtoisjärjestöillä ja vapaaehtoistyöllä ei ollut suurta roolia sosiaali- ja terveyspalveluissa suomalaisen hyvinvointivaltion laajenemisen aikakaudella 1970- ja 1980-luvuilla. Suurimmat syyt tähän olivat julkisten sosiaali- ja terveyspalveluiden hyvä kattavuus sekä naisten suuri osuus työvoimasta. Näkymättömästä asemastaan huolimatta vapaaehtoisjärjestöillä on ollut suuri merkitys eri ihmisryhmille, kuten vammaisille, päihde- ja mielenterveyskuntoutujille. Etenkin 1990-luvun laman jälkeen vapaaehtoistyön merkitys on kasvanut ja sen rooli yhtenä sosiaali- ja terveyspalveluiden tuottajana vahvistunut. (Nylund 2000, 13-14.)

Julkisen sektorin ja markkinoiden toimintamallien rinnalle nousi kansainvälisessä keskustelussa 1970-luvulla ”toisin toimimisen alue”, joka sai nimekseen kolmas sektori. Sen potentiaalit ovat olennainen osa hyvinvoinnin sekatalouden (welfare mix) toteuttamista. (Matthies 1996, 11.) Kokonaisuutena suomalainen hyvinvoinnin sekatalous painottuu enemmän julkisen sektorin, järjestöjen ja epävirallisten yhteisöjen suuntaan kuin markkinoihin. Lisäksi löytyy erilaisia välittäviä organisaatioita eri sektoreiden rajamailta, mutta sekä perinteiset järjestöt, että uudet toimintaryhmät ovat vahvasti riippuvaisia julkisen sektorin toimenpiteistä. Taloudellisen tilanteen myötä hyvinvointipalveluita on vuoroin ulkoistettu ja taas pyritty toteuttamaan supistuksista kärsivän julkisen sektorin voimin. Kuitenkin Matthies (1996, 26-27) toteaa, että talouden yleinen kiristyminen ei ole yksiselitteisesti vähentänyt, vaan paikoitellen jopa lisännyt avustusintoa. Luokkaerojen kasvaessa ja eriarvoisuuden lisääntyessä julkiset palvelut kaipaavat tuekseen eri sektoreille vapaaehtoistyöntekijöitä lieventämään niukkenevan avuntarjonnan ongelmia. Viralliset tahot kaipaavat perinteisen tyylistä tukihenkilö- ja ystäväpalvelua ja myös yhä vaativampaa konkreettista auttamista (mt. 22). Kolmannen sektorin toiminnalla on siis pitkät perinteet, vaikka sen merkitystä on korostettu vasta 1990-luvun laman jälkeen.

Helander ja Laaksonen (1999) käsittelevät teoksessaan kolmannen sektorin asemaa suomalaisen yhteiskuntakeskustelun osana. He nostavat esille käsitteelliset ongelmat, joita termiin liittyy. Käsitteistöön liittyvää problemaattisuutta on korostanut erityisesti tutkimusalan monitieteisyys; sitä on analysoitu ainakin politologisesta, hallintotieteellisestä, sosiaalitieteellisestä, taloustieteellisestä ja oikeustieteellisestä näkökulmasta. (Mt. 14-15.) Anneli Pohjolan (1999, 62) mukaan kolmannen sektorin muodostavat sen areenoilla omaehtoisesti toimivat ihmiset.

2.6 Julkisen ja kolmannen sektorin rajapinnalla

Antti Eskolan ja Leena Kurjen (2001, 11) mukaan tuotantovälineiden yksityisomistukseen perustuvassa yhteiskunnassa, jossa valtio ja kunnat kantavat huolta kansalaisistaan, on yhtäällä voittoa tavoittelevaa yritystoimintaa, toisaalla julkisen vallan ylläpitämää toimintaa. Näiden ensimmäisen ja toisen sektorin väliin jää toiminta, johon viitataan käsitteellä kolmas sektori. Sen sisällä voidaan nähdä olevan niin vapaaehtoistyö kuin myös palkkatyötä, kuten järjestöjen palkatut työntekijät. Lisäksi kolmannen sektorin piiristä lähtee myös polkuja palkkatyöhön, esimerkiksi työttömille syrjäytymisvaarassa oleville suunnatut projektit. Vapaaehtoistoiminta on oma lajinsa, joka ei voi korvata muita, mutta muutkaan eivät korvaa sitä.

Vapaaehtoistyö sijoittuu yhteiskunnan auttamisjärjestelmässä julkisen ammattiavun ja henkilökohtaisen avun väliin (Lehtinen 1997, 6; Lehtinen 1994, 13). Lehtisen (1994, 11) mukaan vapaaehtoistoiminnalla ei voi eikä saa korvata ammattityöntekijöiden työtä. Vapaaehtoistyöntekijät ovat tärkeä voimavara ja heitä tulee myös tukea tehtävässään. Tuettavien avun tarpeen taustalla onkin usein oman luonnollisen auttamisverkoston niukkuus tai loppuun palaminen.

Lehtisen (1997) mukaan vapaaehtoistoiminta on prosessi, jossa ihmiset yhdessä ryhtyvät parantamaan elämänlaatuaan ja voittamaan vaikeuksiaan. Vapaaehtoistoiminnassa tulisi ennen kaikkea keskittyä ennaltaehkäisevään työhön, sillä vastuu korjaavasta työstä kuuluu ammattityöntekijöille. Vapaaehtoistoiminnan tehtävä ei saa olla niihin tarpeisiin vastaaminen, joita sosiaali- ja terveysmenojen karsiminen aiheuttaa. Oikea-aikaisella ja riittävällä ennaltaehkäisevällä tuella voidaan parhaassa tapauksessa saada ns. säästöjä aikaan. Vapaaehtoistyön tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta on vaikea mitata, eikä se eettisesti olisikaan oikein, sillä sen merkitys kiteytyy ihmisten väliseen vuorovaikutukseen. Niinpä vapaaehtoistyön antia voidaankin arvioida vasta pitkän prosessin tuloksena (mt. 17-19).

Matthiesin (1996) mukaan välitason organisaatioiden käsite korvaa kolmannen sektorin käsitteen, jota on yleisesti käytetty kuvattaessa julkisen sektorin ja markkinoiden ulkopuolelle sijoittuvia hyvinvoinnin toteuttajia. Hänen mukaansa välitaso tulee nähdä kokonaisuutena, jonka organisaatiot ovat vuorovaikutteisessa suhteessa eri sektoreihin (julkinen, yksityinen, markkinat) välittämällä ja yhdistelemällä niiden vaikutteita (mt. 12). Välitason organisaatioita ovat esimerkiksi yhteiskunnalliset liikkeet, osuuskunnat, seurakunnat, hoivayrittäjät, vapaaehtoistoiminta, kortteli- ja kylätoiminta, oma-apuryhmät sekä erilaiset yhdistykset. (Matthies ym. 1996, 243.) Marita

Ruohonen (2003, 50) toteaa, että hyvinvointipluralismin (yksi kömpelötkö suomennos welfare mix –käsitteelle) ajatuksen mukaan hyvinvointipalveluiden tuottamiseen tarvitaan monenlaisia toimijoita: valtiota ja kuntia, järjestöjä, kirkkoa ja yksityisiä yrityksiä. Kunnan roolina on huolehtia kokonaisuudesta, eli siitä, että palveluja on tarjolla.

2.7 Motivaatio ja sitoutuminen vapaaehtoistoiminnassa

Anne Birgitta Yeungin (2005a, 92) mukaan motivaatiota ei voi ymmärtää ilman sitoutumisen teemaa. Yeung (2005a) esittelee vapaaehtoistoiminnan motiivitutkimuksia, joista suuri osa löytyy psykologian alalta. David McClelland (mm. 1958; 1961 ref. Yeung 2005a, 85) sisällytti ensimmäisenä motivaation kolme pääkomponenttia motivaation teoreettiseen näkemykseen: suunta (direction), energian saaminen (energization) ja käyttäytymisen säätely (regulation of behavior). Hänen mukaansa näiden kaikkien huomioimista tarvitaan motivaation ymmärtämiseen. Martn Fordin (1992 ref. Yeung 2005a, 85-86) motivaatioteoria pyrkii huomioimaan tunteet motivaation osana. Hän kehitti motivaation systeemiteorian (Motivational Systems Theory, MST), jonka mukaan motivaatio koostuu henkilökohtaisten päämäärien, tunteiden sekä itseä koskevien käsitysten ja uskomusten ”organisoiduista kuvioinneista”.

Pohjoismaisissa vapaaehtoistoiminnan motivaatiotutkimuksissa laajasti käsitelty alue on sosiaalipalvelut. Tämä on ymmärrettävää, sillä kyseessä on yksi vapaaehtoistoiminnan laajimmista alueista ja lisäksi toiminnassa vaaditaan usein sitoutumista sekä pitkäaikaista osallistumista. Näissä tutkimuksissa toistuvat tietyt teemat kuten vapaaehtoisten motivaatioon sisältyvät altruismi, sosiaalisten kontaktien kaipuu, kiinnostus sosiaalipalveluihin sekä henkilökohtaiset emotionaaliset tarpeet. (Yeung 2005a, 88).

Anna Birgitta Yeung (1999) tutki vapaaehtoisia, jotka innostuivat Pelastusarmeijan vapaaehtoistoiminnasta mainoskampanjan jälkeen. Tutkimuksessa oli mukana suhteellisen äskettäin vapaaehtoisuransa aloittaneita henkilöitä. Yeung löysi vapaaehtoisuuden motiivitaustaksi neljä erilaista orientaatioperustaa: tekemisen (4 henkilöä), auttamisen (6 henkilöä), kokeilunhalun (5 henkilöä) ja ryhmän kaipuun (1 henkilö) orientaatiot. *Tekemisen kaipuun orientaatio*ssa vapaaehtoisella oli omasta elämäntilanteestaan lähtevä halu saada mielekästä tekemistä tyhjän arjen täytteeksi. Odotukset vapaaehtoistoiminnalle eivät olleet spesifit, ja nämä vapaaehtoiset sitoutuivat toimintaan pitkäjänteisimmin. *Auttamisen orientaatio* rakentui auttamishalun ja auttamistoiveiden

ympärille. Kyse oli energisistä ihmisistä, joiden odotukset vapaaehtoistoiminnan suhteen olivat väljät ja hekin ennakoivat pysyvänsä vapaaehtoistoiminnassa mukana. *Kokeilunhalun orientaation* omaavia yhdisti halu kokeilla jotain uutta ja erilaista. Kokeilunhaluisilla oli melko selvät odotukset vapaaehtoistyölle ja heistä harva jäi vapaaehtoistyöhön sitä kokeiltuaan. *Ryhmän kaipuun orientaatio* liittyi elämäntilanteessa tapahtuneeseen muutokseen, jonka seurauksena vapaaehtoiskandidaatti etsi itselleen uutta sosiaalisen kanssakäymisen areenaa. Odotukset vapaaehtoistoiminnan suhteen kohdentuivat vapaaehtoistojen ryhmään, mutta motiivitaustan kestävydestä ei yhden henkilön perusteella voine tehdä johtopäätöksiä. Tämä ei jäänyt tutkitun toiminnan piiriin, mutta lähti toiseen vapaaehtoistointaan mukaan. Yeungin tutkimuksessa vapaaehtoistyöhön kiinnittyivät lujimmin ne, joiden odotukset vapaaehtoisena toimimista ja toimintamuotoja kohtaan olivat väljät ja epäspesifit.

Sini Lehtinen (1994, 35-36) on tutkinut erilaisten sosiaali- ja terveysalan järjestöjen tukihenkilötoiminnan projektien kautta myös tukihenkilöiden motiiveja. Selkeästi suurin motivaation lähde vastaajille oli halu auttaa (46/182). Lisäksi kiinnostus juuri kyseistä kohderyhmää kohtaan oli merkittävä motivoiva tekijä (19/182). Tukihenkilöt nimesivät usein myös motiiveja, jotka korostavat tukihenkilötoiminnan vastavuoroisuutta. Toiminnan kautta he saavat jotakin myös itselleen; sisältöä elämään (19), osallistumismahdollisuuksia (10), opiskeluun liittyviä hyötyjä (8), iloa itselle (7), ammattitaidon ylläpitämistä (6), itsensä kehittämistä (2) ja vastapainoa palkkatyölle (1).

Emmi-Juulia Utti (2008) on tutkinut pro gradussaan vapaaehtoistyöntekijän sitoutumista lastensuojelun tukihenkilötoiminnassa. Organisaatioon sitoutumista ovat tutkineet myös Allen ja Meyer (1990; Meyer & Allen 1997; ref. Utti 2008, 20). He erottavat kolme organisaatioon sitoutumisen komponenttia, jotka ovat affektiivinen tai tunteellinen (affective commitment), normatiivinen (normative commitment) ja jatkuva (continuance commitment) sitoutuminen. Tunteellinen sitoutuminen viittaa henkilön emotionaaliseen kiintymykseen, identifioitumiseen sekä osallistumiseen suhteessa organisaatioon. Normatiivinen sitoutuminen viittaa velvollisuuden tunteeseen ja jatkuva sitoutuminen taas tietoisuuteen organisaatiosta lähtemisestä aiheutuvista kuluista.

Suomessa suurin vapaaehtoistoiminnan alue on liikunta ja urheilu, jossa on mukana kolmannes vapaaehtoistointaan osallistuvista henkilöistä (Yeung 2002, 26). Piia Viljakainen (2006) on gradussaan tutkinut vapaaehtoistyöntekijöiden motiiveita ja sitoutumista urheiluseurassa laadullisen

tapaustutkimuksen kautta. Hän toteaa, että suuri osa toimintaan osallistujista on mukana näennäisvapaaehtoisesti, joten siinä yhteydessä parempi termi olisi kansalaistoiminta.

Sari Konttinen (1995) on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan vapaaehtoistyöntekijöitä ja heidän vapaaehtoistoimintaan osallistumisen motiiveja. Hän tutki aihetta kyselylomakkeella, vastaajia oli 80 ja tutkimuskohteena ovat Tampereen Mummon Kammarin vapaaehtoistyöntekijät. Tutkimuksessa hän halusi selvittää, millainen on vapaaehtoistyöntekijöiden minäkuva ja miksi vapaaehtoistoimintaan osallistutaan. Lisäksi hän tutki eroja eri-ikäisten vapaaehtoisten motiiveissa ja paljon tai vähän sitoutuvien motiiveissa. Tutkimustulosten mukaan vapaaehtoistyöntekijöiden piirteissä korostuvat empaattisuus, tunnollisuus ja halu kehittyä. Auttamishalu mainittiin tärkeimmäksi syyksi vapaaehtoistoimintaan osallistumiseen. Lisäksi vapaaehtoistoimintaan hakeutumiseen vaikuttivat erilaiset elämäntilanteesta lähtevät tarpeet, kuten toive saada sisältöä elämään ja halu solmia uusia ihmissuhteita.

Konttisen (1995) tutkimuksen tulokset osoittavat, että vapaaehtoistoimintaan osallistumisen tärkeimmäksi syyksi (38 %) mainittiin auttamishalu, avun tarpeen tiedostaminen ja toiminnan hyödyllisyys. Elämäntilanne oli ensisijainen syy 23 prosentilla vastaajista. Vapaaehtoistyöntekijöistä 13 prosenttia ilmoitti tärkeimmäksi syyksi toimintaan mukaan tuloon erilaisia omia emotionaalisia tarpeita, kuten toive tuntee itsensä tarpeelliseksi, saada sisältöä elämään tai toive solmia uusia ystävyysuhteita. Usein omat elämäkokemukset ja läpikäytyt vaikeudet olivat herättäneet auttamishalun. Joidenkin vapaaehtoisten kotikasvatuksessa oli korostettu vastuuntuntoa ja toisille uskonnollinen vakaumus motivoi osallistumaan vapaaehtoistoimintaan. (Mt. 42-44).

Konttinen (1995) havaitsi, että eri-ikäisillä vapaaehtoisilla oli hieman erilaisia motiiveja toimintaan hakeutumisessa. Vanhemmat vapaaehtoiset mainitsivat tärkeimmiksi syiksi vapaaehtoistoimintaan osallistumiseen auttamishalun, elämäntilanteen ja erilaisia emotionaalisia tarpeita hieman useammin kuin nuoret. Nuoremmat puolestaan mainitsivat kehityshalun tärkeäksi syyksi toimintaan mukaan tuloon huomattavasti useammin kuin vanhemmat. Myös uskonnollinen vakaumus motivoi enemmän vanhempia kuin nuorempia vapaaehtoisia. (Mt. 48-49).

Konttisen (1995) mukaan vapaaehtoistoimintaan tullaan mukaan hyvin erilaisista syistä. Jotkut katsovat vapaaehtoisen auttamisen velvollisuudekseen, koska yhteiskunta ei pysty riittävästi huolehtimaan ihmisistä. Toiset saavat vapaaehtoistoiminnassa mahdollisuuden toteuttaa itseään.

Vapaaehtoisen täytyy saada toiminnasta jotakin myös itselleen, vaikkakin toiminnan päämääränä on avun tarvitsijan auttaminen. Vapaaehtoistoimintaan osallistumiseen vaikuttavat monet eri motiivit samanaikaisesti, sekä altruistiset että egoistiset.

Vapaaehtoistoimintaan osallistuminen koettiin Konttisen (1995, 56) tutkimuksessa yleensä myönteisenä ja se vastasi myös ennakko-odotuksia. Tyytymättömyyttä aiheutti muun muassa toiminnan sitovuus ja vapaaehtoistoiminnan epäselvä rooli. Vapaaehtoistoiminnan lopettamista harkitsivat kuitenkin vain harvat ja syynä lopettamiseen mainittiin yleensä elämäntilanteen muutos ja ajanpuute. Vapaaehtoistoiminnan koettiin rikastuttavan elämää; tuovan iloa ja hyvän mielen, kun voi auttaa ja olla tarpeellinen. Vapaaehtoistoiminta toi osallistujille myös elämänkokemusta ja kasvatti ihmisenä.

Konttisen (1995, 57-60) mukaan kyselylomakkeella on mahdollista saada kattavasti tietoa ja tulokset ovat paremmin yleistettävissä. Haastattelemalla tosin voisi saada syvällisempää tietoa vapaaehtoisten motiiveista ja kokemuksista. Motiivien tiedostaminen vaikutti helpolta, mutta motiivit todennäköisesti muuttuvat ajan mittaan ja tutkimuksessa saadut vastaukset kuvastavat sen hetkistä tilannetta ja syitä, jotka eivät välttämättä ole samoja kuin toimintaan hakeutuessa. Tutkimuksen luotettavuuden lisäämiseksi vapaaehtoistoiminnan motiiveja tutkittiin sekä avoimilla kysymyksillä että motiivimittareilla. Avointen vastausten luokittelutapa vaikuttaa tuloksiin ja tutkija on pyrkinyt luokittelussa vertailtavuuteen aikaisemman tutkimuksen kanssa. Hän koki, että luokittelun ja tulosten tulkinnan kannalta olisi ollut helpompaa luokitella motiivit motiivimittarin summamuuttujien mukaan. Kannattaisi tutkia myös vapaaehtoisavun kohteita; tyydyttääkö se heidän tarpeitaan ja miten he avun kokevat. Myös sosiaali- ja terveystieteiden ammattilaisten näkökulmaa vapaaehtoistoimintaan olisi kiinnostavaa tutkia.

Auttajien ja autettavien välinen raja ei ole välttämättä jyrkkä, mutta omien tehtävien rajat halutaan pitää selvänä. Auttajilla voi olla omakohtaista taustaa tai samaistumis pintaa, ja he haluavat antaa saamansa kokemukset muiden käyttöön. Myös omat tarpeet voivat motivoida vapaaehtoistoimintaan. Vapaaehtoistyöllä ei voi korvata ammattityötä, eikä heitä voi velvoittaa tekemään asioita, joita eivät halua eikä sitoutumaan tehtäviin, joihin heillä ei ole aikaa, voimia eikä ammattitaitoa. Vapaaehtoisille tulisi kuitenkin antaa tilaisuus auttaa omien mahdollisuuksien mukaan. Kokemusten mukaan vapaaehtoistyö toimii menestyksekkäästi julkisten järjestelmien tukena, ammatti-ihmisten kanssa toimien. Vapaaehtoistoiminta ja järjestöt ovat tärkeitä palveluiden täydentäjiä ja laadun parantajia. Peruspalveluita ei kuitenkaan voi rakentaa vapaaehtoisten varaan

eikä heihin voi liikaa tukeutua. Vapaaehtoistoiminnan heikkous on se, ettei se ole kattavaa. Palveluja on tietyille ryhmille, mutta ei kaikille tarvitseville. Lisäksi vaikeisiin avuntarpeisiin ei yleensä kyetä vastaamaan ja marginaaliryhmiä on usein vaikea tavoittaa. Ongelmana ovat myös resurssit; toiminnan organisointiin ja laajentamiseen tarvitaan erilaisia avustuksia ja julkista rahoitusta. Pulmana on monesti myös työntekijöiden ja vapaaehtoisten riittävyys. Vapaaehtoistoimintaan kaivataan ihmisiä, joilla on aikaa, mahdollisuuksia, psyykkisiä voimavaroja ja organisointikykyä sekä lisäksi auttamismotiivi. (Konttinen 1995, 8-10).

Clary ja Orenstein (1991) ovat tutkineet kriisikeskuksen vapaaehtoisia. Heidän mukaansa vapaaehtoisilla oli sekä egoistisia että altruistisia motiiveja, mutta altruistinen motivaatio johti suurempaan toisten hyväksi toimimiseen ja sitoutumiseen. Heidän mukaansa on tärkeää, että vapaaehtoisten taidot ja kyvyt vastaavat annetun tehtävän vaatimuksia. Kyky nähdä asiat toisten näkökulmasta auttaa ymmärtämään toisia paremmin. Auttajan roolinottokyky vaikuttaa enemmän auttamisen tehokkuuteen kuin auttamisen määrää.

Sari Soini (1997) on tarkastellut tutkielmassaan millaisia määritelmiä nuoret vapaaehtoistyöntekijät toiminnalleen antavat. Erityisesti hän on kiinnittänyt huomiota toimintaan liittyviin motiiveihin ja merkityksiin, joista muodostuu kehysanalyysin avulla vapaaehtoistyön kehykset sekä kehyksissä toimivien identiteetit. Tutkittavina olivat SPR:n Hämeen piirin ja Mummon Kammarin nuoret vapaaehtoiset, joista 18 vastasi postikyselyyn. Soinin tutkimus edustaa fenomenologista tutkimusta ja siinä käytetään aineistoa apuna teorianmuodostuksessa induktiivisen tutkimusotteen mukaisesti. Teorianmuodostus aineiston avulla voidaan jakaa kolmeen eri tasoon: kuvaileva taso, aineistokohtainen taso ja teoreettinen taso. (Grönfors 1982, 30-33, ref. Soini 1997, 22). Kyseisessä tutkimuksessa teorianmuodostus jää aineistokohtaiselle tasolle, jossa tutkija muodostaa käsitteellisiä kokonaisuuksia aineistoa analysoimalla. Hän muotoili näistä vapaaehtoistyön kehyksiä ja niissä toimivien identiteettejä Erwing Goffmanin (1986) kehysanalyysiä (Frame Analysis) apuna käyttäen.

Soinin (1997) tutkimuksessa vastauksissa korostuu toisaalta subjektiivinen toiminnan tarve, johon liittyy toiminnan harrastusluonne ja lähipiirin yhteinen kiinnostus asiaan ja toisaalta empaattinen halu auttaa toiminnallaan toisia ihmisiä. Joidenkin vastausten mukaan vapaaehtoistyöhön on lähdetty myös itsekkäistä syistä, jolloin toiminta on omien tarpeiden tyydyttämistä. Vapaaehtoistyö siis tyydyttää nuorten toiminnan ja liittymisen tarvetta sekä auttamisen halua. (Mt. 25.) Tutkija ryhmitteli motiivit sen mukaan, mikä oli motivaation lähde ja tämän erittelyn avulla muodostuivat toiminnan motivaatiokehykset. Soinin tutkimuksessa muodostui vapaaehtoistyön

motivaatiokehyykset seuraavasti: Altruistinen kehys – kohteen tarpeet motivaation lähteenä, Egoistinen kehys – omat tarpeet motivaation lähteenä, Sosiaalisen vuorovaikutuksen kehys – toiminnan vuorovaikutteinen luonne motivaation lähteenä, Resiprositeettinen kehys – toiminnan vastavuoroinen luonne motivaation lähteenä. Samalla tavoin kehysanalyysin avulla Soini ryhmitteli vapaaehtoistyön merkitykset sekä jaotteli lisäksi auttajien ja autettavien identiteetit. (Mt. 35-41.)

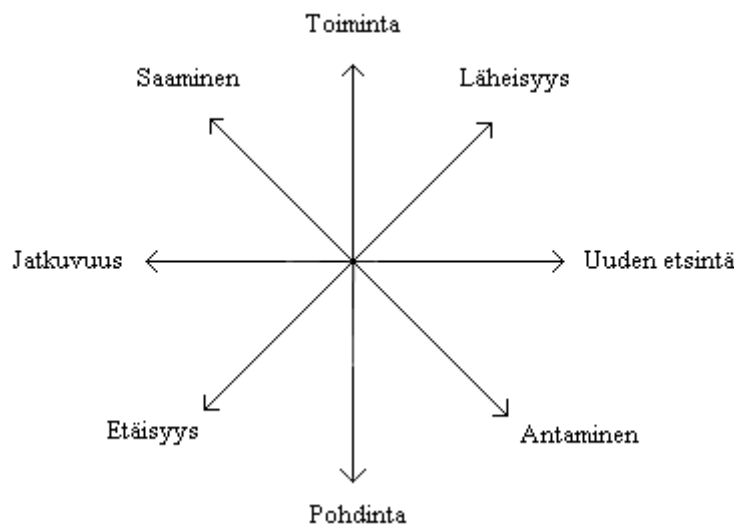
Jarmo Lehtinen (1998) on tutkinut pro gradussaan vapaaehtoistyöntekijöitä kansalaisyhteiskunnan tuntemattomana voimavarana kolmen esimerkin kautta. Tutkimuksen kohteena oli kolme erilaista tamperelaista vapaaehtoistoiminnan muotoa ja niissä toimivat vapaaehtoiset. Tutkittavat kohteet olivat SPR:n vapaaehtoistoiminnan keskus Tampuri, Yhdessä Selviytymisen Tuki ry:n Verkko sekä Mummon Kamhari. Aineistona oli sekä kyselytutkimus että haastattelut esimerkkikohteiden avainhenkilöiltä. Tutkimuksessa pyrittiin kuvailemaan vapaaehtoistyöntekijöitä ja heidän toimintaympäristöään kvantitatiivisin sekä myös kvalitatiivisin keinoin. Lehtonen havaitsi eroja eri organisaatioiden toimijoiden välillä syissä, miksi vapaaehtoistyötä tehdään; Tampurin kohdalla tärkein syy oli mielekäs toiminta, Verkon vapaaehtoisilla kolme tärkeintä syytä olivat työskentely ihmisten parissa, mielekäs toiminta sekä halu auttaa muita, Mummon Kammarin kohdalla selvästi tärkein motiivi oli halu auttaa (mt. 52).

2.8 Vapaaehtoistoiminnan timanttimali

Anne Birgitta Yeung (2004b; 2005a; 2005b) on kehittänyt vapaaehtoistoiminnan timanttimalin kuvaamaan vapaaehtoistoiminnan motivaatiota ja motivaatioelementtien vuorovaikutusta (Kuvio 1). Timanttimalissa Yeung pyrkii ymmärtämään vapaaehtoistoimijoiden motivaatiota ja sitoutumista kokemuksen ja toiminnan yksilöllisistä merkityksistä käsin. Fenomenologisella lähestymistavalla rakennettu malli selittää motivaatiota neljällä ulottuvuudella: saaminen-antaminen, jatkuvuus-uuden etsintä, etäisyys-läheisyys ja pohdinta-toiminta. Yeungin (2005a) kehittelemän timanttimalin pohjalla on psykologi Amadeo Giorgin (1985, ref. Yeung 2005a, 91) kehittämä empiirisen fenomenologian vaiheittainen malli. Mallin neljä vaihetta ovat 1) kokonaisuuden hahmottaminen, 2) kontekstuaalisten merkityksyksiköiden erottaminen, 3) yksiköiden arkikielisten ilmausten muuttaminen käsitteiksi eli tieteen ja teorian kielelle, 4) käsitteiksi muutettujen merkityksyksiköiden koostaminen yhtenäiseksi kuvaukseksi kyseessä olevan ilmiön rakenteesta. Tällä metodilla Yeung luokitteli ja tulkitsi vapaaehtoistoimijoiden haastatteluaineistoansa ja päätyi innovatiiviseen synteessimalliin, jossa on neljä vapaaehtoisuuden ulottuvuutta, joista jokaisella kaksi ääripäätä;

antaminen – saaminen, toiminta – pohdinta, läheisyys – etäisyys, uuden etsintä – jatkuvuus. Neljä ulottuvuutta muodostavat ja sisältävät jaetun metaulottuvuuden; itseä kohti (sisäänpäin) ja itsestä pois päin (ulospäin). Oikealle osoittavat motivaation ääripäät kuvaavat vapaaehtoistoimijuuden ulospäin suuntautuneisuutta (toiminta, läheisyys, uuden etsintä, antaminen) ja vasemmalle osoittavat ulottuvuudet suuntautuvat kohti vapaaehtoistoimijaa itseään (pohdinta, etäisyys, jatkuvuus, saaminen). (Yeung 2005b, 105-108.) Malli piirtää hyvin monipuolisen kuvan vapaaehtoisuusiivästä ja kokonaisuudessaan se havainnollistaa vapaaehtoisten motivaation dynaamisuuden ja monitahoisuuden (Yeung 2007, 154).

KUVIO 1. Vapaaehtoistoiminnan timanttimalli (Yeung 2005b, 107)

Tässä tutkimuksessa tulen peilaamaan aineistosta nousevia teemoja timanttimallin avulla. Timanttimallia voidaan soveltaa myös yksittäisten vapaaehtoisten motivaatiokartan piirtämiseen. Karttaa rakennetaan vetämällä viivoja eri ulottuvuuksien vuorovaikutuksen mukaan. Kuviosta muodostuu ”timantti” sen mukaan, mitkä ulottuvuudet korostuvat, ja näin voidaan visuaalisesti hahmottaa vapaaehtoisten motivaation tilaa. (Yeung 2005b, 120-123.) Omassa tutkimuksessani en kuitenkaan aio selvittää jokaisen yksittäisen vastaajan henkilökohtaista motivaatiokarttaa, vaan käytän timanttimallia hahmottamaan yleisemmin motivaatiotekijöiden suhdetta ja esiintyvyyttä tämän tutkimuksen kohteena olevassa aineistossa.

3 TUKIPERHETOIMINTA JÄRJESTÖN LASTENSUOJELUTYÖNÄ

Tässä luvussa käsittelen tarkemmin tukiperhetoimintaa juridisesta näkökulmasta ja paikannan sen osaksi lastensuojelun käytäntöjä. Tuon esille tukiperhetoiminnan erityisluonteen julkisen ja kolmannen sektorin rajapinnalla. Tarkastelen tukiperhetoiminnasta tehtyjä aiempia tutkimuksia. Esittelen tarkemmin tutkimuksen kohteena olevaa Pelastakaa Lapset ry:n tukiperhetoimintaa ja sen historiaa, nykypäivää sekä hieman myös tulevaisuutta.

3.1 Tukiperhe - lastensuojelun avohuollon tukitoimi

Tukiperhetoiminta on lastensuojelun avohuollon työmuoto, jonka tarkoituksena on auttaa lasta ja perhettä silloin kun perheen ja vanhempien omat voimavarat ovat vähissä. Tukiperheissä käyvät lapset ovat pääosin lastensuojelun asiakkaita ja ohjautuvat palvelun piiriin kunnan sosiaalitoimen kautta. Taustalla voi olla erilaisia syitä, miksi tukiperhettä lapselle etsitään, esimerkiksi vanhemman jaksamisen tukeminen, miehenmallin antaminen ja sosiaalisen verkoston laajentaminen. Usein lasten huoltajat ovat yksinhuoltajia ja heillä ei ole riittävän tukevia sosiaalisia verkostoja. Lapset ovat pääsääntöisesti 3-12-vuotiaita, mutta etenkin pienten lasten tukiperhetoiminnalle tuntuisi olevan kasvavaa kysyntää. Pelastakaa Lapset ry onkin kehittänyt mallia myös pienten lasten tukiperhetoiminnalle, jossa tulee huomioida lapsen ikä ja kehitystaso, sekä varhainen vuorovaikutus vanhempien kanssa. (Marjomaa 2007).

Suomen lastensuojelun lainsäädäntö on linjassa Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimuksen kanssa. Lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus on yleismaailmallinen ihmisoikeussopimus, joka hyväksyttiin Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksessa 20.11.1989. Sopimukseen on koottu lapsen kannalta keskeiset ihmisoikeudet. Ihmisoikeussopimuksena lapsen oikeuksien yleissopimus on varsin laaja ja kattava. Lapsen oikeuksien yleissopimusta edelsi vuonna 1959 hyväksytty Lapsen oikeuksien julistus, joka ei ole valtioita yhtä lailla sitova kuin yleissopimus. (Yleissopimus lapsen oikeuksista). Suomi on ratifioinut sopimuksen ja saattanut sen lain tasolla voimaan vuonna 1991, joten se velvoittaa viranomaisia samoin kuin muukin lainsäädäntö. Lapsen oikeuksien sopimuksen keskeisiä periaatteita ovat lapsen etu, syrjinnän kieltö, oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen sekä velvoite ottaa huomioon lapsen näkemys hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden.

Lastensuojelun kannalta voidaan nähdä kaksi tärkeää käsitettä ja ihmisoikeuskysymystä, lapsen edun periaate sekä yksityiselämän ja perhe-elämän periaate, jotka toisinaan saattavat joutua ristiriitaan keskenään. Yhteiskunnalla on vastuu siitä, että lasten perusoikeudet ja ihmisoikeudet toteutuvat. Lapsi- ja perhekohtaisessa lastensuojelussa yhteiskunnan vastuu alkaa, jos lapsesta ei pidetä riittävän hyvää huolta (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361). Lastensuojeluviranomaisilla on velvollisuus puuttua lapsen tilanteeseen jos a) kasvuolot vaarantavat tai eivät turvaa lapsen ja nuoren terveyttä tai kehitystä, tai jos b) lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa niitä (Lsl 13.4.2007/417, 34§). Lastensuojelussa lähtökohtana on lapsen etu, mutta kuitenkin on pyrittävä hyvään yhteistyöhön lapsen huoltajien ja muiden hänen läheistensä kanssa. (Taskinen 2007, 14-15.)

Lastensuojelulainsäädäntöä on viime aikoina uudistettu useaan otteeseen. Merkittävin uudistus on vuoden 2007 lastensuojelulain (Lsl 13.4.2007/417) säätäminen ja sen voimaan tulo 1.1.2008 sekä samassa yhteydessä vuoden 1983 lastensuojelulain kumoaminen. Vuonna 2009 lastensuojelulakia on uudistettu muuttamalla lukuisia (n= 37) 1.1.2008 voimaan tulleita pykäläiä, ja 1.3.2010 lakiin tuli useita lisäpykäläiä (n= 12). Vuoden 2007 uudistus oli kokonaisuudistus, kun taas vuoden 2009 reformia voidaan pitää osittaisuudistuksena. Viimeisimmäksi voimaantulleista uudistuksista keskeisimmät liittyvät kiireellisiin sijoituksiin, väliaikaismääräyksiin, vangitun henkilön lapsen asemaan, lastensuojeluilmoitukseen, suljettuna hoitona toteutettavaan erityiseen huolenpitoon ja lapsen kuulemiseen hallintotuomioistuimessa. Ilmoitusvelvollisuuden piiriin on liitetty uusia tahoja ja uusina termeinä on otettu käyttöön pyyntö lastensuojelutarpeen arvioimiseksi samoin kuin velvollisuus tehdä ennakkollinen lastensuojeluilmoitus. (Mahkonen 2010, 26-40.)

Lastensuojelulain (Lsl 13.4.2007/417) mukaan ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista on lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla. Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten on tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään ja pyrittävä tarjoamaan perheelle tarpeellista apua riittävän varhain sekä tarvittaessa ohjattava lapsi ja perhe lastensuojelun piiriin (Lsl 13.4.2007/417, 2§). Lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu. Sen lisäksi kunta järjestää lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ehkäisevää lastensuojelua. Ehkäisevällä lastensuojelulla edistetään ja turvataan lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tuetaan vanhemmuutta. Ehkäisevää lastensuojelua on kunnan muiden palvelujen piirissä, kuten neuvoloissa ja muussa terveydenhuollossa, päivähoidossa, opetuksessa ja nuorisotyössä annettava erityinen tuki silloinkin, kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana. (Lsl 13.4.2007/417, 3a3§). Myös

järjestöt, yhdistykset ja muu kansalaistoiminta voivat antaa arvokasta tukea lapselle ja perheelle ilman erityistä ongelmanmäärittystä (Taskinen 2007, 11).

Lastensuojelulaissa (Lsl 13.4.2007/417, 25§) säädetään ilmoitusvelvollisuudesta. Lastensuojeluilmoituksen ovat velvollisia salassapitosäännösten estämättä viipymättä tekemään sosiaali- ja terveydenhuollon, opetustoimen, nuorisotoimen, poliisitoimen, rikosseuraamuslaitoksen, palo- ja pelastustoimen, sosiaalipalveluiden tai terveydenhuollon palveluiden tuottajan, opetuksen tai koulutuksen järjestäjän, seurakunnan tai muun uskonnollisen yhdyskunnan, turvapaikan hakijoiden vastaanottoa tai häätäkeskustoimintaa tai koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa harjoittavan yksikön palveluksessa tai luottamustoimessa olevat henkilöt tai vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa tai itsenäisinä ammattiharjoittajina toimivat henkilöt sekä kaikki terveydenhuollon ammattihenkilöt, mikäli he tehtävässään ovat saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Myös muu henkilö, kuten muu työntekijä, naapuri tai omainen, voi tehdä lastensuojeluilmoituksen salassapitovelvoitteiden estämättä. Lastensuojelulain uudistuksen myötä ilmoitusvelvollisuutta laajennettiin kattamaan kaikki olennaisimmat lasten ja nuorten kanssa työskentelevät ryhmät, pappien ja seurakunnan henkilöstön rippisalaisuutta lukuun ottamatta. Näin ollen laissa määritellään myös tukiperheet ilmoitusvelvollisiksi, sillä he toimivat sosiaalipalveluiden tuottajan palveluksessa. Tätä seikkaa painotetaan tukiperheille varsinkin heti valmennusvaiheessa, jossa he hahmottavat oman roolinsa osana lastensuojelun kokonaisuutta.

Kun huoli lapsesta on tullut ilmi ja se on saatettu lastensuojeluviranomaisten tietoon, heillä on velvollisuus ryhtyä selvittämään, onko lapsen tilanteessa sellaisia ongelmia, jotka edellyttävät lastensuojelutoimenpiteitä. Jos selvitys päätetään aloittaa, lapsi kirjataan lastensuojelun asiakkaaksi ja hänelle nimetään lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Selvityksen perusteella arvioidaan lapsen edun toteutumista ja lastensuojelutoimenpiteiden tarvetta. (Lsl 13.4.2007/417, 26§, 27§.) Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on tehtävä asiakassuunnitelma yhteistyössä lapsen ja huoltajan kanssa. Asiakassuunnitelmaan kirjataan 1) ne olosuhteet ja asiat, joihin pyritään vaikuttamaan, 2) lapsen ja hänen perheensä tuen tarve, 3) palvelut ja muut tukitoimet, joilla tuen tarpeeseen pyritään vastaamaan sekä 4) arvioitu aika, jonka kuluessa tavoitteet pyritään toteuttamaan. (Lsl 13.4.2007/417, 30§.)

Lastensuojelulaki velvoittaa kunnat järjestämään riittävät avohuollon tukitoimet. Lastensuojelun avohuolto käsittää monia lapsen edun toteutumisen kannalta keskeisiä tukitoimenpiteitä, joiden

tarkoituksena on ennaltaehkäistä varsinaiset yksilökohtaiset lastensuojelulliset toimenpiteet (Sarjakivi 2000, 15). Tukiperhe on yksi lastensuojelun avohuollon tukitoimi (Lsl 13.4.2007/417, 36§). Tukiperhetoiminta on vapaaehtoistyötä, joka täydentää lastensuojelussa toimivien ammattityöntekijöiden työtä. Kunta voi organisoida tukiperhetoimintaa yksin tai yhteistyössä muiden kuntien kanssa tai käyttää esimerkiksi kolmannen sektorin tuottamia palveluita. Tukiperheelle maksetaan yleensä kulukorvaus ja/tai palkkio, mutta jos palvelu ostetaan järjestöltä, myönnetään asiakkaalle maksusitoumus, jolla palveluntuottaja laskuttaa kuntaa.

Tukiperheet tarvitsevat tehtävänsä riittävän koulutuksen sekä ohjausta ja tukea jaksamiseen. Ennen tehtävään ryhtymistä selvitetään perheen motiiveja ja valmiuksia. Myös perheen soveltuvuus tukiperhetoimintaan arvioidaan ja heidän taustansa tarkistetaan asuinkunnan sosiaalitoimesta pyydettävällä lausunnolla. Näillä toimilla pyritään kartoittamaan onko tiedossa joitain esteitä tukiperheeksi ryhtymiselle. Toimintaan mukaan tulevien tukiperheiden rikostaustan selvittäminen on haastavaa, sillä nykyisessä lainsäädännössä on epäkohta, jonka mukaan vapaaehtoisilta tukiperheiltä ei voida pyytää rikosrekisteriotetta toisin kuin vaikkapa perhehoitajilta. Pelastakaa Lapset ry on kuitenkin tehnyt lakialoitteen tämän seikan korjaamiseksi. Vapaaehtoistyössä lapsen ja tukea tarvitsevan perheen kanssa tarvitaan luotettavuutta ja sitoutumista. Tukiperheet ovat vaitiolovelvollisia, mutta myös ilmoitusvelvollisia lastensuojelulain nojalla, mikäli heillä herää huoli tuettavasta lapsesta (Lsl 13.4.2007/417, 25§).

Lapsi käy tukiperheessä sovitusti asiakassuunnitelman mukaan yleensä noin yhtenä viikonloppuna kuukaudessa. Yksilöllisten tarpeiden mukaan joskus harvemmin ja joskus useammin, mutta käyntikerrat määritellään yhdessä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa. Erikseen voidaan sopia myös lapsen vierailuista tukiperheessä loma-aikoina, esimerkiksi yhteensä 14 vuorokautta vuodessa. Tukisuhteen tavoitteet, tapaamisten tiheys, kesto ja käytännön järjestelyt käydään läpi yhdessä tukiperhesuunnitelmanneuvottelussa. Vahinkotilanteiden varalta on kaikilla osapuolilla hyvä olla tieto siitä, kenen vahinko- tai vastuuvakuutuksesta korvausta voi hakea.

Tukiperheitä tarvitaan monenlaisille lapsille erilaisissa elämäntilanteissa, joten tarvitaan myös erilaisia tukiperheitä. Tukiperhe voi olla lapseton pariskunta, jo aikuiseksi omat lapsensa kasvattanut "varamummola" tai yksinasuvan aikuisen perhe, jolla on resursseja ja halua tarjota huolenpitoa ja turvaa lapsille. Tukiperhe voi olla myös kahden vanhemman lapsiperhe tai yksinhuoltajaperhe. Tärkeintä on kuitenkin, että perheellä on tarpeeksi aikaa ja halua auttaa tuen tarpeessa olevaa lasta ja hänen perhettään. Tukiperheiltä vaaditaan myös kykyä vastata lapsen

tarpeisiin välillä vaativissakin tilanteissa sekä toimia yhteistyössä lapsen perheen ja sosiaalityöntekijöiden kanssa. Lisäksi tukiperheenä toimimisessa on hyötyä avoimuudesta, myönteisyydestä sekä kyvystä kohdata erilaisuutta. Tukiperheenä joutuu tarkastelemaan omia tapojaan ja käsityksiään maailmasta, sillä mahdollisesti hyvinkin erilaisesta taustasta tuleva lapsi varmasti herättää monenlaisia kysymyksiä ja pohdintoja sekä haastaa aikuisen vuorovaikutukseen.

Tuettavat lapset ovat usein leikki- tai kouluikäisiä. Myös murrosikäinen tai itsenäistyvä nuori voi tarvita tukiperhettä. Jos lapsi on vauvaikäinen, on syytä pohtia erityisen tarkkaan, onko lapsen kannalta tarkoituksenmukaista järjestää tukiperhe avohuollon tukitoimena. 0-3-vuotiaiden lasten kohdalla on otettava erilaisia asioita huomioon, kun isompien lasten kohdalla. Vauvaikäisen tukitoimissa pitäisi lähtökohtana olla lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen tukeminen. Jos kuitenkin päädytään tukiperheen järjestämiseen alle leikki-ikäiselle lapselle, on käyntejä perheessä oltava riittävän tiheästi ja niiden tulee olla kestoaltaan lyhyempiä, alkuun esimerkiksi vai muutaman tunnin vierailuja. Pienen lapsen muistissa eivät uudet ihmiset pysy kauan ja turvallisen aikuiskontaktin ja ihmissuhteen luomiseen tarvitaan tapaamisia tiuhempaan kuin kuukauden välein. (Sosiaaliportti.) Erityistä huomiota Pelastakaa Lasten tukiperhetyössä on haluttu kohdistaa varhaisen vuorovaikutuksen tukemiseen ja kiintymyssuhteiden merkitykseen. Varhaisimmat kiintymyssuhteet ja niiden vastavuoroisuus luovat pohjan tavoille, joilla ihminen ymmärtää oman arvonsa, suhteensa itseen ja muihin (Kalland 2001). Keränen (2004) nostaa esiin kysymyksen, siitä vahvistaako vai vahingoittaako tukiperhetoiminta lasten ja vanhempien kiintymyssuhteita tukemalla vanhempien jaksamista levon ja virkistymisen kautta, vaikka samalla aiheutetaan toistuvia erokokemuksia.

Moni tukiperheeksi ryhtyvä perhe pohtii myös ryhtymistä perhehoitajaksi tai adoptioperheeksi ja tukiperhetoiminnan kautta he voivat saada kokemusta konkreettisesti lasten hoidosta ennen pitkäaikaisesti sijoitettavan lapsen tuleamista perheeseen. Kun perheeseen sitten tulee lapsi pitkäaikaiseen sijoitukseen tai adoptioon, on perheen tehtävä ratkaisu tukiperhesuhteen jatkosta. Onneksi usein vanhatkin tukiperhesuhteet halutaan pitää edelleen voimassa, mutta valitettavasti toisinaan ne katkeavat. Tämä on toki ikävää tukiperheen menettävälle lapselle, jonka ei pitäisi joutua tuntemaan tullessa hylätyksi. Kaikissa tapauksissa on aina varmistettava, mitkä ovat perheen tosiasialliset voimavarat. Erittäin tärkeää on pohtia tilannetta lasten kannalta: tukiperhettä tarvitsevien lasten, perheen biologisten lasten ja perheeseen sijoitettujen lasten näkökulmasta. Lasten omien mielipiteiden tulisi tulla kuulluksi ja huomioon otetuiksi. Kaikkien lasten tarpeet tulisi pystyä huomioimaan yksilöllisesti. Tukiperhelapsilla on oltava oikeus huolenpitoon, tukeen ja

aikuisten aikaan ja huomioon tukiperheessä. Perheen biologisten lasten tarpeita ei saa unohtaa. Perhehoitoon sijoitetuilla lapsilla on oltava oikeus rauhoittumiseen, kotiin ja perhehoitajavanhempiin kiinnittymiseen.

3.2 Tuen riittävyys ja oikea-aikaisuus

Lastensuojelun avohuollon asiakkaiden määrä on kasvanut huomasti 1990-luvulta lähtien. Vuonna 2009 lastensuojelun avohuollon asiakkaana oli kaikkiaan 70 753 lasta ja nuorta. Asiakkaiden kokonaismäärä lisääntyi edelliseen vuoteen nähden 5,1 %. Asiakasmäärien kasvua selittää osaltaan vuoden 2008 alusta voimaan tullut uusi lastensuojelulaki, jossa avohuollon asiakkuuden alkaminen on selkeästi määritelty ja ilmoitusvelvollisuutta laajennettu. (Lastensuojelu 2009.) Vuosittain lastensuojeluun tulee enemmän uusia asiakkaita kuin sieltä poistuu. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä on lisääntynyt vuosi vuodelta, ja laitoksissa olevien lasten määrä on kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. Vuonna 2007 kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia oli yli 16 000 ja huostaan otettiin yli 11 000 lasta. Kiireellisesti huostaan otettujen lasten määrä on kolminkertaistunut 1990-luvun alusta noin 1 600 lapseen vuodessa. Myös tahdonvastaisten huostaanottojen osuus on kasvanut. Viime vuosina erityisesti 15 vuotta täyttäneiden lasten huostaanotot ovat lisääntyneet. Lastensuojelun asiakkaana olevat lapset ja nuoret asuvat usein köyhissä perheissä, ja muita harvemmin ydinperheessä. Seurantatutkimusten perusteella lastensuojelun asiakaslapsiin pätee ”kolmannesääntö”: joka kolmas selviää ja menestyy aikuisena hyvin; joka kolmannella menee ajoittain hyvin, ajoittain huonosti; ja joka kolmannella menee myöhemmin huonosti. (Heino 2009.)

Bo Vinnerljung ja Eva Franzén (2005) ovat tutkineet lapsia, joilla on ollut tukiperhe tai tukihenkilö ja jotka on sijoitettu perhe- tai laitoshuoltoon. He käyttävät termejä ”kontaktfamilj” ja ”kontaktperson”, jotka vastaavat meidän tukiperheitä ja –henkilöitä. Nämä palvelut ovat Ruotsissa tavallisimpia lastensuojelupalveluita; 3,5 prosentilla 17-vuotiaista lapsista on ollut tukiperhe tai -henkilö. Tukiperheet on tavallisesti suunnattu nuoremmille lapsille ja tukihenkilö on useimmiten mies, jonka tehtävänä on tukea teini-ikäistä nuorta. Palveluntarpeen taustalla on usein tilanne, jossa lasten isä ei ole mukana lasten elämässä. Tutkimus osoitti, että lapset ja nuoret, joilla oli tukiperhe tai –henkilö, olivat riskiryhmässä tulla huostaan otetuiksi ja sijoitetuiksi kodin ulkopuolelle. Tuntuu melko rajulta tulokselta, vaikka tukiperhepalvelua saavat perheet ovatkin jo lastensuojelun asiakkaita ja heillä on siis taustalla jokin tarve, minkä vuoksi asiakkuuteen tulevat. Suomalaisessa

lastensuojelussa tukiperheet ja tukihenkilöt ovat myös vakiinnuttaneet paikkansa avoimuutensa tukitoimina, joilla pyritään estämään perheen tilanteen kriisiytyminen ja kärjistyminen, jotta voitaisiin välttyä huostaanotoilta. Kuitenkin nykyään perheiden tilanteet ovat ehtineet monimutkaistua ja hankaloitua siinä määrin, että joskus tukiperhe tai –henkilö ei enää vastaa riittävällä tavalla perheen tuentarpeeseen ja voidaan joutua miettimään raskaampia keinoja.

Pelastakaa Lapset ry:ssä kerättyjen palautteiden mukaan tukiperheissä käyvät lapset kokevat tukiperhevierailut pääosin hyvin myönteisinä ja merkityksellisinä. On kuitenkin tärkeää arvioida, milloin tukiperheen tuki on tarkoituksenmukaista ja lasta hyödyttävää. Tukiperhesuhteen aloittamisen tulisi tapahtua riittävän ajoissa. Lapsella on oikeus saada lastensuojelupalveluja ennen kuin perheen tai lapsen ongelmat ovat päässeet liian vaikeiksi. Tärkeitä sisällöllisiä kysymyksiä ovat myös keiden tarpeista tukiperhekäynnit aloitetaan, mitä ne lapselle merkitsevät ja keiden tarpeista ne lopetetaan. (Hongisto, Laaksonen & Maijanen 2005, 33).

3.3 Tukiperhetyö julkisen ja kolmannen sektorin rajapinnalla

Talousajattelu ja –termit ovat juurtuneet myös ns. pehmeiden arvojen kentälle ja sosiaali- ja terveyspalveluitakin on tuotteistettu kovalla innolla. Tilaaja-tuottaja –malli on viety monessa paikassa läpi koko kuntapalveluorganisaatiossa. Arja Ropo ja Päivi Eriksson (2001, 43) toteavat, että Suomessa kunnat toteuttavat ostopalvelujen nimellä ”kilpailuttamista”. Kunnat voivat siis tuottaa itse tukiperhepalvelua, mutta ne voivat ostaa sen myös ulkopuoliselta palveluntuottajalta. Pelastakaa Lapset ry on yksi tällainen tukiperhepalvelun tuottaja, jolle kunnat maksavat toiminnasta palveluhinnaston mukaisesti. Kuitenkin toteuttaessaan kunnalle kuuluvaa lakisääteistä tehtävää, järjestöä säätelevät myös kuntaa sitovat säädökset.

Koskiahho (2001, 37) pohtii myös, millaisia tehtäviä kansalaisyhteiskunnan vastuulle voidaan asettaa ja mitkä tehtävät tulisi olla muiden, erityisesti valtion ja markkinoiden, kontolla. Etenkin hoivaan ja huolenpitoon liittyvät tehtävät kuten huolenpito avuttomista, lasten, sairaiden ja ikääntyneiden palvelut vaativat pitkäaikaista sitoutumista. Myös tukiperhetyö lähtee siitä oletuksesta, että tukiperheet sitoutuvat työhönsä pitkäksi aikaa, olemaan mukana niin kauan, kun heitä tarvitaan. Lapsen kannalta pysyvän ja turvallisen suhteen luominen vaatii aikaa, usein enemmän kuin mitä tukiperheet ovat alun perin ajatelleet. Kuitenkin juuri tuo ajan antaminen ja yhdessä olo ovat lapselle niitä tärkeimpiä asioita, mitä tukiperhe voi hänelle tarjota.

Saara Keränen (2005, 11) toteaa, että vapaaehtoistyöstä on tullut puoliammatillista toimintaa, jossa viranomaiset säätelevät perheiden toisilleen antamaa tukea kouluttamalla tukiperheitä ja ohjaamalla lapsia tukiperheisiin. Tukiperhetyö järjestössä ja kunnan omana toimintana eroaa jonkin verran toisistaan; kunnan kanssa tukiperhe solmii toimeksiantosopimuksen ja saa palkkaa tai palkkion, mutta järjestössä perheen kanssa tehdään tukiperhesopimus ja heille maksetaan matka- ja kulukorvaukset verottomana. Tässä suhteessa tukiperhetyö ei ole puhtaasti vapaaehtoistyötä, mikäli vapaaehtoistyön kriteerinä on palkatta tehty työ. Kuitenkin verrattuna esimerkiksi sijaisperheenä toimiviin perheisiin tukiperheille maksettavat korvaukset ovat hyvin vähäisiä ja ovat tarkoitettu kattamaan vain lapsesta aiheutuvat ruoka- ja hygieniakulut. Tukiperhesopimus laaditaan perheen, kunnan ja Pelastakaa Lasten kesken. Kunta sitoutuu maksamaan tukiperhetoiminnasta aiheutuvat kustannukset maksusitoumuksen määrittelemälle ajalle. Tukisuhteen jatkosta päätetään vuosittaisessa asiakassuunnitelmapalaverissa. Vastuu- ja tapaturmavakuutus on otettu järjestön puolesta.

Hannu Tapani Klami (2001, 64) on tarkastellut vapaaehtoistyön oikeudellisia ja eettisiä kysymyksiä ja toteaa että, vastikkeettomassa työssä työn suorittajan vastuu on lievempi kuin muutoin, joskin hänen on noudatettava kohtuullista huolellisuutta kuten kenen tahansa. Mikäli sopimusta työn tekemisestä ei ole, työn suorittaja voi keskeyttää työskentelynsä. Tästä voi koitua harmia siinä tilanteessa, jos ”työnantaja” on sitoutunut suoritukseen ulkopuoliselle, eikä tästä syystä voi jättää asiaa pelkästään vapaaehtoisen viitseliäisyyden varaan. Tukiperhesuhteesta sovitaan osapuolten kesken kirjallisella sopimuksella, mutta tukiperheelle ei kuitenkaan koidu sanktioita, mikäli he päättävät lopettaa tukiperhesuhteen syystä tai toisesta. Vapaaehtoistyön luonteeseen kuuluu myös se, että vapaaehtoinen itse voi määritellä, kauanko haluaa toimia vapaaehtoisena. Tukiperhesuhde voi päättyä myös lapsen tai hänen vanhempansa toiveesta, vaikka tukiperhe olisikin vielä valmis jatkamaan tukiperhesuhdetta. Tukiperhetoiminta avoimuuden tukitoimena perustuu vapaaehtoisuuteen, joten siihen ei voi osapuolia pakottaa.

3.4 Järjestöt toimijoina

Sosiaalityön kentälle on yhteiskunnallisen murroksen myötä syntynyt uudenlaisia toimijoita eri sektoreille, myös lastensuojelutyöhön. Erilaiset sosiaali- ja terveysalan järjestöt ja muut yhteisöt organisoivat vapaaehtoistoimintaa: mm. seurakunnat, SPR, MLL, mielenterveys- ja

vanhustyöjärjestöt. Kuntien on nykyään pohdittava tarkkaan, millä tavalla palvelut järjestetään määrärahojen puitteissa. Varsinkin pienissä kunnissa ei välttämättä ole riittävästi pätevää henkilöstöä vastaamaan kaikista sosiaalipalveluiden järjestämisestä, jolloin kunnan on tehtävä yhteistyötä muiden kuntien tai kuntayhtymien kanssa. Kunta voi myös ostaa osan sosiaalipalveluista lastensuojelujärjestöiltä (Hurtig 2003, 11). Pelastakaa Lapset ry tarjoaa kunnille laadukkaita lastensuojelupalveluita, muun muassa tukiperhetoimintaa, ostopalveluna.

Marita Ruohonen (2003, 45) tuo esille, että kansalaistoiminnan merkitys suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan kehittymisessä on olennainen, mutta näkymätön suhteessa merkitykseensä. Monet sosiaalipalvelut ovat syntyneet nimenomaan järjestöjen käynnistämästä toiminnasta, jonka valtio ja kunnat ovat ottaneet myöhemmin hoitaakseen. Esimerkiksi lastenkotitoiminta, kotipalvelu, neuvolatoiminta, päihdehuollon ja vammaistyön eri muodot ovat saaneet alkunsa kansalaistoiminnasta. Ruohosen mukaan voidaan perustellusti sanoa, että suomalainen hyvinvointivaltio on vapaaehtoistoiminnan tulosta. Myös Lasse Murto (2003) toteaa, että monet yleishyödyllisten järjestöjen kehittämät palvelut ovat juurtuneet sosiaali- ja terveyshuollon perustoiminnoiksi. Toisaalta valtion voidaan katsoa siirtäneen osan sille aikaisemmin kuuluneista tehtävistä järjestöjen hoidettavaksi. Kunnat ja yleishyödylliset yhteisöt ovat perustaneet yhdessä yhteisöjä, jotka hoitavat kunnan aikaisemmin tuottamia palveluita. Erityisesti 1990-luvulla tapahtunut palvelurakenteen uudistustyö toi järjestöille erityistehtäviä ja mahdollisuuksia palveluiden kehittämiseen. (Mt. 69-70.)

Sosiaali- ja terveysjärjestöillä on ollut tärkeä asema suomalaisessa yhteiskunnassa ja monien järjestöjen toiminta koskettaa varsin laajoja ihmisryhmiä, esimerkiksi lapsia tai ikäihmisiä. Sosiaali- ja terveysjärjestöillä tarkoitetaan järjestöjä, joiden tarkoituksena on jonkin erityisryhmän, oman jäsenistön tai hyvinkin laajan väestöosan fyysisen, psyykkisen ja/tai sosiaalisen hyvinvoinnin tukeminen tai edistäminen. Niillä on moninaisia tehtäviä, mutta ydinalueita ovat vaikuttamistoiminta, vertais- ja vapaaehtoistoiminta, asiantuntijuus sekä tuen ja palveluiden kehittäminen ja tarjoaminen. Järjestöjen inhimillisiä resursseja ovat niiden toimintaan sitoutuneet vapaaehtoiset ja niiden henkilöstö. Järjestöt ovat myös olleet ihmisten äänen ja tarpeiden välittäjiä yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Suomalaisen sosiaali- ja terveysjärjestöjen kentän erityispiirre on se, että sillä on oma erityinen, maailmanlaajuisestikin ainutlaatuinen, rahoitusmekanisminsa, Raha-automaattiyhdistys. Tämä julkisoikeudellinen yhdistys perustettiin vuonna 1938 keräämään rahapelitoiminnalla varoja suomalaisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen toimintaan. (Vuorinen ym. 2005, 11-13.)

Vapaaehtoistoimintaan perustuvaa tukiperhetoimintaa järjestää muun muassa Pelastakaa Lapset ry, joka toimii laadukkaana lastensuojelutyön ammattilaisena yhteiskunnassamme. Järjestö on luonut tukiperhetoiminnalle mallin rekrytointiin, valmennukseen ja ammatilliseen tukeen sekä vahvistanut tukiperhetoiminnan lapsilähtöisyyttä. Pelastakaa Lapset ry:n tukiperheissä käy nykyisin noin tuhat lasta vuodessa, mutta tarve tukiperheille on paljon suurempi. Tukiperhettä odottaa jatkuvasti noin 500 lasta. Pelastakaa Lapset ry toimii yhteistyössä kuntien kanssa tavoitteenaan löytää kaikille tukiperhettä tarvitseville lapsille tukiperhe, johon pyritään aktiivisella uusien perheiden rekrytoinnilla ja valmennuksella. Tukiperheitä, lapsia ja heidän perheitään tuetaan järjestämällä täydennyskoulutusta, leirejä ja vertaisryhmätoimintaa. (Pelastakaa Lapset.) Toinen tukiperhetoimintaa tarjoava järjestö on Erityishuoltojärjestöjenliitto EHJÄ ry, joka kouluttaa tukihenkilöitä ja tukiperheitä kuntien ja jäsenjärjestöjensä tarpeisiin (Erityishuoltojärjestöjenliitto).

3.5 Pelastakaa Lapset ry:n tukiperhetyö

Pelastakaa Lapset ry on perustettu vuonna 1922 ja aluksi sen nimi oli Kasvatuskotiyhdistys, myöhemmin nimeksi tuli Koteja Kodittomille Lapsille. Järjestön perustaja tasavallan presidentin vaimo Ester Ståhlberg muotoili järjestön tunnuslauseen ”jokaisella lapsella on oikeus kasvaa hyvässä kodissa”. Sotien jälkeen oli paljon lapsia, jotka olivat jääneet orvoiksi tai vaille kotia ja turvaa. Tähän yhteiskunnalliseen tilanteeseen ja lasten tarpeita vastaamaan kehitettiin sijaiskoti- ja adoptiotoimintaa sekä myös lomakotitoimintaa. Jo vuoden 1930 toimintakertomus mainitsee lasten viettäneen kesänsä Koteja Kodittomille Lapsille –yhdistyksen kesäkodeissa. Lomakotitoiminta laajeni ja perinteisesti lapsia kuljetettiin bussilasteittain lomaviettoon kaupungista maalle järjestön lomakoteihin. Tukiperhetoimintaa kehitettiin lomakotitoiminnan pohjalta ja itsenäiseksi työmuodoksi se muotoutui 1990-luvun puolivälissä. Taloudellisen laman myötä perheiden tuentarpeet moninaistuivat ja ongelmien kasautumista haluttiin ehkäistä avoimuuden tukitoimin ennen kuin jouduttiin turvautumaan esimerkiksi huostaanottoon. Lomakotien antaman palautteen perusteella huomattiin, että lapset, jotka olivat kesälomansa aikana olleet lomakodissa, olivat jatkaneet käyntejään perheessä myös muilla lomilla vuoden aikana epävirallisesti, eli ilman Pelastakaa Lapset ry:n työpanosta. Toisaalta tällainen ihmisten välinen suora kanssakäyminen ilman byrokratiaa tuntui ihanteelliselta, mutta toisaalta toiminnasta puuttui seurattavuus ja tavoitteellisuus. Niinpä tukiperhetyö kehittyi vastaamaan

yhteiskunnalliseen haasteeseen ja tavoitteena oli edelleen lasten auttaminen. (Pelastakaa Lapset ry:n historia 2010; Hongisto, Laaksonen & Maijanen 2005; Kauppi & Rautanen 1997.)

Tukiperhetoiminta miellettiin aluksi vain lomakotitoiminnan jatkeena, eli lasten tihentyneinä lomakotisijoituksina, mutta hyvin pian sitä alettiin määrätietoisesti kehittää avoimuutena ja ennaltaehkäisevänä toimintana, mm. Pirkko Saartion Tuuspela- ja Hannu Maijasen Welfare mix -projektien avulla. Molempien projektien loppuraportit on julkaistu vuonna 1998. Pelastakaa Lapset ry:n tukiperhetoimintaa on kehitetty Pelakuu – tehostetun tukiperhetyön projektissa vuosina 2000-2004 ja sen rahoittajana toimi Raha-automaattiyhdistys. Pelakuu-projekti toteutettiin kolmen Pelastakaa Lasten aluetoimiston alueella: Etelä-, Keski- ja Pohjois-Suomessa, joissa kussakin työskenteli yksi projektista vastaava sosiaalityöntekijä. Tukiperheiden kysyntä on jatkuvasti kasvanut ja samalla myös tukiperhettä hakevien lasten erityishoidon tarve lisääntynyt. Suurin osa tukiperhettä hakevista lapsista on kunnallisen lastensuojelun asiakkaina ja vain osalle lapsiperheistä se on ennaltaehkäisevää tukea. (Hongisto, Laaksonen & Maijanen 2005).

Pelakuu - tehostetun tukiperhetyön –projekti loi pohjan ja toimii mallina nykyisellekin Pelastakaa Lapset ry:n tukiperhetoiminnalle, joten sen tavoitteiden ja tulosten esittely toimii hyvänä kuvauksena järjestössä tehtävästä tukiperhetyöstä. Projektin keskeisin toimintaperiaate oli lapsilähtöisyys. Tärkeää oli luoda edellytykset lapsen näkökulman, tarpeiden ja toiveiden kuulemiselle. Toiminnan periaatteena ja ohjenuorana toimii YK:n Lasten oikeuksien sopimus (LOS). Suomessa lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus tuli voimaan vuonna 1999. (Keränen 2004.)

Pelastakaa Lapset ry:n tukiperhetyössä on haluttu korostaa lapsen osallistumista kaikissa työn vaiheissa. Tukiperhettä etsittäessä on ensiarvoisen tärkeää ottaa lapsen omat toiveet huomioon. Vaikka lapsesta saadaan alustavia tietoja hakemuksen perusteella ja osasta myös kunnan sosiaalitoimen lähettämästä lähetteestä, on pidetty tärkeänä tavata lasta ja hänen perhettään. Toimisto- tai kotikäynnillä Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijä tutustuu lapseen ja tämän perheeseen sekä selvittää heidän toiveensa ja tarpeensa tukiperheen suhteen. Juuri kyseiselle lapselle sopivan tukiperheen löytymisessä auttaa, kun on tiedossa mistä asioista lapsi on kiinnostunut, mitä hän harrastaa, mitkä ovat hänen vahvuutensa ja missä asioissa hän kaipaa tukea ja ohjausta. Myös vanhemmilta saatu tieto lapsen luonteesta ja hänen erityistarpeistaan, esim. sairauksista tai allergioista, auttaa sosiaalityöntekijöiden työtä löytää sopiva tukiperhe lapselle. Tukiperhetyön yhtenä tärkeänä tavoitteena on lapsen ja hänen perheensä voimavarojen

tukeminen. Perheen omien sosiaalisten verkostojen vähäisyys on usein tukiperhetarpeen taustalla. (Hongisto, Laaksonen & Maijanen 2005.)

Lasten kuuleminen ja heidän mielipiteidensä huomioon ottaminen on tärkeää koko tukiperheprosessin aikana. Etenkin alkuvaiheen kartoitukseen on hyvä panostaa ja ottaa lapsi mukaan päätöksentekoon. Tietysti lapselle ei pidä asettaa hänelle kuulumatonta vastuuta asioissa, jotka ovat aikuisten ratkaistavia. Kuitenkin usein lastensuojelun käytännöissä lasten ääni ja tunteet jäävät huomioimatta. Päivi Sinko (2001) toteaa, että työntekijän kannattaisi kuunnella lasta, koska hänellä itsellään saattaa olla selkeämpi näkemys omasta tilanteestaan kuin ammattilaisaikuisilla. Lapsen ymmärrys asiasta mahdollistaa hänen osallistumisensa yhteiseen päätöksentekoon. Saara Keräsen (2004) mukaan lasten osallistumisen ehtoja ovat lapsille merkityksellisten ja tärkeiden asioiden esiin nostaminen, tunteminen ja arvostaminen. Tämä edellyttää lastensuojelun avohuollon prosessien avaamista niin, että lasten osallistumista turvaava rakenne on sisäänrakennettuna itse työskentelymalliin.

Tukiperhetyön prosessissa edetään vaiheittain ja hienovaraisesti eri osapuolia kuunnellen. Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijät arvioivat mikä tukiperhe olisi tietylle lapselle sopiva ja saattavat nämä yhteen. Ensin eri osapuolet esitellään toisilleen nimettömästi ja he saavat pohtia haluavatko tutustua toisiinsa. Ennen tukiperhesuhteen aloittamista tehdään yhteinen tutustumiskäynti Pelastakaa Lapset ry:n ehdottamaan tukiperheeseen. Vielä tutustumiskäynnin jälkeenkin molemmilla osapuolilla on mahdollisuus arvioida sitoutumistaan tukisuhteeseen. Näin pyritään varmistamaan se, että tukisuhteet aloitetaan varmalla ja kestäväällä pohjalla sekä välttyään turhilta keskeytymisiltä. Tutustumisvaiheen jälkeen tukiperhevierailuista sovitaan molempien perheiden, kunnan ja Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijöiden kesken. (Hongisto, Laaksonen & Maijanen 2005, 30-35.)

Pelakuu –projektin tavoitteina olivat uusien tukiperheiden rekrytoiminen, tukiperheille tarjottavan koulutuksen ja ohjauksen kehittäminen ja tukiperhetyön suunnitelmallisuuden tehostaminen. Rekrytoinnin määrälliset tavoitteet toteutuivat hyvin ja projektin myötä otettiin käyttöön tukiperhetoiminnan tiedotus- ja rekrytointimallimalli, johon kuuluu toiminnasta tiedottaminen lehdistötiedottein, lehti-ilmoituksin ja –jutuun sekä haastattelujen antaminen eri tiedotusvälineisiin. Tiedotus- ja rekrytointimallista on tullut suunnitelmallinen työkäytäntö järjestön aluetoimistoissa ja tukiperhetoiminnan julkisuus on lisännyt työmuodon tunnettavuutta. (Hongisto, Laaksonen & Maijanen 2005.)

Tukiperheiden koulutukseen kehitettiin projektin aikana malli, joka sisältää perusvalmennuksen, mahdollisuuden vuosittaisiin jatkokoulutuspäiviin sekä pienryhmätoimintaan. Valmennuksen aikana perheet saavat pohtia rooliaan tukiperheenä ja peilata ajatuksiaan toisten vastaavassa tilanteessa olevien perheiden kanssa. Ryhmämuotoinen perusvalmennus perustuu kokemukselliseen oppimiseen ja se sisältää neljä kolmen tunnin osiota teemoinaan ”tukiperhetyö on osa lastensuojelua”, ”lapsi tukiperheessä”, ”tukiperheen tehtävät ja roolit” sekä ”tukiperhetyö on yhteistä työtä”. Koulutuksessa tuodaan korostetusti esiin tukiperheessä käyvän lapsen näkökulmaa, mutta painotetaan myös tukiperheen roolia vapaaehtoisena auttajana viranomaistoiminnan rinnalla. Tukiperhevalmennuksessa käsitellään muun muassa tukiperhevanhemman rooleja vanhemmuuden roolikartan kautta. Siinä vanhemmuuden rooleja tarkastellaan viiden eri osa-alueen avulla: huoltaja, rakkauden antaja, elämän opettaja, ihmissuhdeosaaja ja rajojen asettaja (Helminen 1999).

Valmennukseen sisältyy ennako-, väli- ja lopputehtäviä sekä tukiperhekansio, joka sisältää oheismateriaalia. Olennainen osa valmennusprosessia on myös perheiden itsearviointi, jota käydään läpi valmennuksen jälkeen kotikäynnillä tai puhelimitse. Perhekohtainen valmennus on sisällöltään samankaltainen kuin ryhmävalmennus, mutta se on suunnattu perheille, joilla ei ole mahdollisuutta osallistua ryhmävalmennukseen. Pelastakaa Lapset ry valmentaa kaikki toimintaan mukaan tulevat tukiperheet projektin tavoitteiden mukaisesti joko ryhmä- tai perhekohtaisen valmennuksen kautta. Perheiden valmentamisella pyritään varmistamaan mahdollisimman onnistunut sijoitus, mutta ennen kaikkea kyseessä on lapsen oikeus päästä valmennettuun tukiperheeseen. Tukiperhevalmennusta on tarjottu myös kunnille ostopalveluna. Tukiperhevalmennuksen lisäksi toiminnassa mukana oleville perheille tarjotaan vuosittain jatkokoulutusta sekä mahdollisuus vertaisryhmätukeen pienryhmissä. (Hongisto, Laaksonen & Maijanen 2005.)

Pelakuu-projektin tavoitteena olleen tukiperhetoiminnan suunnitelmallisuuden kehittämisen myötä otettiin käyttöön tukiperhetoiminnan ohjekirja. Tukiperhetyön toimintamallia kehitettiin lapsilähtöisestä näkökulmasta; lapsen mielipiteisiin ja osallisuuteen tukiperheprosessissa kiinnitettiin erityistä huomiota. Projektin myötä otettiin käyttöön lasten haastattelut, palautteet tukiperhekäynneistä ja tukisuhteen päiväkirja. Päiväkirjaan voidaan kerätä tukisuhteen aikana erilaisia muistoja; tarinoita, piirustuksia, valokuvia jne. Se jää lapselle muistoksi tukisuhteen päättyessä. Lasten osallisuutta parantamaan kehitettiin lisäksi lapsille suunnattu

tukiperhetoiminnan esite. Projektin myötä syntyneitä kirjasta käytetään apuna tukiperheprosessin esittelyssä lapsille ja se on laadittu heille ymmärrettävään tarinan muotoon. Pelakuu-projektin ansiosta mallinnettiin tukiperhetyön prosessia ja työkäytäntöjä yhtenäistettiin järjestön sisällä. Myös uusia työmuotoja syntyi projektin myötä, kuten perheleiriviikonloppu, jonne osallistuu sekä tuki- että tuettavia perheitä. Leirit ovat hyvin suosittuja ja siellä on järjestetty yhteistä ohjelmaa sekä myös omaa ohjelmaa erikseen lapsille ja aikuisille. (Hongisto, Laaksonen & Maijanen 2005.)

3.6 Tukiperhetyön haasteita

Tukiperhetoiminta on tehokkainta silloin, kun lapsen perhe ja tukiperhe ovat halukkaita ja motivoituneita sitoutumaan tukiperhesuhteeseen ja kykenevät yhteistyöhön myös muiden tahojen kanssa. Pelastakaa Lapset ry:n kokemusten mukaan tukiperhetoiminta näyttää onnistuvan parhaiten 3-12 –vuotiaiden lasten kohdalla. Murrosikäisille lapsille tukiperhe on enää harvoin toimiva ratkaisu. Silti tukiperheitä haetaan myös vanhemmille lapsille, mutta useimmat tukiperheet ovat valmiita ottamaan luokseen lähinnä leikki- tai kouluikäisiä lapsia. Toisaalta haasteen asettavat myös hyvin pienet lapset, joille haetaan tukiperhettä. Alle 3-vuotiaalle lapselle ero vanhemmista viikonlopun ajan saattaa olla lapselle liian rankka ja jopa vahingollinen kokemus. Vierailu tukiperheessä merkitsee lapselle aina lyhytaikaista eroa omasta perheestä ja elinympäristöstä. Pienen lapsen kyky käsitellä erosta johtuvaa ikävän tunnetta on vielä kehittymätön. (Hongisto, Laaksonen & Maijanen 2005, 33-34.) Varhaisimmat kiintymyssuhteet ja niiden vastavuoroisuus luovat pohjan tavoille, joilla ihminen ymmärtää oman arvonsa, suhteensa itseen ja muihin (Kalland 2001; Bardy & Barkman 2001). Tukiperhetoiminnassa onkin mietittävä mitä ero vanhemmista lapselle itse asiassa tarkoittaa. Erityisesti nuorimpien lasten kohdalla tulisi kriittisesti kysyä, vahvistaako vai vahingoittaako tukiperhetoiminta lasten ja vanhempien kiintymyssuhteita tukemalla vanhemman jaksamista levon ja virkistuksen kautta, vaikka samalla aiheutetaan lapselle toistuvia erokokemuksia (Keränen 2004).

Tukiperheellä saattaa olla suuret odotukset toiminnalle, jotka voivat osoittautua haasteeksi matkan varrella. Tukiperhetyössä toki asetetaan tavoitteet jokaiselle tukiperhesuhteelle, mutta mikäli vapaaehtoinen perhe ottaa auttajan roolissaan liikaa paineita lapsen ”parantamisesta” tai hänen terapeutinaan toimimisesta – mikä ei todellakaan ole toiminnan tarkoitus – saattaa tehtävästä muodostua vastenmielistä tai perhe uupuu ja kokee pettymyksen. Ojanen (2001, 104) toteaa osuvasti, että jos auttaja osaa kohdata autettavan aidosti ihmisenä, häntä lähimmäisenä tukien ja

auttaen, ei muuta tarvitakaan. Syyllisyys ja velvollisuus tekevät helposti auttamisesta pakonomaista. Vapaaehtoistyössä korostuu omaehtoisuus; toiminta on mielekästä, eikä ketään pakoteta tehtävään ja tehtävästä voi myös luopua halutessaan. Auttamisella on yhteys myös empatiaan, joka on ihmiselle luontainen ominaisuus.

Tuettavan ja tukiperheen välille saattaa muodostua jännitettä silloin, kun tuettava perhe kokee, ettei halua tukiperheen tietävän kaikkea omasta yksityiselämästään. Tämä on toki luonnollista tavallisissakin ihmissuhteissa, mutta tässä tilanteessa tukiperhe saattaa kokea, että he eivät saa tietoa lapsen elämästä, joka saattaisi auttaa heitä ymmärtämään paremmin hänen tilannettaan. Tukiperhesuhteen kannalta olennaiset tiedot toki välitetään tukiperheelle suhteen alkuvaiheessa, mutta myöskään sosiaalityöntekijöillä ei aina ole lapsen perheen tilanteesta täysin selkeää kuvaa. Perheillä voi olla salaisuuksia, joita he eivät halua muiden tietävän. Antti Eskola (2001, 206) toteaa, että avun tarjoamisen tekee vaikeaksi individualistiseen nyky-yhteiskuntaan kuuluva yksityiselämän normi, joka sisältää käsityksen, että ihmisellä on oikeus vetäytyä oman yksityisalueensa piiriin, johon kellään muulla ei ole oikeutta tunkeutua ilman lupaa. Myöskään tukiperheen rooli ei ole helppo tässä suhteessa, sillä varsinkin aluksi vaatii paljon avata oman elämänsä saloja vieraille ihmisille. Luottamuksellisen suhteen muodostuminen vaatii aikaa ja molemminpuolista sitoutumista.

Toisinaan myös tuettavia perheitä arveluttaa, onko tukiperhe lähtenyt toimintaan mukaan silkasta auttamisenhalusta vai taloudellisista lähtökohdista, mutta käytännössä korvaukset ovat niin minimaalisia, että se tuskin on kellään ensisijainen syy ryhtyä tukiperheeksi. Useimmiten tukiperheillä on taustalla aito halu auttaa ja saada sitä kautta myös omaan elämään sisältöä. Joillakin saattaa olla motiivina ryhtyä tukiperheeksi halu saada leikkikavereita omille lapsilleen. Tämä ei välttämättä ole huono lähtökohta, mutta ensisijaisesti tulisi ottaa huomioon tuettavan lapsen tarpeet ja tietysti myös nähdä tilanne omien lasten kannalta. Kaikki lapset eivät toivo kotiinsa vieraita lapsia jakamaan omien vanhempien huomiota. Tällöin heille tulisi suoda mahdollisuus tehdä omia juttujaan tukiperheviikonloppuina eikä toimia ”viihdytysautomaatteina”.

Tukiperhetoimintaa arvioitaessa merkittävä kysymys liittyy lapsen ihmissuhteiden jatkuvuuteen. Tukiperhetoiminta luo onnistuessaan lapselle vahvoja ja tärkeitä ihmissuhteita. Tilanteet kuitenkin ajan myötä muuttuvat ja tukiperhesuhteet päättyvät eri syistä. Harmillista lapsen kannalta on, jos tukiperhesuhde katkeaa yllättäen hänelle selittämättömästi syystä. Lapselle ei saisi jäädä käsitystä, että tukiperhesuhteen päättyminen johtui hänestä itsestään, joten aikuisten tulisi käsitellä asiaa

lapsen kanssa rauhassa ja sensitiivisesti. Tukiperhesuhteen suunnitelmallinen päättäminen, lasta kuunnellen ja hänen ajatuksensa sekä mahdolliset kysymykset huomioiden, on todella tärkeää. Lastensuojelun käytännöissä tulisi ottaa huomioon, miten ulkoa käsin rakennettuja ihmissuhteita ja sitä kautta lapsen jatkuvuuden kokemusta voidaan tukea katkeamisen sijaan. (Hongisto, Laaksonen & Maijanen 2005, 33-34.) Perheillä on vapaaehtoistyöntekijöinä kuitenkin oikeus päättää siitä, milloin he eivät enää voi toimia tukiperheenä. Tukiperheiden valmennuksessa korostetaan jatkuvuuden ja sitoutumisen merkitystä, sekä tuodaan esille, että tukiperhesuhteissa lähtökohtana on pitkäaikainen ja luottamuksellinen suhde lapseen.

Tässä tutkimuksessa tarkasteltava Pelastakaa Lapset ry:ssä tehtävää tukiperhetyö on osa lastensuojelun kenttää, joka sijoittuu virallisen viranomaisverkoston ja vapaaehtoisten toimijoiden välimaastoon. Tällä rajapinnalla syntyy joskus myös haastavia tilanteita lainsäädännönkin näkökulmasta, kun lakisääteistä palvelua tuotetaan vapaaehtoistyöllä. Esimerkkinä lainsäädännön ongelmallisuudesta on muun muassa se, ettei vapaaehtoisilta tukiperheiltä voida pyytää rikosrekisteriotetta, toisin kuin perheiltä, jotka toimivat toimeksiantosopimuksella kunnan palveluksessa. Myös lainsäätäjälle on huomautettu kyseisestä epäkohdasta ja tehty lakialoite säädösten muuttamiseksi. (Laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä 14.6.2002/504.)

3.7 Tukiperhetoiminta tutkimusten valossa

Liisa Anttonen (2000) on tutkinut tukiperhetyötä teemahaastatteluin tukiperheen äidin ja tuettavan lapsen näkökulmasta. Hän on halunnut selvittää millaisia tukikeinoja tukiperheiden äidit katsovat käyttävänsä ja mikä on lasten oma näkemys tukiperheestä ja siellä käynnistä. Anttonen kertoo itse työssään sosiaalityöntekijänä kohdanneensa tukiperheitä ja hoitaneensa tukiperhesijoituksia, joten hänellä on myös omakohtaista kokemusta tutkimastaan aiheesta. Anttonen tuo esille, että tukiperhetyössä sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijällä on tärkeä rooli selvitettäessä perheen tilannetta ja verkostoa. Useinkaan näillä perheillä ei ole luonnollista tukiverkostoa, joten tukiperhe tulee vastaamaan tähän tarpeeseen. Tavoitteena on, että tukiperhe tulee perheen verkoston luonnolliseksi osaksi, vaikka siinä on järjestetyn toiminnan piirteet. (Mt. 3-20). Tukiperheet ovat kuitenkin luonnollisen ja viranomaisverkoston välimaastossa, sillä heillä on erityinen asema perheen tukijana ja toisaalta viranomaisten yhteistyökumppanina. Tähän rooliin voi olla vaikea sopeutua, eikä se aina sujukaan täysin kitkatta.

Anttosen (2000) tutkimustuloksista ilmenee, että kauemmin vieraita lapsia hoitaneet pitivät oman perheen elämän ja tuettavan lapsen perheen elämän selkeämmin erillään ja rajaavat yksityisyyttään tiukemmin kuin vähemmän aikaa tukiperheenä toimineet perheet. Haastattelun mukaan tukiperheen roolin voidaan ajan myötä nähdä rajautuvan selkeämmäksi kuin mitä se on toiminnan alussa. (Mt. 51).

Anttonen (2000) määrittelee sosiaalista tukea monien tutkimusten kautta ja tuo esille Kumpusalon (1991) määritelmän, jonka mukaan sosiaalinen tuki on ihmisten välistä vuorovaikutusta, jossa he antavat ja saavat henkistä, emotionaalista, tiedollista, toiminnallista ja aineellista tukea. Tukiperhetyössä sosiaalinen tuki on suoraan lapselle annettavaa tukea ja samalla se on epäsuoraa, tukiperhejärjestelmän kautta annettavaa tukea tuettavan lapsen vanhemmille. Tukiperheessä vuorovaikutuksen on mahdollista olla suoraa ja tuen on mahdollista olla persoonallista. Tukiperheellä on mahdollisuus tyydyttää lapsen turvallisuus- ja yhteisyystarpeita sekä arvostuksen saamiseen ja itsensä toteuttamiseen liittyviä tarpeita. Tukiperheen tarkoituksena on antaa lapselle turvallinen paikka, jossa lapsi voi tuntea olevansa hyväksytty ja arvostettu. (Kumpusalo 1991, 14; Anttonen 2000, 27-29).

Anttosen (2000) empiirinen aineisto koostuu neljän tukiperheen äidin ja viiden tukiperheessä käyvän tai käyneen lapsen haastatteluista. Tutkija tuo esille oman roolinsa sosiaalityöntekijänä, jonka myös haastateltavat tuntevat entuudestaan työn kautta. Hän kokee tuolla seikalla olleen positiivinen vaikutus etenkin lasten haastatteluissa. Haastatellut tukiperheen äidit tuovat esille, että he ovat saaneet paljon itselleen tekemästään tukiperhetyöstä ja se on ollut heille antoisaa aikaa. Toisaalta haastateltavat ovat kokeneet tukiperhetyön myös raskaaksi, mutta ennen kaikkea he ovat saaneet itselleen tyydytystä tekemästään työstä. (Mt. 43).

Tukiperheen äidit pohtivat tuettavien lasten ja perheen omien lasten suhteita ja oman ajan antamista molemmille. He myös pohtivat tukiperheenä toimimista omien ja perheensä voimavarojen kautta ja toisaalta siltä kannalta, mikä olisi tuettavalle lapselle paras mahdollinen apu. Anttonen (2000) erottaa haastateltavien puheesta annetun tuen kolme eri osa-aluetta; henkinen tuki, käytännön tuki ja ohjaus, neuvonta ja opetus. (Mt. 43-45).

Henkistä tukea lapselle annettiin puhumalla, kuuntelemalla huomioimalla, hellyyttä antamalla ja sylissä pitämällä. Haastateltavat kokivat tehtäväkseen myös tuoda lapsen negatiivisesti kokemaan

asiaan positiivisia puolia tai ainakin vaihtoehtoisia näkökulmia. Anttonen (2000) toteaa, että tuettavan lapsen tarpeet ovat vastattavissa tavallisen tukiperheen tavanomaisilla keinoilla edellyttäen, että lapsi voidaan integroida perheeseen sellaisena kuin hän on. Jos lapsi vaatii tavanomaisia keinoja enemmän tukiperheen voimavaroja, tukiperheenä tulisi olla perhe, joka on valmis paneutumaan tavanomaista enemmän tuettavan lapsen tarpeisiin. Tällöin sosiaalityöntekijän on katsottava, miten lapsen tarpeisiin voisi vastata. Kun tavallinen tukiperheen arki ei ole riittävä vastaamaan lapsen tarpeisiin, on kaikkien osapuolten paneuduttava kysymykseen: mitä tehdään jatkossa. (Mt. 45-63).

Käytännön tuessa tuotiin esille rytmit ja rajojen asettaminen. Ruokailu, ruuanlaitto ja nälkä nousivat haastateltujen puheessa tavanomaista merkittävämmiksi aiheiksi. Haastattelujen perusteella tutkija on saanut käsityksen, että osalle tuettavista lapsista säännöllinen ruokailu ja ruuan laittaminen eivät ole itsestäänselvyksiä. Ohjaus, neuvonta ja opetus nousivat teemoina myös esiin haastatteluissa. Tukiperheet kokivat, että vaikka heillä oli erilaiset tavat lapsen perheen kanssa, toisen tapoja kunnioitettiin, vaikkakin lapselle opetettiin tukiperheen tapoja hänen siellä ollessaan. (Anttonen 2000, 47-49.)

Anttonen (2000) tuo esille tukiperheen äitien monet roolit: puolison ja äidin roolien lisäksi haastateltava on tuettavan lapsen tukiperheäiti, yhteydenpitäjä lapsen vanhempiin sekä sosiaalitoimistoon. Tukiperhe ja tuettava perhe kohtaavat yleensä ensimmäisen kerran tutustumiskäynnillä. Sen jälkeen kohtaamiset rajoittuvat usein lapsen tulo- ja hakutilanteisiin. Yhteydenpitotavat vaihtelevat melkoisesti eri tukisuhteissa; puhelimitse sovitaan tarpeen mukaan aikatauluista ja muutoksista, mutta joillakin tukiperheillä on tapana kahvitella yhdessä haku- tai tuontitilanteiden yhteydessä lapsen vanhempien kanssa. Avoimuudesta on usein toiveita niin tukiperheillä kuin tuettavillakin perheillä, mutta aina nämä odotukset eivät toteudu. Ristiriititilanteita syntyy haastateltavien mukaan erilaisten elämäntapoihin ja kasvatukseen liittyvien näkemysten vuoksi. Anttonen toteaa, että avoimilla ja keskustelevilla suhteilla tukiperheen äidit haluavat turvata tukiperhesuhteen toimimisen jatkossakin ja välttää suhteen loppumisen väärinkäsitysten vuoksi. (Mt. 50-62.)

Anttosen (2000) haastattelemat tukiperheäidit tavoittelevat systemaattisesti tavallisuutta. Tukiperheiden erilaiset rutiinit kuten ulkoilu, saunominen, TV:n katselu, siivous tai kotityöt kuuluvat heidän mielestään normaaliin, tavalliseen viikonloppuun. Yhdessäolo ja yhdessä tekeminen korostuvat sekä rauhallisuus. Toisinaan ohjelmassa saattaa olla jotakin erikoisempaa

kuten vierailuja, mutta tukiperheviikonlopun arvoksi nousee Anttonen tutkimuksessa juuri tavallisuus. Haastateltavat näkevät tärkeäksi sen, että tuettava lapsi saa olla mukana tavallisen perheen arjessa, ja juuri sitä he haluavat lapselle antaa. Tavallisella viikonloppulla tukiperheet antavat mallin ja kokemuksen sekä turvallisuuden ja jatkuvuuden tunteen. Tavoitteena on myös, että tukiperheessä vietetty tavallinen viikonloppu kantaa myös lapsen omassa kodissa ja muussa elinympäristössä. Tukiperheen äidit korostavat, että he kasvattavat ja kohtelevat tuettavaa lasta samalla tavalla kuin omaa lastaan. Yhdenvertainen kohtelu on voi välillä nostattaa kysymyksiä myös tukiperheen omissa lapsissa. (Mt. 53-55.)

Anttonen (2000, 15, 61) määrittää tukiperhetyön puolivapaaehtoistyöksi, lasten lomakotitoiminnasta kehittyneeksi astetta vahvemmaksi avohuollon lastensuojelun työmuodoksi. Hän toteaa, että perhehoidossa olevien lasten ongelmat ovat vaikeutuneet ja kasaantuneet, mikä on tuonut paineita perhehoitajien koulutukseen, työnohjaukseen ja ammatillisten taitojen lisäämiseen. Samaan aikaan suuntana on ollut avohuollon lisääminen ja laitoshuollon avaaminen avohuoltoon päin. Näistä syistä johtuen Anttonen päättelee, että myös tukiperhetoiminnan yksi mahdollinen kehityssuunta on ammatillistuminen ja mahdollisesti ammatillisia perhekoteja tulee erikoistumaan tukiperhetoimintaan.

Virpi Heinola (2007) on tutkinut tukiperheenä toimineiden äitien kokemuksia lastensuojelun avohuollon tukiperhetoiminnan merkityksistä. Tutkimuksen tavoitteena oli kartoittaa millaista tukea tukiperheenä toimineet ovat saaneet ja minkä tyyppistä tukea he toivovat saavansa. Heinola haastatteli viittä tukiperheenä toiminutta äitiä teemahaastatteluin ja analysoi aineistoa grounded theoryn avulla. Tutkimus osoitti, että vapaaehtoiset tukiperheet eivät kokeneet saaneensa riittävästi tukea sosiaalityöntekijöiltä. Työnohjauksellista keskustelutukea kasvokkain sosiaalityöntekijän kanssa kaivattiin lisää ja toivottiin avoimempaa tiedonkulkua tuettavien asioista. Vertaistukiryhmissä saatu tuki koettiin tärkeäksi ja se korvasi osin sosiaalityöntekijöiden tukea. Heinola toteaa, että tukiperheiden osittainen ammatillistuminen voisi olla tulevaisuudessa tarkoituksenmukaista toiminnan kehittämiseksi.

Anne Meskanen (2008) on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan lastensuojelun asiakkaana olevien yksinhuoltajaäitien sosiaalisia verkostoja ja tuen tarvetta tukiperhehakemusten kautta. Hän peräänkuuluttaa peruspalveluita lapsiperheille ja pohtii millaista ennaltaehkäisevää tukea yksinhuoltajaäideille voitaisiin tarjota, jotta perheiden määrä lastensuojelun asiakkaina voisi vähentyä. Etenkin kotipalvelun merkitys lapsiperheiden tukena on tärkeä, mutta sen saaminen on

vaikeutunut kuntien karsittua palveluitaan. Ennaltaehkäisevien palveluiden karsiminen kasvattaa korjaavien palveluiden tarvetta, mikä tulee yhteiskunnalle kalliimmaksi. (Mt. 2-3, 13). Kyseinen kehitys on juuri päinvastaista, mitä lastensuojelulaissa korostetaan, eli ennaltaehkäisevien ja peruspalveluihin kuuluvien tukimuotojen tulisi olla ensisijaisia korjaaviin palveluihin nähden. Lisäksi lapsiperheiden köyhyys on lisääntynyt ja aiheuttaa osaltaan taloudellista ahdinkoa, mistä voi olla seuraamuksensa lasten ja perheiden hyvinvoinnille. Sirpa Taskinen (2008, 7-8) toteaa, että myös köyhille tai muutoin haavoittuville perheille on luotava edellytyksiä inhimillisen ja sosiaalisen pääoman kasvattamiseen. Lasten ja perheiden tukemiseen tarvitaan laaja-alaista yhteistyötä eri sektoreiden kesken. Kansalaisjärjestöjen, yhdistysten ja vapaaehtoistyöntekijöiden tehtävänä ei ole paikata kuntien resurssipulaa, vaikka järjestöjen panos erityisesti ennaltaehkäisevän työn saralla on perinteisesti ollut erittäin arvokasta.

Kirsi Günther (2006) on pro gradu -tutkielmassaan tarkastellut, millainen kuva asiakirjojen kautta piirtyy tukiperhepalvelua käyttävästä lapsesta. Lisäksi hän selvittää miten lasta ja hänen ongelmiaan kategorisoidaan ja miten lapsen tukiperheasiakkuutta asiakirjoissa perustellaan eli mitkä syyt asiakkuuden taustalla ovat. Günther löysi tutkimistaan asiakirjoista kolme kategoriaa; Ennalta ehkäisevä Eemeli, Kasvavien huolien Kalle ja Avohuollon rajoilla oleva Artturi.

Hannele Sarjakivi (2000, 5-8) on pro gradu -tutkielmassaan tutkinut haastattelemalla viittä perhettä ja selvittänyt miten lastensuojelun avohuollon asiakkaat kokevat tukiperhepalvelun merkityksen. Lastensuojelulliset keinot painottuvat usein enemmän ulkoisen elämänhallinnan puolelle, vaikka tukiperhepalvelulla tähdätäänkin perheen sisäisen elämänhallinnan vahvistamiseen. Toisinaan tämä voi olla haastavaa, sillä perheen elämänhallinnan sisäinen tilanne on aina selkeästi sidoksissa siihen sosiaaliseen ympäristöön, jossa perhe elää. Ongelmat taloudellisessa tilanteessa sekä sosiaalisen tuen vähäisyys vaikuttavat suoraan perheen käytettävissä oleviin voimavaroihin. Tutkimus osoitti, että perheen jo olemassa olevat voimavarat vaikuttivat niiden kautta tapahtuvaan valtaistumiseen enemmän kuin itse prosessin kautta saadut voimavarat. Lisäksi tutkimus nosti esiin toiminnan tavoitteisiin nähden vastakkaisen merkityksen – perheen luonnollisen sosiaalisen ympäristön vähenemisen. Läheisten ihmisten toimintaan kohdistamien kielteisten varausten vuoksi perheet vähensivät vuorovaikutusta heidän kanssaan, mikä lisäsi entisestään perheiden tarvetta ulkopuoliseen tukeen. Kyseinen tulos voi joissakin tapauksissa olla valitettava tosiasia, mutta tuskin kuitenkaan kovin laajasti yleistettävissä. Toisaalta perheillä on usein jo lähtökohtaisesti hyvin niukka sosiaalinen verkosto, joten sen kapeneminen entisestään vaikuttaa ratkaisevasti perheen arkeen.

Johanna Tervanen (2005) on tutkinut Pelastakaa Lapset ry:n lomakotitoimintaa 2000-luvulla pro gradu -tutkielmassaan. Hän vertailee lomakoti- ja tukiperhetoimintaa tuoden esiin niiden erilaisen luonteen ja funktion; tukiperhetyö on suunnitelmallisempaa ja pitkäkestoisempaa toimintaa, joka mielletään usein selkeämmin avohuollolliseksi lastensuojelutoimeksi kuin ennaltaehkäiseväksi toiminnaksi tarkoitettu lomakotitoiminta. Kuitenkin nykyään myös lomakotiin sijoitettavat lapset tulevat haastavista perhetilanteista, joissa on jo lastensuojelullista huolta ja mahdollisesti asiakkuus. Lomakotitoiminnan lastensuojelullinen merkitys on kasvanut ja yhä suurempi osa lomakotipaikkaa hakevista lapsista on niin sanotusti lastensuojelulapsia. Tervasen mukaan useat tukiperheet toimivat myös lomakoteina, mutta läheskään kaikki lomakodit eivät ole tukiperheitä. Hän pohtii tutkielmassaan myös sitä, millaiset valmiudet lomakodeilla on vastata lomalasten lastensuojelullisiin tarpeisiin. Sekä lomalasten että tukiperheessä käyvien lasten tarpeet ovat moninaisia ja yhä haastavammille lapsille etsitään lomakotia tai tukiperhettä. Onko kaikille lapsille realistista löytää vapaaehtoinen tukiperhe tai lomakoti? Voidaanko tavallisten, niin kutsutulla maalaisjärjellä varustettujen perheiden, olettaa pystyvän vastaamaan näiden lasten asettamiin haasteisiin? Näitä kysymyksiä pohdin myös oman tutkielmani myötä.

Marianna Lumijärvi (2000) on tutkinut tukiperhetoimintaa tukiperhevanhempien näkökulmasta ja selvittänyt millaisia kokemuksia tukiperheenä toimiminen antaa. Hänen kyselytutkimukseensa vastanneista tukiperheistä 60 prosenttia mainitsi tärkeimmäksi tekijäksi tukiperheeksi ryhtymiseen auttamisen halun. Tukiperheet halusivat auttaa sekä lasta että hänen perhettään. Rakkaus ja kiinnostus lapsiin oli myös yleistä. Osa perheistä kertoi tukiperheeksi ryhtymisellään saaneensa kavereita omille lapsilleen. Lapsettomuus oli myös muutaman perheen motiivina. Tukiperhetoiminta koettiin myös vastineena sijaiskotitoiminnalle, mutta vähemmän vastuullisena.

Pekka Einemäen (1998) seurantatutkimus ”Lyhyestäkö perhehoito kaunis?” kohdentuu tukiperhetoiminnan vaikutuksiin. Tutkimuksessa puhutaan varakotitoiminnasta, joka voidaan nähdä eräänlaisena tukiperhetoimintana, lyhytaikaisena perhehoitona, joka voi sisältää myös kriisisijoituksia. Tutkimuksessa on selvitetty vuosina 1993-1994 tehtyjen varakotisijoitusten taustatekijöitä, hyötyä ja vaikuttavuutta. Tutkimuksen mukaan tärkein syy varakotisijoitusten tarpeelle on vanhempien väsymys (lähes 30%), seuraavaksi tulevat päihdeongelmat (n.18%), kasvatuskyvyn puute (n.10%), avio(ero)kriisit (n.8%) ja mielenterveysongelmat (n.7%). Yksinhuoltajaperheiden tilastollinen osuus oli yli 70%.

Katriina Haarala (1986) on käsitellyt tutkielmassaan vapaaehtoista auttamistyötä lakisääteisen sosiaalityön rinnalla. Hän määrittelee vapaaehtoistyön käsitteen tarkoittaen yksityisten kansalaisten tekemää palkatonta työtä, joka ei edellytä alan ammattikoulutusta ja johon vapaaehtoistyöntekijät ovat tulleet mukaan jonkin järjestön, yhdistyksen tai seurakunnan kautta saaden siihen pääsääntöisesti lyhyen kurssimuotoisen perehdyttämiskoulutuksen. Vapaaehtoistyö ei pyri kilpailemaan virallisen sosiaalipalvelujärjestelmän kanssa vaan toimii sen rinnalla monipuolistaen palvelujen tarjontaa ja kehittäen työmuotoja, joihin virallisella sosiaalityöllä ei ole resursseja. Esimerkkeinä vapaaehtoistyöstä hän mainitsee tukihenkilötoiminnan ja ystäväpalvelun sekä muun muassa erilaiset vanhustenhuollon avustajatehtävät, puhelinkontaktipalvelut, naapuriavun, tukioppilastoiminnan, äidike- ja hoitajarengaspalvelun. Vaikka kyseisen tutkimuksen tekohetkestä on jo kulunut aikaa, olivat lasten ja nuorten parissa toimivien vapaaehtoisten mahdollisuuksien ja rajojen arvioinnissa heränneet kysymykset ajankohtaisia edelleen. Haarala pohtii mihin maallikon tiedot ja taidot riittävät sekä jaksako hän pitkäjänteisesti hoitaa tukisuhdetta. Etuna vapaaehtoiselle suhteessa ammattiauttajaan hän näkee sen, että vapaaehtoisen voi olla helpompi tulla hyväksytyksi, sillä hän ei tee työtään palkan vuoksi vaan aidosta välittämisestä. (Mt. 3-20.)

Liisa Hokkanen (2003) on tutkinut pohjoissuomalaisen paikallisyhdistyksen vapaaehtoistoimijoita. Hän nostaa esiin ammatillisuuden ja maallikkouden erityisyydet sekä niiden yhteyden vapaaehtoisuuteen. Hokkanen erottelee ammatillisuuden ja maallikkouden koulutuksen kautta. Hän korostaa kuitenkin, että on mahdollista nähdä maallikkous kaikkia ihmisiä yhdistävänä piirteenä, johon ammatillinen koulutus tuo vain yhden ulottuvuuden. Toisaalta myös vapaaehtoisina toimivilla voi olla ammatillinen koulutus alalla, jolla he toimivat vapaaehtoisina. Näin usein onkin, sillä koulutus avaa silmät näkemään ongelmia, joihin olisi tartuttava. Sosiaalialalla kuitenkin työ itsessään on niin raskasta, että harvat jaksavat enää vapaa-ajallaan toimia vapaaehtoisina. Tarkastellessaan maallikkouden ja ammatillisuuden eroja ja erityisyyksiä Hokkanen toteaa, että näiden yhteensovittaminen on vapaaehtoisuudessa keskeisempää, kuin näiden vastakkainasettelu. Tutkimuksessa erotellaan myös virallinen ja epävirallinen vapaaehtoistyö. Virallisella vapaaehtoistyöllä voidaan tarkoittaa virallista sektoria lähellä olevaa, sen ohjaamaa ja sitä tukevaa toimintaa. Kolmannelta sektorilta käsin määriteltynä viralliseksi vapaaehtoistyöksi on nähty organisoitunut vapaaehtoistoiminta ja epäviralliseksi vapaaehtoistyöksi esimerkiksi neljännen sektorin tai kahdenkeskinen vapaaehtoistoiminta. Epävirallinen ja virallinen –käsitteet sopivat kuitenkin huonosti jaottelemaan vapaaehtoistyötä, selkeämpää lienee puhua joko organisoidusta tai organisoimattomasta vapaaehtoistyöstä.

3.8 Tukiperhetoiminnan tulevaisuus – vapaaehtoistoimintaa vai perhehoitoa?

Saara Keränen (2004) on tutkinut tukiperhetoimintaa lasten kuvaamana haastatteluin ja verkostokarttojen avulla. Keräsen mukaan tukiperhetoiminta voidaan määritellä kahdella tavalla; se voidaan nähdä joko vapaaehtoistoimintana (Lsl 683/1983, 13§) tai toisaalta lyhytaikaisena perhehoitona (Lsl 683/1983, 14§). Ensiksi mainitussa määritelmässä tukiperhetoiminta on osa lastensuojelun avohuollon tukitoimia ja tukiperheet ovat vapaaehtoisia perheitä. Jälkimmäisessä määritelmässä tukiperhetoiminta nähdään lapsen sijoituksena lyhytaikaiseen perhehoitoon, jolloin lapsista huolehtivat perheet ovat toimeksiantosuhteisia perhehoitajia. Tähän määrittelyyn kahtalaiseen tulkintaan on tulossa mahdollisesti lisäselvennystä, sillä parhaillaan sosiaali- ja terveysministeriössä valmistellaan perhehoitajalain muutosta.

Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksen (2010, 29) mukaan avohuollon tukitoimena toteutettavaan tukiperhetoimintaan sovellettaisiin tulevaisuudessa perhehoitoa koskevia säännöksiä kun taas ehkäisevänä lastensuojeluna toteutettavaan tukiperhetoimintaan niitä ei sovellettaisi. Tästä aiheutuisi muun muassa tarkempia säännöksiä perhehoitajia kohtaan, heidän koulutusvaatimuksiaan ja hoidettavien lasten määrää koskien. Myös tukiperhetoiminnan rakenne on tätä kautta muuttumassa ainakin järjestön tuottaman palvelun osalta, sillä toimintaa nykymuodossaan rahoittanut Raha-automaattiyhdistys ei tiettävästi tule vuoden 2012 jälkeen enää rahoittamaan lastensuojelun avohuollon tukitoimena toteutettavaa tukiperhetoimintaa. RAY on linjannut, että se ei tue toimintaa, joka kuuluu kunnan lakisääteisiin velvollisuuksiin. RAY uudistaa avustusstrategiaansa ja tarkoitus on siirtyä seuraavalla avustuskaudella 2012-2015 yhä enemmän hoitavasta työstä ennaltaehkäisyyn ja painottaa perinteistä kansalaisjärjestötyötä: vertaistukea, osallistumista ja vapaaehtoistoimintaa. Samalla RAY:n on tarkoitus väistyä lopullisesti palvelutuotannosta ja kunnille lakisääteisesti kuuluvista tehtävistä. Kaikki kohteet, joissa RAY:n voidaan tulkita rahoittavan kunnille lakisääteisesti kuuluvia palveluja tai joissa tuen voisi tulkita haittaavan kilpailua, joutuvat selvityksen alle. (Suomen Kuvalehti 2010.) Asiakkaiden tulisi jatkossa hakeutua toiminnan piiriin muuta kautta kuin kunnallisen lastensuojelun ohjaamina. Toiminnan tulisi olla siis nimenomaan ehkäisevää lastensuojelua, jotta sitä voitaisiin tukea RAY:n avustuksin. Saattaa siis olla, että järjestön tuottamassa tukiperhetoiminnassa nähdään lähivuosina jälleen suuria rakennemuutoksia, mikäli lainsäädäntö uudistuu työryhmän esittämällä tavalla.

Haastetta tukiperhetoiminnalle tuovat myös sisällölliset seikat sekä toiminnan reunaehdot. Voidaan pohtia, vastaako tukiperhetoiminta nykymuodossaan sille asetettuja haasteita. Entistä

haastavammista elämäntilanteista tuleville lapsille halutaan löytää tukiperhe, mutta onko tukiperheen löytyminen kaikille hakijoille mahdollista tai edes tarkoituksenmukaista. Toisinaan perheiden tilanteet ovat ehtineet kriisiytyä ja monimutkaistua niin pitkälle, että tukiperhetoiminnalla ei enää pystytä tuomaan tarvittavaa helpotusta perheen elämään, vaan vaaditaan muita toimenpiteitä. Toisaalta voidaan pohtia asiaa myös vapaaehtoisten tukiperheiden kannalta ja miettiä millaisia valmiuksia heiltä voidaan edellyttää. Onko tukiperhetoiminta jo niin vaativaa lastensuojelutyötä, että sen toteuttamiseen vaaditaan jonkin asteista ammatillisuutta? Mikäli näin on, tukiperheiden tulisi myös saada tukevampi pohjakoulutus, korkeampi korvaus ja selkeästi mahdollisuus työnohjaukseen. Todennäköisesti tulevaisuudessa tukiperhetoimintaa tullaan kehittämään osin ammatillisempaan suuntaan, mutta uskoisin sen säilyvän myös ennaltaehkäisevänä työmuotona tavalla tai toisella.

4 TUTKIMUKSEN TEHTÄVÄ, AINEISTO JA MENETELMÄT

Tässä luvussa käyn läpi tutkimusta ohjaavat tutkimuskysymykset, esittelen tutkimuksen kohteena olevan aineiston sekä tutkimusmenetelmät. Tuon esille myös tutkimuksen näkökulman ja joitakin näkökohtia tutkimuksen eettisyyteen liittyen.

4.1 Tutkimustehtävä

Tutkimukseni aiheena on tarkastella tukiperhetoimintaa lastensuojelun vapaaehtoistyönä tukiperheiden näkökulmasta tukiperhekyselyn pohjalta. Olen kiinnostunut tukiperheiden kokemuksista tukiperhetoiminnasta, heidän motiiveistaan ja tuen tarpeistaan. Tässä tutkimuksessa haluan selvittää seuraavia kysymyksiä:

- Millaista tukiperhetyö Pelastakaa Lapset ry:ssä on tukiperheiden kokemuksen mukaan ja mitkä ovat tukiperheiden tehtävät?
- Millaisia ovat tukiperheiden motiivit toimia tukiperheenä ja millaista tukea he tarvitsevat?
- Millaisia piirteitä tukiperhetoiminnalla on lastensuojelun vapaaehtoistoimintana?

Tutkimuskysymysten pohjalta tarkastelen myös sitä, millaisten sosiaalisten ongelmien taustaan tukiperheet sijoittavat itsensä ja millaisia erityisiä piirteitä tukiperhetoiminnalla on lastensuojelun vapaaehtoistoimintana. Pohdin miten tukiperhetoiminnassa nivoutuvat yhteen vapaaehtoistyön luonne ja toisaalta haastava lastensuojelutyö. Tarkastelen sitä, miten tukiperheiden vastauksissa näkyy tukiperhetyön haastavuus ja miksi he haluavat toimia tukiperheinä. Lastensuojelun todellisuus on nykypäivänä hyvin haastava ympäristö niin ammatillisesti toimiville kuin vapaaehtoisillekin. Tuo todellisuus haastaa myös pohtimaan vastaako tukiperhetyö enää siihen tarpeeseen, mihin se on alun perin tarkoitettu - ennaltaehkäiseväksi, varhaiseksi tukimuodoksi. Tukiperheen tarpeessa on entistä haastavampia lapsia, ja apua tarjoavat tukiperheet ovat tavallisia ”maalaisjärjellä” varustettuja perheitä, joten onko tämä yhtälö enää mahdollinen. Näiden pohdintojen myötä otan kantaa myös siihen, voisiko tukiperhetyö olla virallisen lastensuojelutyön kaavan ulkopuolella ja toimisiko se silloin oikeasti vapaaehtoistyön periaatteella.

4.2 Faktanäkökulma

Tarkastelen tutkimuskohdettani faktanäkökulmasta, sillä olen kiinnostunut tutkittavien vastauksien sisällöistä, en niinkään esitystavasta. Alasuutarin (1994, 80-86) mukaan faktanäkökulma on kiinnostunut tutkittavien todellisesta käyttäytymisestä, mielipiteistä tai motiiveista, tai siitä mitä on tapahtunut. Faktanäkökulmalle tunnusomaista on tehdä ero ”ulkoisen” todellisuuden ja siitä aineistossa esitettyjen väitteiden välille. Päähuomio aineiston tutkimisessa on siinä, mitä lähdeaineistossa suoraan kerrotaan todellisuudesta. Faktanäkökulman mukaan on myös mielekästä pohtia aineistossa annetun informaation totuudenmukaisuutta ja tiedonantajan rehellisyyttä. Ihmisen tavalla kertoa itsestään ja elämästään ei sinällään ole merkitystä muuten kuin siinä mielessä, miten se voi vaikuttaa annettujen tietojen totuudenmukaisuuteen. Ihmisen kieli ja puhe nähdään lähinnä pelkkänä linssinä todellisuuden kuvaamisessa. Faktanäkökulmaa sovellettaessa on aina pohdittava sitä, miten luotettavia annetut tosiasiatiedot ovat. Lähdekritiikki on olennaista aineiston analysoinnissa.

4.3 Aineistona tukiperhekysely

Tehdessäni tukiperhetyötä Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijänä pohdin aihetta omalle tutkimukselleni ja tuntui luonnolliselta tutkia itselle läheistä aihetta. Kun järjestössä toteutettiin sähköinen kysely tukiperhetoiminnasta mukana oleville tukiperheille, tukiperheessä käyville lapsille ja heidän vanhemmilleen, toivoin voivani hyödyntää tuota kyselyaineistoa omassa tutkimuksessani. Tutkimukseni aineistona on siis valmis kyselyaineisto, joka on kerätty järjestön omana toimintana. Olen saanut tutkimusluvan aineiston käyttöön omassa tutkimuksessani. Aineiston keruu ei siis edellyttänyt minulta tutkijana omakohtaista kyselylomakkeen suunnittelua ja muokkausta, vaan ainoastaan tutkimusluvan hakemista. Tämä on toisaalta helpottava tekijä, mutta varmasti kysely olisi ollut erinäköinen, jos olisin sen laatimiseen itse osallistunut. Niinpä joitakin kyselyn tekijöiden ratkaisuja tuleekin tässä tutkimuksessa pohtia sen kannalta, kuinka hyvin ne voivat antaa vastauksia tutkimuskysymyksiini. Kyseessä on naturally occurring data eli aineisto on olemassa tutkimuksen tekijästä ja tekemisestä riippumatta eikä kohde ei häiriinny tutkimuksen suorittamisesta (Alasuutari 1994, 74).

4.4 Aineistoin hankinta ja rajaus

Pelastakaa Lapset ry toteutti vuonna 2007 sähköisen Internet-kyselyn tukiperhetoiminnasta, joka julkaistiin järjestön verkkosivuilla www.pelastakaalapset.fi 9.11.2007. Saatekirje ja ohje kyselyyn vastaamiseen lähetettiin postitse vuonna 2007 Pelastakaa Lapset ry:n tukiperhetoiminnassa mukana olleille 523 tukiperheessä käyvän lapsen vanhemmalle ja 424 tukiperheelle. Kyselyllä arvioitiin tavoitettavan noin 850 tukiperheessä käyvää eri-ikäistä lasta. Kyselyyn vastasi määräaikaan mennessä 85 tukiperheessä käyvää lasta, 83 lapsen huoltajaa ja 174 tukiperhettä. Pelastakaa Lapset ry:n toimintakertomuksen mukaan vuonna 2007 tukiperhetoiminnan piirissä oli 571 loma- ja tukiperhettä ja 978 tukiperheessä käyvää lasta. Järjestössä tilastoidaan vuosittain tukiperhe- ja lomakotitoiminnan tapahtumat asiakasrekisteriin merkittyjen dokumentaatioiden perusteella. Tilastojen tulkintaan tuo oman haasteensa se seikka, että sama perhe voi olla useamman aluetoimiston käytössä lomakotina, tukiperheenä tai molempina. Tukiperheessä tai lomakodissa voi siis käydä lapsia useammasta kuin yhdestä perheestä ja jopa usean eri aluetoimiston alueelta.

Tutkimukseni kohdistuu tiettyyn organisaatioon eli Pelastakaa Lapset ry:n ja sen kohdejoukkona on tietty ryhmä - tukiperheet. Tässä tutkimuksessa tarkastelen erityisesti tukiperhekyselyyn osallistuneiden tukiperheiden vastauksia ja rajaan tutkimuksen ulkopuolelle tukiperheessä käyvien lasten ja heidän vanhempiansa vastaukset. Tutkimuksen kohteena on nimenomaan järjestössä tehtävä tukiperhetyö, joten tutkimustuloksia tai havaintoja ei välttämättä voi yhdistää vastaavaan kunnallisesti toteutettavaan tukiperhetoimintaan.

4.5 Aineistonkeruumenetelmänä kyselytutkimus

On mahdollista, että tutkija kerää itse tutkimusaineistonsa, jolloin tätä välitöntä tietoa tutkimuskohteesta sisältävää empiiristä tietoa kutsutaan primaariaineistoksi. On myös mahdollista käyttää muiden keräämää aineistoa, sekundaariaineistoa. Tutkimusten tietolähteenä olevia valmiita aineistoja voidaan ryhmitellä ja jakaa erilaisiin luokkiin, kuten virallisiin tilastoihin ja tilastorekistereihin, tilastotietokantoihin, arkistomateriaaleihin, aiempien tutkimusten tuottamiin materiaaleihin sekä muihin dokumenttiaineistoihin. Tutkimukset, jotka on jo raportoitu ja joita varten on kerätty suurehko määrä materiaalia, voivat palvella tutkijoita monin eri tavoin. Jo kerättyjä aineistoja voi käyttää vertailumateriaalina, oman aineiston täydentävänä materiaalina tai aiempien tutkimusten aineistoja voi analysoida kokonaan uudestaan. Valmiina oleviin aineistoihin

tulee suhtautua kriittisesti ja niiden luotettavuutta tulee punnita. Toisin sanoen lähdekritiikki on erityisen tärkeää valmiiden aineistojen kohdalla. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 181-185; Alkula, Pöntinen & Ylöstalo 1994, 53-55).

Kyselyt voivat olla enemmän tai vähemmän strukturoituja tai avoimia, riippuen tiedon tarpeesta. Ne voivat siis perustua tarkasti rajattuun tiedon tarpeeseen ja valmiisiin vaihtoehtoihin tai olla enemmänkin kartoittavia, vaihtoehtoja hakevia. Mitä strukturoidumpi kysely on, sitä paremmin tutkijan tulee tunnistaa tutkimuskohteensa, jotta hän pystyy tekemän mielekkäitä kysymyksiä ja ymmärtämään, miten laadittu kysely rajaa näkökulmaa ilmiöön. Kyselylomakkeessa voi olla yleensä kolmenlaisia kysymystyyppisiä: avoimet kysymykset, valmiisiin vaihtoehtoihin perustuvat valintakysymykset, jotka voivat sallia useamman vaihtoehdon valinnan (monivalintakysymys) tai poissulkevat kysymykset, jotka sallivat vain yhden vaihtoehdon. Lisäksi vastaajalla voi olla esimerkiksi mahdollisuus antaa valmiiden vaihtoehtojen rinnalla oma vaihtoehdonsa tai hän voi täsmentää vastaustaan. Avointen kysymysten käyttö strukturoitujen kysymysten yhteydessä antaa vastauksille syvyyttä ja uusia merkityksiä. Kysymysten muotoilu vastaajille ymmärrettävästi on tärkeä osa kyselyn onnistumista ja kaikkien kyselyyn osallistujien pitäisi ymmärtää kysymykset samalla tavalla (reliabiliteetti). Onnistuneella kysymyksellä saadaan kerättyä tietoa, jota ollaan hakemassa (validiteetti). Kysymysten valinnassa ja muotoilussa tulisi ottaa huomioon kyselyn kohdeyleisö. (Ronkainen, Karjalainen & Mertala 2008, 33-38.)

Usein sähköisiin kyselyihin lähetetään osallistumiskutsu. Tällöin ei muodosteta otosta, vaan näytettä, jonka ytimessä on halu saada vastaajiksi henkilöitä, joilla on jokin kiinnitys tai suhde tutkittavana olevaan asiaan. Tutkimuksen vastaajiksi ei siis ole haluttu ketä tahansa, vaan tietty ryhmä ihmisiä. Aineiston muodostuessa laadullisella tavalla, määrällisen edustavuuden sijaan onkin tärkeää pystyä kertomaan, millaisen ja keiden näkökulman aineisto avaa tutkittavaan asiaan. Tilastollisen edustavuuden sijaan tai ohella pyritään aineiston sisällölliseen relevanttuteen. Aineiston keruun jälkeen tulee suorittaa katoanalyysi. Kadolla tarkoitetaan vastaamatta jättäneiden osuutta suhteessa siihen ryhmään, jolle kysely on lähetetty. Jälkikäteen toteutettavan aineiston laadun analyysin perustavoite on selvittää, millä tavalla aineisto on mahdollisesti systemaattisesti valikoitunut. Sitä voikin hahmottaa paremmin aineiston sisällöllisen kattavuuden analyysinä, edellyttäen, että tutkittavasta aiheesta on suhteellisen paljon etukäteistietoa. (Ronkainen 2008, 70-76.)

Ronkaisen (1999, 131) mukaan survey-tutkimus ymmärretään kokonaisena tutkimustapana, aineiston keruun ja sen kvantitatiivisen analyysin perinteenä. Tutkimuksessa voidaan myös yhdistää laadullisia ja määrällisiä analyysitapoja. Näin aion myös omassa tutkimuksessani toimia. Kyselylomakkeeseen vastaaminen on omalla tavallaan tietyssä tilanteessa tapahtuvaa vuorovaikutuksellista toimintaa. Tutkija on luonut kyselylomakkeen juuri tietynlaiseksi ja vastaaja ymmärtää kysymykset omalla tavallaan, omasta käsityksimaailmastaan käsin. Kyselylomakkeen laatijan tulisi huomioida tarkkaan kohdeyleisö ja muotoilla kysymykset riittävän ymmärrettävästi. Valmiit vastausvaihtoehdot kattavat vain osan kysymykseen liittyvistä merkityksistä ja mahdollisista vastauksista. Eri vastausvaihtoehdot saattaa olla toisinaan pakotettu valitsemaan ”en osaa sanoa” tai ”jokin muu” –vaihtoehdon. Näiden luokkien käytön jakautumista tutkimalla voidaan arvioida sitä, kuinka hyvin kyselylomakkeen maailma ja vastaajien maailma kohtaavat. Kyselylomakkeeseen vastaaminen on toimintaa, jossa subjektiivisuus merkityksellistyy osana vuorovaikutusta. (Mt. 133, 165).

4.6 Sisällönanalyysi analyysimenetelmänä

Sisällönanalyysissä aineistoa tarkastellaan eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien ja tiivistäen. Sisällönanalyysi on tekstianalyysia, jossa tarkastellaan jo valmiiksi tekstimuotoisia tai sellaiseksi muutettuja aineistoja. Tutkittavat tekstit voivat olla melkein mitä vain: kirjoja, päiväkirjoja, haastatteluita, puheita ja keskusteluita. Sisällönanalyysin avulla pyritään muodostamaan tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus, joka kytkee tulokset ilmiön laajempaan kontekstiin ja aihetta koskeviin muihin tutkimustuloksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105.)

Sisällönanalyysin ohella puhutaan myös sisällön erittelystä. Tuomen ja Sarajärven (2002, 105-108) mukaan sisällön erittelystä puhuttaessa tarkoitetaan kvantitatiivista dokumenttien analyysia, jossa kuvataan määrällisesti jotakin tekstin tai dokumentin sisältöä. Tutkimusongelmasta riippuen voidaan esimerkiksi laskea tiettyjen sanojen esiintymistiheyttä tietyissä dokumenteissa. Sisällönanalyysista sen sijaan puhutaan, kun tarkoitetaan sanallista tekstin sisällön kuvailua.

Sisällönanalyysilla voidaan tarkoittaa niin laadullista sisällönanalyysia kuin sisällön määrällistä erittelyä ja näitä molempia voidaan hyödyntää samaa aineistoa analysoidessa. Sisällönanalyysia voidaan jatkaa tuottamalla esimerkiksi sanallisesti kuvatusta aineistosta määrällisiä tuloksia. Tutkimusaineiston laadullisessa sisällönanalyysissa aineisto ensin pirstotaan pieniin osiin,

käsitteellistetään ja lopuksi järjestetään uudelleen loogiseksi kokonaisuudeksi. Sisällönanalyysi voidaan tehdä aineistolähtöisesti, teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti, erona on analyysin ja luokittelun perustuminen joko aineistoon tai valmiiseen teoreettiseen viitekehykseen. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105-117.)

Sisällönanalyysissa tulisi keskittyä yhteen tarkasti rajattuun ilmiöön ja kertoa siitä monipuolisesti. Aineiston järjestämisen jälkeen aineistoa voidaan käsitellä muun muassa luokittelun, teemoittelun ja tyypittelyn avulla. Luokittelu on sitä, että aineisto järjestetään teemojen mukaan ja niistä tehdään luokkia. Aineistosta lasketaan, montako kertaa jokainen luokka esiintyy aineistossa. Teemoittelu on aineiston järjestämistä erilaisten teemojen mukaan. Aineistosta katsotaan mitä kustakin teeman sisällöstä on kerrottu. Tyypittelemisessä aineisto ryhmitellään tietyiksi tyypeiksi yhdistävien piirteiden mukaan. Sisällönanalyysissa tarkastellaan tietoja todellisuuden kuvana. Aineiston teemojen esittelyssä ei haeta näyttöä tietystä teemasta, vaan halutaan nimenomaan kuvata teemaa ja sen sisältöä. Aineiston luokittelua ei ole mielekäästä muodostaa kymmenittäin, koska esimerkiksi tyypittelyn tavoitteena on tiivistää ja selkeyttää aineistoa. Jos tutkija haluaa tyypittelemällä antaa tutkimastaan ilmiöstä monipuolisen kuvan, aineistoa pitäisi olla suhteellisen paljon. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 91–95.)

Teemoittelussa aineistosta voidaan nostaa esiin tutkimusongelmaa valaisevia teemoja, ja näin voidaan vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä ja ilmenemistä. Teemoittelussa korostetaan olennaisia aiheita ja sen avulla aineistosta saadaan esille kokoelma erilaisia vastauksia esitettyihin kysymyksiin. Teemoittelu vaatii onnistuakseen teorian ja empirian vuorovaikutusta. Teemoittelu ei saa olla pelkästään irrallisten aineistositaattien kokoelmien luomista. Sitaatteja voidaan käyttää tutkijan tulkinnan perusteluna, aineistoa kuvaavana esimerkkinä, tekstin elävöittäjänä tai aineiston tiivistelminä. Sitaatit eivät kuitenkaan ole tutkimuksen tuloksia sinällään, vaan vaativat lisäksi tutkijan analyysia ja tulkintaa. (Eskola & Suoranta 1998, 175–182.)

Teemoittelun ohella tyypittely on toinen perinteinen tapa lähestyä aineistoa. Tyypittely edellyttää aina jonkinlaista aineiston jäsentämistä, kuten teemoittelua. Aineiston on oltava melko laaja tyyppien muodostamiseen. Tyypittelyssä aineisto ryhmitellään tyypeiksi etsimällä samankaltaisuuksia, jolloin aineisto esitetään yhdistettyjen tyyppien, eräänlaisten mallien avulla. Aineistosta voidaan etsiä myös muista tyypeistä poikkeavia tapauksia. Aineiston ulottuvuuksien mukaan aineisto jaetaan erilaisiin tapauksiin eli tyypeihin, joista yhdessä muodostuu tietynlainen typologia. Parhaimmillaan muodostetut tyypit kuvaavat laajasti ja mielenkiintoisesti, mutta silti

taloudellisesti aineistoa. Muodostunut typologia ei ole varsinainen tutkimustulos, vaan analyysin ja tulkinnan pohja. (Eskola & Suoranta 1998, 182.)

Tutkimuksen aineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä ja analyysin tarkoituksena on luoda sanallinen ja selkeä kuvaus ilmiöstä. Sisällönanalyysillä pyritään järjestämään aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon kadottamatta sen sisältämää informaatiota. Laadullisen aineiston analyysin tarkoituksena on informaatioarvon lisääminen, koska hajanaisesta aineistosta pyritään luomaan mielekästä, yhtenäistä ja selkeää kokonaisuutta. Analyysillä selkeytetään aineistoa, jotta siitä voidaan tehdä luotettavia johtopäätöksiä tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110, 116.)

Grönforsin (1982, 145) mukaan laadullisen tutkimuksen aineiston analysoinnissa yhdistyvät analyysi ja synteesi: analyysissä kerätty aineisto hajotetaan käsitteellisiksi osiksi ja synteessin avulla näin saadut osat kootaan uudelleen tieteellisiksi johtopäätöksiksi. Tästä voidaan käyttää myös nimeä abstrahointi: tutkimusaineisto järjestetään sellaiseen muotoon, että sen perusteella tehdyt johtopäätökset voidaan irrottaa yksittäisistä henkilöistä, tapahtumista ja lausumista ja siirtää yleiselle käsitteelle ja teoreettiselle tasolle (Metsämuuronen 2008, 48).

Tässä tutkimuksessa aion soveltaa sisällönanalyysiä laadullisesti ja myös osin määrällisesti. Laadullisen analyysin ohella tulen käyttämään kvantitatiivisia menetelmiä tuoden esiin mielenkiintoisia tutkimustuloksia. Tiedot ovat myös helpommin luettavassa muodossa, kun tulokset esitetään taulukkomuodossa tai prosenttiosuuksina. Aineiston analyysissä käytän tilastollisia menetelmiä, kuten suoria jakaumia ja ristiintaulukointeja. Näiden avulla pyrin muodostamaan kuvan tukiperheiden tilanteesta ja toimimisesta tukiperheenä. Avoimia vastauksia analysoin sisällönanalyysin keinoin.

4.7 Tutkimuksen eettisyydestä

Anneli Pohjola (2003) tuo esiin faktan, että tutkija on osa tutkimustaan ja tutkimus syntyy tutkijan kautta. Tutkijan rooli korostuu, kun tarkastellaan tutkimusprosessin eri vaiheissa tehtyjä valintoja sekä niiden esiin tuomia merkityksiä ja kannanottoja. Tutkijan ei ole mahdollista asettua ulkopuoliseksi tai neutraaliksi, vaan omat valinnat tulee tuoda esiin ja perustella. Tarkastellessaan tutkijan eettisiä sitoumuksia Pohjola käsittelee tutkimuksen sensitiivisyyttä eri kanteilta; voidaan nähdä olevan historiallista, kontekstuaalista, kulttuurista, toiminnallista ja subjektiivista

sensitiivisyyttä. Lisäksi sosiaalitieteissä on hyvä huomioida myös ilmiöiden ideologiset ja poliittiset näkökulmat. Moniulotteinen sensitiivisyys on sosiaalityön tutkimuksen lähtökohta, mutta se nostaa esiin kysymyksiä tutkijan valinnoista ja sitoumuksista. Jo tutkimusaiheen valinta ja sen rajaukset ovat kannanottoja tutkittavaan ilmiöön. Tutkimuskysymysten asettaminen osoittaa tavan, jolla tutkija määrittää tutkimuskohdettaan. Myös aineiston keruuta koskevat ratkaisut muokkaavat tutkimuksen ja sen tulosten rakentumista. (Mt. 54-60.)

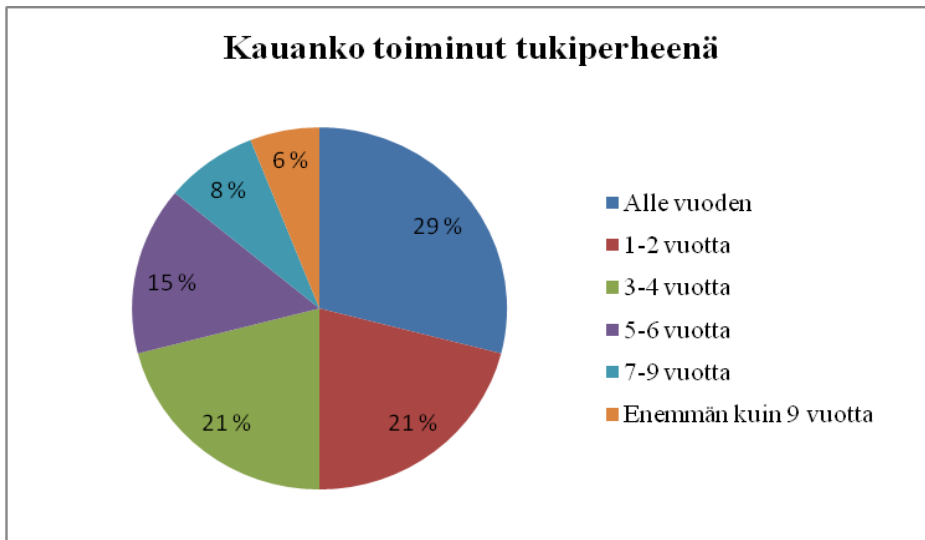
Tässä tutkimuksessa käytettävä aineisto on kerätty osana Pelastakaa Lapset ry:n toimintaa eikä kyselyä toteutettaessa tutkimukseen osallistuville ole tiedotettu, että heidän vastauksiaan käytetään tutkimustarkoituksiin. Vaikka olenkin saanut järjestöltä luvan tutkia kyseistä aineistoa, en ole voinut kysyä itse tutkittavilta eli kyselyyn vastanneilta tukiperheiltä suostumusta heidän vastaustensa analysointiin, sillä kysely oli jo toteutettu kun päätin tutkia kyseistä aihetta. Olen kuitenkin sitoutunut tietojen luottamukselliseen käsittelyyn ja tunnistettavuuden eliminointiin. Eskolan ja Suorannan (1998, 56-57) mukaan tietojen käsittelyssä kaksi keskeistä käsitettä ovatkin luottamuksellisuus ja anonymiteetti. Mitä arkaluontoisemmasta asiasta on kyse, sitä tiukemmin on huolehdittava anonymiteettisuojasta. Periaatteena on se, että henkilöllisyyden paljastuminen tehdään mahdottomaksi. Tutkimuksessa on noudatettava myös ihmisarvon kunnioittamisen periaatetta.

5 TUKIPERHETOIMINNAN TARKASTELUA TUKIPERHEKYSELYN POHJALTA

Tässä luvussa tarkastelen tukiperhetoimintaa tukiperhekyselyn kautta ja tutkimuskysymysteni pohjalta. Aineiston analyysi etenee jokseenkin tukiperhekyselyn sanelemassa järjestyksessä. Aluksi esittelen tukiperheiden toimintaa tukiperheenä ajallisesti ja tukiperheessä käyneiden tukiperhelasten määriä. Vertaan keskenään tukiperheenä toimimisen aikaa ja sitä, monestako perheestä tukiperhelapsia on ollut sekä toisaalta montako lasta tukiperheessä on ollut toiminnan aikana. Tarkastelen tukiperhetarpeiden syitä tukiperheiden näkemyksen mukaan ja myös tukiperheiden kokemia haasteita tukiperhetoiminnassa, sekä vertaan näitä elementtejä keskenään. Lisäksi tuon esille tukiperheiden motiiveja tukiperheenä toimimiseen. Lopuksi esittelen tukiperheiden kokemien tukitoimien riittävyttä ja tarkastelen heidän tuentoiveitaan.

5.1 Toiminta tukiperheenä

Tukiperhekyselyssä haluttiin tietää, kauanko perhe on toiminut tukiperheenä. Vastausvaihtoehdot olivat: alle vuoden, 1-2 vuotta, 3-4 vuotta, 5-6 vuotta, 7-9 vuotta ja enemmän kuin 9 vuotta. Tutkimukseen osallistuneista 174 perheestä 29 prosenttia oli toiminut tukiperheenä alle vuoden ja 21 prosenttia vuodesta kahteen vuotta. Puolet perheistä oli siis toiminnassa melko uusia, enintään kaksi vuotta toimineita, ja puolet jo kokeneempia tukiperheitä. Toisille perheille tukiperheenä toimiminen on ikään kuin elämäntapa ja he haluavat olla mukana vuodesta toiseen. Tällaista sitoutumista tukiperhetoiminnassa tarvitaan, sillä useimmiten toiveena on tukisuhteen jatkuvuus ja pitkä, luottamuksellinen suhde perheen ja lapsen välillä. Kuusi prosenttia perheistä on toiminut tukiperheenä yli yhdeksän vuotta.

KUVIO 2. Tukiperheenä toimimisen aika (% , n=174)

Tutkimuksessa selvitettiin, monestako perheestä tukiperheillä oli ollut tukiperhelapsia sinä aikana, kun he olivat toimineet tukiperheenä. Vastausvaihtoehtoina olivat luvut yhdestä kuuteen yksitellen ja viimeisenä luokkana enemmän kuin 6. Suurimmalla osalla tukiperheistä (62 %) oli käynyt lapsia vain yhdestä perheestä. Noin viidennes ilmoitti, että heillä on käynyt lapsia kahdesta perheestä ja toinen viidennes, että lapsia on käynyt kolmesta tai useammasta perheestä.

Kysymykseen ”kuinka monta tukiperhelasta teillä on yhteensä ollut sinä aikana, kun olette toimineet tukiperheenä” suurin osa (73 %) vastasi yhdestä kolmeen lasta, noin neljäsosalla on ollut 4-9 lasta ja kolmella prosentilla on ollut yli 10 lasta hoidossa, jopa 20-40 lasta vuosien saatossa. Tässä kysymyksessä vastausvaihtoehdot olivat 1-3, 4-6, 7-9 ja yli 10 lasta. Viimeisessä vaihtoehdossa, siis mikäli tukiperheessä oli käynyt yli kymmenen tukiperhelasta, vastaajilta kysyttiin vielä tarkennusta tuohon määrään.

Koin mielenkiintoisena verrata keskenään tukiperheenä toimimisen aikaa ja sitä, monestako perheestä tukiperhelapsia on ollut sekä toisaalta montako lasta tukiperheessä on ollut toiminnan aikana. Oletin, että vasta lyhyen aikaa toiminnassa mukana olleilla tukiperheillä olisi käynyt lapsia vain yhdestä perheestä. Samoin oletin, että mitä kauemmin tukiperheet ovat olleet mukana toiminnassa, sitä todennäköisemmin heillä olisi käynyt useampia lapsia useammasta perheestä. Tutkin onko näillä asioilla yhteyttä käyttämällä ristiintaulukointia. Ristiintaulukoinnilla tutkitaan muuttujien jakautumista ja niiden välisiä riippuvuuksia.

TAULUKKO 1. Monestako perheestä tukilapsia tukiperheenä toimimisen ajan mukaan (% , n=174)

Monestako perheestä tukilapsia	Aika						yht.
	alle 1v	1-2v	3-4v	5-6v	7-9v	yli 9v	
1	92	80	44	56	22	9	
2	6	17	33	16	14	18	
3	2	3	14	8	14	9	
4			6	12	7	18	
5			3	4	14	10	
6				4	7	18	
yli 6					22	18	
yht.	100	100	100	100	100	100	

Tuloksista selvisi, että alle vuoden toimineista tukiperheistä 92 prosentilla oli ollut tukiperhelapsia yhdestä perheestä. Vuodesta kahteen vuoteen tukiperheenä toimineista perheistä 80 prosentilla oli ollut tukiperhelapsia niin ikään vain yhdestä perheestä. Yllättävä tulos on nähtävissä kolmesta neljään vuotta toimineiden ja viidestä kuuteen vuotta toimineiden välillä; ensin mainituista 44 prosentilla oli ollut tukiperhelapsia yhdestä perheestä, mutta jälkimmäisillä jopa 56 prosentilla oli käynyt vain yhden perheen lapsia. Ainoastaan pitkään toimineilla tukiperheillä, jotka olivat olleet mukana yli seitsemän vuotta, oli ollut tukiperhelapsia useammasta kuin kuudesta perheestä.

TAULUKKO 2. Tukilasten määrä tukiperheenä toimimisen ajan mukaan (% , n=174).

Montako tukilasta	Aika						yht.
	alle 1v	1-2v	3-4v	5-6v	7-9v	yli 9v	
1-3	92	91	72	60	15	8	
4-6	6	9	20	28	39	34	
7-9	2		8	8	23	8	
yli 10				4	23	50	
yht.	100	100	100	100	100	100	

Yli 90 prosentilla enintään kaksi vuotta tukiperheenä toimineista oli ollut yhdestä kolmeen tukiperhelasta. Yllättäen kuitenkin myös vasta alle vuoden toimineista tukiperheistä kuudella prosentilla oli ollut neljästä kuuteen lasta hoidossa ja kahdella prosentilla jopa seitsemästä yhdeksään tukilasta. Tavallisesti aloittelevat tukiperheet haluavat lähteä liikkeelle varovaisesti ensin

yhden perheen lasten tai lapsen kanssa ja solmia rauhassa luottamuksellisen ihmissuhteen. Toisilla voi olla enemmän resursseja toimia tukiperheenä useammalle lapselle eri perheistä, mutta tämä vaatii melko paljon omalta perheeltä jos viikonloput on varattu ”vieraille” lapsille. Voi toki olla, että mukana vastaajissa on joitakin perheitä, jotka toimivat niin sanotusti ammatillisina tukiperheinä. Ammatillista tukiperhetoimintaa on kehitetty viime aikoina vastaamaan nimenomaan kasvaneeseen tarpeeseen löytää tukiperheitä yhä haastavammille lapsille, joiden hoidosta tavalliset vapaaehtoiset tukiperheet eivät välttämättä selviä. Vastaajien joukossa on varmasti myös perheitä, jotka ovat toimineet pitkään tukiperheinä sekä mahdollisesti myös lomakoteina ja sijaisperheinä. Kauimmin tukiperheenä toimineista, yli yhdeksän vuotta mukana olleista perheistä puolella oli ollut yli 10 lasta hoidettavanaan.

Tutkimuksessa selvitettiin, mistä tukiperheet olivat alun perin saaneet tietoa tukiperhetoiminnasta. Vastausvaihtoehtoja olivat seuraavat: lehdestä, radiosta/televisiosta, Pelastakaa Lasten nettisivuilta, ystävältä ja muualta, mistä. Vastaajat saattoivat valita useamman kuin yhden vastausvaihtoehdon. Tukiperheet olivat saaneet tietoa tukiperhetoiminnasta useimmin lehdistä (60 %), neljännes ystävältä ja usein myös suoraan Pelastakaa Lasten sosiaalityöntekijältä (10 %). Viimeisen vastausvaihtoehdon ”muualta, mistä” avoimista vastauksista kävi lisäksi ilmi, että osalle vastaajista tukiperhetoiminta oli tuttua oman työn tai opintojen kautta. Joillekin vastaajista toiminta oli tullut tutuksi perhepiiristä; eräällä vastaajalla oli omakohtaista kokemusta toiminnasta, sillä heillä oli kotona ollut tukiperhelapsia, kun hän itse oli ollut lapsi. Tällaisia tuloksia sai myös Margareta Regnér (2006), jonka haastattelemissa tukiperheillä oli niin ikään kokemuksia sijaisperhe- tai tukiperhetoiminnasta omassa lapsuudessaan. Toisille perheille on vain kovin luonnollista avata kotinsa ovat vaikeuksissa eläville lapsille. Vaikka nykyään ihmiset saavat ja hakevat paljon tietoa Internetistä, tukiperheistä vain 15 prosenttia ilmoitti saaneensa alun perin tietoa tukiperhetoiminnasta järjestön nettisivuilta. Tukiperhekyselyn mukaan perinteiset rekrytointikanavat, kuten lehdet, radio ja TV pitivät pintansa ja myös henkilökohtaisten kontaktien kautta saatu tieto näytti olevan tehokas viestintäkeino. Uusien tukiperheiden rekrytointi on tärkeätä toiminnan pyörimisen kannalta, joten näkyvyyteen kannattaa panostaa. Järjestöllä onkin ollut mediassa tietoisuuksia ja kampanjoita yhdessä muiden järjestöjen kanssa, muun muassa Ajoissa kotiin –kampanja.

5.2 Tukiperhetarpeen syyt tukiperheiden näkemyksen mukaan

Tukiperheet saavat tietoa lapsen tukiperhetarpeen syistä ennen tukiperhesuhteen solmimista järjestön sosiaalityöntekijöiltä. Sosiaalityöntekijöiden tieto lapsen taustasta pohjautuu mahdolliseen kirjalliseen hakemukseen kunnan lastensuojelusta, perheen itse täyttämään tukiperhehakemukseen sekä lasta ja vanhempia tavattaessa muodostettuun käsitykseen perheen tilanteesta. Lisäksi järjestön omaan käyttöön on kehitetty kyselylomake lähinnä pienten lasten tukiperhetoiminnan kehittämiseksi, jossa pyydetään vanhemmilta tarkempaa tietoa lapsen tarpeista, sairauksista, tavoista ja erityishoidollisuudesta.

Tukiperhetoimintaa koskevassa kyselyssä tukiperheiltä kysyttiin, mitkä tekijät heidän mielestään vaikuttivat lapsen tukiperhetarpeeseen. Vastaajia pyydettiin tarkastelemaan vaihtoehtoja yhden lapsen näkökulmasta ja valitsemaan niistä 1-3 sopivinta. Vastausvaihtoehtoja oli useita ja lisäksi avoin vaihtoehto ”muuta”, johon sai kertoa omin sanoin näkemyksensä. Tukiperheet mainitsivat tukiperhetarpeen syistä useimmin yksinhuoltajuuden (66 %), vanhemman oman ajan tarpeen (42 %), vanhemman väsymyksen (39 %), heikon sosiaalisen tukiverkoston (35 %) ja miehen mallin tarpeen (32 %). Vanhempiin ja perheen elämäntilanteeseen liittyvät syyt korostuivat tukiperheiden vastauksissa tuentarpeen taustatekijöinä. Lisäksi tukiperhetarpeen taustalla oli tukiperheiden mielestä myös lapseen liittyviä syitä, kuten lapsen erityishoidollisuus tai sairaus (8 %), lapsen yksinäisyys (5 %), lapsen rajattomuus (4 %), lapsen kehitykselliset viiveet tai oppimisvaikeudet (2 %) ja sisarusten ongelmalliset suhteet (3 %). Nämä samat haasteet näkyivät myös tukiperheiden vastauksissa, joissa he arvioivat tukiperheenä toimimisen haasteita.

Samansuuntaisen tuloksen löysi myös Anne Meskanen (2008, 102) tutkiessaan pro gradu -tutkielmassaan yksinhuoltajaäitien tuen tarpeita. Hän yhdisti aineistosta kahden yleisimmän syyn pareja, joista yleisin oli äidin jaksaminen ja oman ajan tarve. Myös Kirsi Güntherin (2006) pro gradu -tutkielman aineistosta – lastensuojelun asiakirjoista - muodostui kuva, että yksinhuoltajaäidin ongelmana on usein tukiverkoston puute. Tähän tarpeeseen on haluttu tuoda apua tukiperheen muodossa. Meskanen (2008) ja Günther (2006) molemmat totesivat, että asiakirjoissa lapsi jää usein äidin tarpeiden varjoon. Tämä on toki ymmärrettävää, sillä sosiaalityössä ollaan vahvasti tekemisissä vanhempien ongelmien kanssa, vaikka nekin usein koskettavat koko perhettä. Vanhempien tukeminen lasten kasvatusvastuussa on suoraan yhteydessä lasten hyvinvointiin, joten myös lastensuojelulain perusteella vanhempia on tuettava lasten kasvatuksessa. Lasten kanssa tehtävään työhön on kehitelty monenlaisia välineitä (mm. Forsberg,

Ritala-Koskinen & Törrönen 2006; Ervast & Tulensalo 2006; Muukkonen & Tulensalo 2004; Forsberg 2002, 2000), joten toivottavasti tulevaisuudessa lasten ääni näkyy myös lastensuojelun työkäytännöissä ja asiakirjoissa selkeämmin.

Hurtig (2003, 37 – 39, 179) on kehittänyt ”tihkuvan auttamistavan mallin”, jolla hän kuvaa lapsia autettavan ikään kuin vanhempien läpi. Malli osoittaa lastensuojelukäytäntöjen olevan usein aikuislähtöisiä, koska lasten auttamisen oletetaan onnistuvan tarkoituksenmukaisimmin vanhempien kautta. Usein ajatellaan, että vanhempien hyötyessä lapsikin hyötyy. Tutkimuksessa kävi ilmi, että perhetyön käytännöissä lasten auttamisen paikka jäi asiakastyössä etäälle; lapsia autettiin työntekijä-vanhempi -suhteen avulla. Tukiperhetoiminnasta löytyy kuitenkin suora lasta tukeva toimintamahdollisuus, jolla lapsi voidaan ”vapauttaa” omaksi tuettavaksi subjektikseen unohtamatta silti vanhempia.

Tukiperhetoiminnan kehityksen alkuvaiheessa tukiperheen tarvetta aiheuttivat muun muassa lapsen psyykkiset ja fyysiset vaikeudet, perheen ihmissuhdeongelmat ja huoltajan vaikeudet kasvattamisessa. Lasten oireista yleisimmät olivat kastelu, ylivilkkaus ja keskittymättömyys. Lapsen oman perheen kasvatustyötä haluttiin tukea tukiperhetoiminnalla yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa. (Kauppi & Rautanen 1997, 199.) Anne Kemppinen (1989) tutki lomakotisijoituksia ja lomakotiin hakemisen syitä. Nykyään niin lomakoteihin kuin tukiperheisiin hakevat lapset tulevat usein haastavista olosuhteista ja tavallisesti heillä on jo asiakkuus lastensuojelussa.

Yksinhuoltajuutta on tutkittu melko paljon (mm. Forssén, Haataja & Hakovirta 2009; Helminen 2006) ja sen voidaan ajatella tuovan haasteita lapsen kasvatukseen. Myös tukiperhetarpeen taustalla on usein yksinhuoltajuuden mukanaan tuomat haasteet, kuten ainoan huoltajan uupuminen ja miehen mallin puute niissä perheissä, joissa äiti on ainoana huoltajana isän puuttuessa kuvioista. Näihin tarpeisiin pyritään mahdollisuuksien mukaan vastaamaan, ja usein yksinhuoltajaäiti toivookin nimenomaan ydinperhettä lapselleen malliksi erilaisesta perhemuodosta, etenkin juuri miehen läsnäoloa ja esimerkkiä. Yksinhuoltajuus nousi myös tässä tutkimuksessa suurimmaksi lapsen tukiperhetarpeeseen vaikuttavaksi tekijäksi tukiperheiden mielestä.

Margareta Regnérin (2006) tutkimuksessa tuotiin esiin tukiperhepalvelua (kontaktfamilj) yksinhuoltajaäideille suunnattuna tukimuotona, jonka myötä äidit saivat hengähdyshetken kerran tai kaksi kuukaudessa ja myös itsenäisyyttä sekä voimia ajaa asioitaan neuvotteluissa tukeutumatta

toisen vanhemman apuun (mitä yleensä ei siis ole tarjolla). Tutkimuksessa haastateltiin asiakasperheitä, tukiperheitä ja sosiaalityöntekijöitä puolistrukturoiduin haastatteluin. Tavoitteena oli tutkia myös hyvää vanhemmuutta suhteessa tukiperhepalveluun. Usein käytetään normatiivisia käsitteitä ja termejä *normaali* tai *tavallinen perhe* puhuttaessa tukiperheestä. Tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijöiden tulisi pohtia millaisia käsityksiä ihanneperheestä he tuottavat tukiperhepalvelun myötä suhteessa yksinhuoltajaperheisiin. Regnérin mielestä yksinhuoltajuutta ei pitäisi nähdä sosiaalisena ongelmana itsessään. Ydinperheen muodostaessa tavoiteltavan standardin yksinhuoltajille lastataan yhä enemmän henkistä taakkaa vanhemmuuden velvoitteiden lisäksi.

Katja Yesilova (2009) on tutkinut ydinperheymmärryksen vakiintumista ja ydinperheen yhteiskunnallistumista Suomessa. Hän toteaa, että perheen ytimessä on lapsi. Lapsen normaalin kehityksen turvaamisesta avautuu perhesuhteiden dynamiikka. Nimenomaan lapsen takia perheiden purkautuminen on yhteiskunnallinen haaste. Teoksessa nostetaan esiin myös moniongelma-perheiden problematiikka sekä pohditaan perheen yksityisyyden ja interventioiden välistä dilemmaa. Tätä samaa tematiikkaa on tutkinut myös Lorraine Fox Harding (1997).

5.3 Tukiperheiden kokemat haasteet tukiperhetoiminnassa

Tutkimuksessa selvitettiin, mitkä asiat tukiperheiden mielestä tuovat haasteita toimintaan tukiperheenä. Tässäkin kysymyksessä vastaajia ohjeistettiin tarkastelemaan vastausvaihtoehtoja yhden lapsen näkökulmasta ja vaihtoehtoista sai valita 1-3 sopivinta. Mukana oli myös vaihtoehto ”muuta, mitä”, johon vastaajat saivat kertoa omin sanoin kokemiaan haasteita. Lisäksi kysymykseen liittyi seuraava avoin kysymys, jossa vastaajat saivat halutessaan tarkentaa vastaustaan edelliseen kysymykseen liittyen.

Suurimmiksi haasteiksi koettiin lapsen ylivilkkaus, levottomuus tai keskittymiskyvyttömyys (37 %) sekä rajojen noudattaminen (28 %). Kolmasosa tukiperheistä kantoi huolta lapsen elämäntilanteesta ja 24 prosentin mielestä lapsi kantaa huolta perhetilanteestaan. Erään vastaajan sanoin ”*lapsella on oikeus olla lapsi kantamatta huolta äidin pärjäämisestä viikonloppuna*”. Tässä kommentissa korostuu hyvin ajatus siitä, että tukiperhesuhteen tarkoituksena voi myös olla hengähdys hetken tuominen lapselle hänelle kuulumattomasta aikuisen vastuusta.

Virpi Heinolan (2007) tutkimuksessa tukiperheäitien kokemuksista lapsille haluttiin antaa tukiperheessä mahdollisuus olla vapaasti huolehtimatta vanhempiensa asioista. Valitettavan usein lastensuojelun piirissä olevissa perheissä näkyy vanhempien ja lasten roolien sekoittuminen keskenään, jolloin lapset ovat joutuneet ottamaan huolehtiakseen omasta, esimerkiksi mielenterveysongelmaisesta vanhemmastaan. Varsinkin vanhin sisaruksista kantaa usein huolta koko perheestä. Tukiperhevierailujen aikana tämä voi näkyä nuoremmista sisaruksista huolehtimisena tai ahdistumisena lapsen pohtiessa miten äiti tai isä kotona pärjää. Kuivakankaan (2002, 34) mukaan lapset kantavat vastuuta perheestään liian varhain ja paljon, mikä näkyy lasten lisääntyneenä pahoinvointina. Aikuisen vastuuta lasten hyvinvoinnista on korostettava ja lasten oikeudesta lapsuuteen ei tulisi tinkiä.

Neljännes vastaajista koki haasteena perheiden elämäntapojen erilaisuuden, kuten ulkoilutottumukset ja TV:n katselun. Vastauksista kävi ilmi, että haasteeksi miellettiin myös lapsen vaikeudet sosiaalisissa suhteissa (21 %) sekä lapsen arkuus, pelokkuus tai turvattomuus (15 %). Nämä voivat olla seurausta turvattomasta kiintymyssuhteesta lapsen ja vanhemman välillä. Tukiperhe voi olla omalta osaltaan tuottamassa lapselle korjaavia kokemuksia ja auttamassa eheyttämään lapsen itsetuntoa. Kuitenkaan tukiperheeltä ei odoteta terapeutin tai kuntouttajan roolia, vaan aivan tavallista arkea ja läsnäoloa. Tukiperheet toimivat vapaaehtoisuuden pohjalta, joten on tärkeää, että he saavat riittävästi ennakkovalmennusta ja tukea jaksakseen tukiperheenä ja kokeakseen voivansa auttaa sekä tukea lasta ja hänen perhettään.

5.4 Tukiperheiden kokemien tukiperhetarpeiden suhde tukiperhetoiminnan haasteisiin

Vertasin keskenään tukiperheiden kokemia tukiperhetarpeita ja heidän kohtaamiaan haasteita tukiperhetoiminnassa ristiintaulukoinnin avulla. Erikseen tarkasteltuina näissä tilastoissa oli toisiinsa liittyviä osa-alueita ja myös vastausvaihtoehdoissa lähes samoja kohtia. Ristiintaulukoinnin myötä nousi esiin muutamia kiinnostavia kohtia, joihin huomioni kiinnittyi. Haasteena vertailun toteuttamisessa oli muun muassa se, että vastausvaihtoehdoista pyydettiin valitsemaan yhdestä kolmeen vaihtoehtoa, mutta vastaajat saattoivat jostain syystä myös valita useamman kuin kolme vaihtoehtoa. Minulla ei ole tietoa kyselyn teknisestä toteutuksesta, mutta ilmeisesti vastausvalintoja ei siis ollut rajattu tuohon maksimissaan kolmeen. Taulukkoa tulkitessa kannattaakin kiinnittää huomiota vastausten määriin, jotka vaihtelevat eri tukiperhetarpeiden välillä.

Näin ollen prosentiosuuksien vertailu eri tarpeiden välillä ei kerro koko totuutta. Enemminkin osuudet kuvaavat kyseisen tarpeen ja tukiperheiden kokemien haasteiden suhdetta.

TAULUKKO 3. Tukiperheiden kokemien tukiperhetarpeiden suhde tukiperhetoiminnan haasteisiin.

Haaste	Tukiperhetarve						
	Vaikea el.til.	Kasv.vaik.	Heikko verkosto	Ero/YH	Miehen malli	Vanh. Väsy/oma aika	Vanh. Päihdeong.
Ylivilkkaus	17	19	12	18	15	17	13
Arkuus/vaik.sos.suht.	17	12	19	16	14	15	19
Rajat	13	16	11	11	14	13	9
Sulk./Passivoitun.	7	3	6	4	3	4	9
Keh.viive/erit.hoid.	5	4	7	7	6	7	6
Lapsen huoli	10	8	11	12	8	10	15
TP:n huoli	10	12	13	11	12	10	17
Vanh. ei noud.aikoja	2	1	0	1	4	3	4
Eril. rytmit	7	3	5	3	3	4	0
Eril. elämäntavat	10	12	7	10	11	10	6
Kasv.näkem erot	2	6	4	3	5	3	1
Huoli tal. Tilanteesta	0	1	2	3	4	3	0
Muuta	1	3	3	1	1	1	1
Yht. (%)	100	100	100	100	100	100	100
(n=)	103	74	140	234	120	258	54

Tukiperheiden vastauksissa korostuivat yksinhuoltajuus ja avioero sekä vanhempien väsymys ja tarve omalle ajalle tukiperhetarpeen taustalla. Yhdistin nämä luokat tehdessäni ristiintaulukointia ja samoin yhdistin tukiperheiden kokemista haasteista luokat lapsen arkuus, pelokkuus tai turvattomuus ja lapsen vaikeudet sosiaalisissa suhteissa sekä lapsen sulkeutuneisuus ja lapsen passivoituneisuus. Jätin taulukosta pois vähiten vastauksia saaneet vaihtoehdot lapsen tukiperhetarpeista, jotka olivat lapsen rajattomuus, lapsen yksinäisyys, lapsen kehitykselliset viiveet, lapsen erityishoidollisuus, sisarusten ongelmalliset suhteet sekä luokan muuta. Eniten vastauksia keränneet tukiperhetarpeet osoittavat syiden olevan enemmän perheen haastavassa tilanteessa ja vanhemmista johtuvissa syissä kuin lapsista nousevissa tarpeissa. Kun taas tukiperheiden toimintaan haasteita toivat useimmin lapseen liittyvät tekijät. Katsottaessa tukiperheiden kokemia tukiperhetarpeita suhteessa tukiperhetoiminnan haasteisiin voidaan todeta, että eniten vastauksia keränneissä luokissa yksinhuoltajuus ja avioero sekä vanhempien väsymys ja vanhempien tarve omalle ajalle suurimpina haasteina tukiperheet kokivat lapsen ylivilkkauden, levottomuuden tai keskittymiskyvyttömyyden sekä lapsen arkuuden, pelokkuuden tai

turvattomuuden ja lapsen vaikeudet sosiaalisissa suhteissa. Niistä tukiperheistä, joiden mukaan tukiperhetarpeen taustalla oli avioero tai yksinhuoltajuus 18 prosentin mielestä haastetta tukiperhetoimintaan toi lapsen ylivilkkaus, levottomuus tai keskittymiskyvyttömyys. Näitä samoja haasteita kohtasi myös 17 prosenttia tukiperheistä, joiden mukaan tukiperhetarpeen taustalla oli vanhempien väsymys tai tarve omalle ajalle.

Tukiperheiden vastauksissa näkyi myös tukiperhetarpeena olevien kasvatusvaikeuksien suhde lapsen ylivilkkauteen (19 %) ja lapsen vaikeuksiin rajojen noudattamisessa (16 %). Tämä on varmasti hyvin luonnollinen riippuvuussuhde, sillä kovin levoton ja vilkas lapsi, joka ei suostu noudattamaan hänelle asetettuja rajoja asettaa kasvattajalle suuria haasteita verrattuna esimerkiksi rauhalliseen ja tottelevaiseen lapseen. Lapsen vaikeudet rajojen noudattamisessa korostuivat myös niiden tukiperheiden vastauksissa, jotka näkivät tukiperhetarpeen taustalla olevan yksinhuoltajuuden (11 %) ja vanhempien väsymyksen sekä vanhempien oman ajan tarpeen (13 %). Jatkuva lasten rajojen rikkominen ja vanhempien ”testaus” ovat vanhemmille varmasti rasittavia asioita, etenkin jos kyseessä on yksinhuoltajan perhe, jossa vastuu lasten kasvatuksesta ja hyvinvoinnista on kokonaan yhden vanhemman harteilla. Tukiperhettä tarvitsevilla perheillä on usein heikko sosiaalinen verkosto, jolloin lasten arkuus ja vaikeudet sosiaalisissa suhteissa (19 %) voivat korostua, kuten tutkimus osoitti. Viettäessään suurimman osan ajasta vain oman vanhemman seurassa lapsen voi olla vaikea tutustua toisiin lapsiin ja muihin aikuisiin. Yhtenä lastensuojelun keinona voidaan ajatella lapsen päivähoitoa tukemaan lapsen kehitystä ja vanhempaa tämän kasvatustehtävässä. Toisaalta lapset ovat erilaisia persoonallisuuksiltaan ja ominaisuuksiltaan; toiset ovat luonnostaan rohkeampia ja tulevat hyvin toimeen toisten lasten kanssa, kun toisille se tuottaa huomattavia vaikeuksia. Taustalla voi siis olla moninaisia tekijöitä lapsen ominaisuuksiin ja kasvuympäristöön liittyen.

Tukiperheen tarpeessa olevien perheiden tilanteessa on aina jotakin sellaista, mistä lastensuojelun työntekijät ovat huolestuneet, jotta perheelle on päätetty hankkia tueksi tukiperhe. Myös tukiperheiden vastauksissa näkyi heidän kantamansa huoli lapsen elämäntilanteesta. Erityisesti tukiperheet kantoivat huolta lapsista, joiden tukiperhetarpeen taustalla oli vanhempien päihdeongelmia (17 %), heikko sosiaalinen verkosto (13 %), kasvatusvaikeuksia (12 %) tai miehen mallin tarvetta (12 %). Tällaisissa tilanteissa tukiperheen huoli on varmasti hyvin oikeutettua ja he voivat havaita lapsen käytöksestä ja ulkoisesta habituksesta monenlaisia seikkoja, jotka voivat kertoa näistä puutteista lasten elämässä. Juuri tukiperheiden huolen esiin tuominen on keskeistä heidän roolissaan lastensuojelun avohuollon tukitoimen toteuttajina ja vapaaehtoisina. Tämä rooli

voi tuntua joistakin tukiperheistä ristiriitaiselta, sillä he näkevät lapsen hädän ja tietävät velvollisuutensa tehdä tarvittaessa lastensuojeluilmoitus lapsesta, jonka ovat havainneet olevan hoidon ja huolenpidon tarpeessa, mutta kuitenkin kynns puuttua ihmisten elämään on edelleen korkea. Ilmoitusvelvollisuuden korostaminen on tukiperhevalmennuksessa tärkeässä osassa, ja perheiden kanssa asiasta keskustellaan myös henkilökohtaisesti kotikäynneillä ja tukiperhesuhteen seurannan aikana. Kuitenkin usein perheet kaipaavat Pelastakaa Lasten sosiaalityöntekijän tukea juuri näissä kiperissä tilanteissa, joissa joudutaan punnitsemaan lapsen etua ja luottamuksellista suhdetta lapseen ja tämän perheeseen.

Tukiperheet kokivat haasteena sen, että tukiperheessä käyvä lapsi kantaa huolta perhetilanteestaan. Lapsen huoli korostui vastaavissa tilanteissa, missä myös tukiperheillä oli huoli lapsen elämäntilanteesta. Tukiperheet näkivät lapsen huolen omasta perhetilanteestaan korostuvan etenkin silloin, kun lapsen perheessä oli vanhempien päihdeongelmia (15 %), yksinhuoltajuutta tai avioero (12 %), heikko sosiaalinen verkosto (11 %), vaikea ja raskas elämäntilanne (10 %) tai vanhempien väsymystä ja tarvetta omalle ajalle (10 %). Lapsen hädän havaitseminen on tukiperheille raskasta ja saattaa nostattaa kysymyksiä eriarvoisuudesta sekä elämän epäoikeudenmukaisuudesta. Tukiperheillä on kuitenkin mahdollisuus tarjota lapselle positiivisia kokemuksia ja erilaisen perheen mallia sekä toimia vastuullisten aikuisten esimerkkinä. Perheiden yksityisyyden suojan ja toisten ihmisten kunnioituksen vuoksi tukiperheiden voi olla vaikea puuttua tuettavan perheen elämään, mutta heitä rohkaistaan hienovaraisesti ottamaan puheeksi havaitsemansa seikat mieluiten suoraan vanhempien kanssa tai Pelastakaa Lasten sosiaalityöntekijän avulla. Joskus tilanne voi vaatia yhteydenottoa myös kunnan lastensuojelun sosiaalityöntekijään, jotta tieto perheen tilanteesta tulisi heidänkin tietoonsa. Tukiperheillä on tärkeä asema juuri tiedon saamisessa lapsen elämäntilanteesta ja heitä kehoitetaan havainnoimaan lapsen käyttäytymistä ja ilmoittamaan eteenpäin, mikäli havaitsevat jotakin poikkeavaa. Tukiperheiden tekemien havaintojen arvioinnista ja jatkotoimenpiteistä vastuu on kuitenkin kunnan lastensuojelun työntekijöillä.

Tukiperheet kokivat haastavana heidän ja lapsen perheiden elämäntapojen erilaisuuden etenkin tilanteissa, joissa tukiperhetarpeen taustalla oli yksinhuoltajuutta (10 %), vanhempien väsymystä ja oman ajan tarvetta (10 %) tai kasvatusvaikeuksia (12 %). On ymmärrettävää, että perheillä voi olla hyvin erilaiset tavat ja tottumukset, jotka usein nousevat esiin juuri kanssakäymisessä lapsen ja tämän perheen kanssa. Tukiperhesuhteen alkuvaiheessa onkin hyvä keskustella perheiden erilaisista tavoista ja sopia yhteisistä pelisäännöistä. Lapsen tullessa tukiperheeseen on siellä voimassa tukiperheen säännöt ja kotona omat säännöt. Tämä voi olla joskus hämmentävää joillekin lapsille ja

saattaa toisinaan aiheuttaa myös yhteentörmäyksiä. Keskustelujen ja ajan kulumisen myötä usein tilanne rauhoittuu, kun lapsi tottuu uuteen ympäristöön ja perheen tapoihin. Myös tukiperheille voi tuntua vaikealta ”komentaa” vierasta lasta. Tukiperheeltä vaaditaan välillä pitkää pinnaa ja hyviä neuvottelutaitoja, jotta tukiperhesuhde saadaan toimimaan kaikkia miellyttävällä tavalla.

Tukiperheen ja lapsen oman perheen välille saattaa joskus syntyä myös kilpailuasetelma. Vanhemmat voivat kokea asemansa uhatuksi tai vähintäänkin potea mustasukkaisuutta, mikäli lapsi viihtyy tukiperheessä niin hyvin, ettei haluaisi palata kotiin. Myös lapselle tilanne voi olla hankala, sillä yleensä lapsi pyrkii miellyttämään vanhempiaan eikä halua loukata hänestä välittäviä tukiperhevanhempiaakaan. Aikuisten tehtävänä on pyrkiä selvittämään asiat keskenään ja luomaan lapselle turvallinen olo uudessa tilanteessa. Lapsen vanhemmilla on myös suuri merkitys siinä, miten hyvin lapsi pystyy kiintymään ja kiinnittymään tukiperheeseen; onko hänellä vanhemmalta ”lupa” kiintyä muihin aikuisiin. Saara Keränen (2004, 64-70) käsittelee tutkimuksessaan tukiperheessä käyvien lasten ikävää kahteen suuntaan; toiset lapsista viihtyivät tukiperheessä hyvin ja toiset olisivat halunneet vain olla kotona ja toivoivat, ettei tukiperheeseen tarvitsisi mennä. Keräsen mukaan lapsen käymisestä tukiperheessä päättää viimekädessä vanhemmat ja toisinaan lapsen osallistuminen päätöksentekoon on näennäistä tai ohutta. Keräsen tekemien haastattelujen perusteella vaikuttaa siltä, että lasten asema lastensuojelun avohuollon toimintaketjussa on yhteydessä lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen. Myös Hurtigin (2003) mukaan tapa työskennellä vanhemman kanssa muovaa lapsen paikkaa lastensuojeluprosessissa.

Tukiperheet mainitsivat avoimissa vastauksissa joitakin seikkoja, jotka olivat tuottaneet heille haasteita tukiperheenä toimimiseen. Jotkin vastaajista halusivat täydentää vastaustaan edelliseen monivalintakysymykseen ja toiset toivat esille asioita, joita ei vaihtoehdoista löytynyt. Yleisiä näkemuseroja tuottavia seikkoja olivat nukkumaanmenoajat, ruokailu, ulkoilu, TV:n katselu, pukeutuminen ja siisteyskysymykset. Muutamissa vastauksissa mainittiin lapsen valehtelu tukiperhesuhdetta häiritsevänä tekijänä. Jostain syystä lapsi ei kerro asioista totuudenmukaisesti, vaan keksii asioita. Toisilla lapsilla voi olla hyvin vilkas mielikuvitus, mutta valehtelu voi heikentää tukiperheen ja lapsen välistä luottamusta. Toisinaan lapsen sulkeutuneisuus ja vaikeus puhua asioista tuottaa tukiperheille päänvaivaa. Kontaktin saaminen lapseen auttaa myös kiintymyssuhteen muodostumisessa, joten sulkeutuneen lapsen kohdalla suhteen luominen on erityisen haastavaa. Tukiperheiden ja lasten elinympäristöt voivat erota toisistaan paljonkin, sillä tavallisesti tukiperheen tarpeessa olevat lapset asuvat kaupungissa ja tukiperheet maalla, mutta tämä ei tietysti päde

kaikkien lasten ja perheiden kohdalla. Joka tapauksessa tukiperheessä käydessään lapsi tutustuu erilaiseen ympäristöön ja saa kokea uusia elämyksiä.

5.5 Mikä motivoi tukiperheitä?

Tukiperheiden motiiveja selvitettiin kyselylomakkeessa avoimen kysymyksen kautta. Anna Birgitta Yeung (1999) tutki Pelastusarmeijan vapaaehtoisia ja löysi vapaaehtoisuuden motiivitaustaksi neljä erilaista orientaatioperustaa: tekemisen, auttamisen, kokeilunhalun ja ryhmän kaipuun orientaatiot. Omassa tutkimuksessani olen löytänyt viisi erilaista motiivitaustaa: auttaminen, itselle tuleva ilo tai hyöty, lapset itsessään, yhteiskuntavastuu ja elämäntapa. Esittelen näiden luokittelujen mukaisia piirteitä tukiperheiden vastausten kautta.

Tärkeimmäksi tukiperheitä motivoivaksi tekijäksi nousi auttamisen halu, jonka mainitsi vastaajista vajaa 40 prosenttia. Tämä tulos ei ollut yllättävä aikaisempien tutkimusten valossa, sillä muun muassa Yeungin (2002, 32-37) tutkimuksen mukaan ylivoimaisesti yleisin (41%) suomalaisia vapaaehtoistoimintaan motivoiva tekijä oli halu auttaa muita ihmisiä. Tämä altruistinen piirre on yhteistä vapaaehtoistyössä toimivilla henkilöillä. Kuitenkin vapaaehtoisille on tärkeitä saada toiminnasta jotakin myös itselleen, vaikka toiminnan päämääränä onkin avun tarvitsijan auttaminen. Samaan tulokseen päätyi tutkimuksessaan Sini Lehtinen (1994) tukihenkilöiden motiiveista, jotka korostivat vastavuoroisuutta. Sari Konttisen (1995) mukaan vapaaehtoistoimintaan tullaan mukaan hyvin erilaisista syistä. Jotkut katsovat vapaaehtoisen auttamisen velvollisuudekseen, koska yhteiskunta ei pysty riittävästi huolehtimaan ihmisistä. Toiset saavat vapaaehtoistoiminnassa mahdollisuuden toteuttaa itseään. Vapaaehtoistoimintaan osallistumiseen vaikuttavat monet eri motiivit samanaikaisesti, sekä altruistiset että egoistiset. Tärkeinä tekijöinä tukiperheeksi ryhtymisen taustalla mainitaan usein, että on ”aikaa, voimia ja tilaa”. Tukiperheeksi ryhtyvän perheen omat lapset ovat saattaneet kasvaa jo aikuisiksi ja muuttaa pois kotoa tai he haluavat tarjota omalle ainoalle lapselle leikkikaveria tai ”sisarusta”. (Regnér 2006.)

Tukiperhekyselyn mukaan tukiperheet haluavat auttaa ja tukea vaikeassa ja raskaassa tilanteessa eläviä perheitä sekä keventää vanhempien taakkaa omalla panoksellaan. Tällainen auttamisen motivaatio on arvokasta tukiperhetoiminnassa, jossa tuettavat perheet todella elävät toisinaan hyvinkin vaativissa tilanteissa. Auttamisenhalu kohdistuu sekä suoraan lasten auttamiseen että heidän perheidensä hyvinvoinnin edistämiseen. Lastensuojelussa on nähty tärkeänä koko perheen

tukeminen ja vanhempia tukemalla pyritään auttamaan myös lasta (mm. Hurtig 2003). Tukiperheen suoman lepohetken myötä vanhempi voi saada voimavaroja lasten kasvatukseen ja vuorovaikutukseen lasten kanssa. Eräs vastaaja mainitsee motiivikseen halun *”tukea lapsen hyvinvointia ja vanhempien jaksamista lasten kanssa”*.

Tukiperheiden motiiveissa nousi esiin myös yhteiskunnallinen vastuu ja lapsiperheiden vaikeiden tilanteiden tiedostaminen. *”Konkreettinen hyväntekeväisyystyö paikallisella tasolla”* –kommentti kuvastaa hyvin tukiperhetoiminnan ajatusta, jossa tavalliset perheet voivat antaa aikaansa avuntarpeessa oleville lapsille lähiympäristössään. Lapselle haluttiin suoda turvaa ja mukavia kokemuksia sekä edesauttaa lasten hyvinvointia. Myös yksinhuoltajaäidin lapsille haluttiin tarjota miehen mallia. Erään vastaajan kommentissa kiteytyy hyvin tukiperhetoiminnan ajatus ja monien perheiden motiivit sekä myös yhteiskunnallinen vastuu:

”Äidin ja lasten tukeminen ja kokemus siitä, että nämä viikonloput auttavat äitiä jaksamaan ja lapset taas saavat miehen mallia. Tämän lisäksi yhteiskunnallinen vastuu ja halu omalla panoksella vaikuttaa apua tarvitsevien perheiden elämään.”

Tukiperheet pitivät tärkeänä molemminpuolista iloa, jonka toiminta tuottaa. Tämä vastavuoroisuus on myös tukiperhetoiminnassa se monia motivoiva asia. Toiminnan kautta tukiperheet saavat itselleen iloa auttaessaan muita. Erään vastaajan tavoin tukiperheiden apu on usein hyvin pyyteetöntä;

”On palkitsevaa kun voi kokea auttavansa, kaikkea ei elämässä tarvitse mitata euroissa”.

Tämä kommentti on kuvaavaa vapaaehtoisesti toisia ihmisiä auttaville ihmisille, jotka haluavat antaa oman panoksensa toisten edestä hintaa kyselemättä. Toki kohtuuden nimissä on asiallista korvata tukiperheille kuluja, jotka tukiperhelapsesta aiheutuvat, mutta perheet itse eivät aseta korvausten saamista tärkeään asemaan toiminnassa. Lisäksi kulukorvausten määrä ei päättä huimaa, joten voidaan sanoa tukiperheiden tekemän työtään hyvästä tahdosta ja pyyteettömästi. Eräs tukiperhe kokee, että *”emme menetä mitään päinvastoin saamme”*. He ovat saaneet myös kulukorvauksen riittämään kotileipureina ja –kokkeina.

Muita tärkeitä tukiperheiden mainitsemia motiiveja olivat yhtä suurilla osuuksilla (17 %) lapsen kehityksen seuraaminen, perheen tukeminen raskaassa elämäntilanteessa, lapsen ilo sekä välittäminen ja kiintymys lapsiin. Tärkeiksi tekijöiksi nostettiin myös yhteiset kokemukset lasten kanssa ja niiden tuoma ilo. Monet mainitsivat, että on mukavaa, ”kun pystyy auttamaan ja samalla nähdä lapsen kehittyvän”. Tukiperhesuhteet solmitaan lähtökohtaisesti pysyviksi ja pitkän tähtäimen tavoitteellisiksi suhteiksi, jolloin tukiperheet saavat olla mukana seuraamassa lapsen kasvua ja kehitystä lähietäisyydeltä. Pitkän tukiperhesuhteen aikana perheessä käyviin lapsiin kiinnytään ja heistä tulee kuin omia. Tukiperhetoimintaan motivoi lisäksi toiminnan mukana tulevat kaverit, kokemukset ja elämänkoulu omille lapsille. Tukiperhelapsista toivottiin joissakin vastauksissa kavereita omille lapsille ja kokemusta jakamisesta kuin sisarussuhteessa. Vastaajissa on myös paljon perheitä, joilla ei ole omia lapsia tai lapset ja lapsenlapset ovat kasvaneet aikuisiksi. Tuolloin tukiperheellä on tarjottavana jakamatonta huomiota tukiperhelapsille. Lapsettomille pareille, joiden haaveena on saada joskus oma biologinen tai sijais- tai adoptiolapsi, tukiperhetoiminta voi tarjota myös lastenhoitokokemusta. Tukiperhetoiminnassa mukana olemisesta voi siis olla tukiperheille myös hyötyä, vaikka lähtökohtaisesti mukaan ei olisikaan lähdetty pelkästään egoistisin perustein. Tukiperhelasten läsnäolo tuo perheille myös kaivattua vaihtelua arkeen ja elämänrytmiin. Tärkeinä tukiperhetoiminnan motiiveina ja myös mahdollistavina tekijöinä tukiperheet mainitsivat, että heillä on aikaa, tilaa ja mahdollisuuksia tukea avun tarpeessa olevia lapsia.

Tukiperheiden vastauksista oli luettavissa, että he ovat lapsirakkaita ja todella pitävät lapsista. Monelle juuri lapsi itsessään oli suurin motivaation tuoja. Myös palautteen saaminen on tärkeä motivaatioon vaikuttava tekijä. Niin lapselta itseltään kuin hänen vanhemmiltaan saatu positiivinen palaute kannustaa jatkamaan tukiperheenä toimimista. Tukiperheitä palkitsee kun näkee, että lapsi nauttii olostaan ja haluaa tulla uudestaan. Kuten yksi vastaajista toteaa:

”Se lapsen aito ilo ja tyytyväisyys olla viikonloppu luonamme ja viettää aivan tavallista rauhallista yhteistä aikaa. Ja kysymys: Milloin haette seuraavan kerran?”.

Eräälle vastaajalle oli tärkeää lasten viihtyminen ja hän oli huomannut, kuinka pienellä oikeastaan on mahdollisuus saada jollekulle halutessaan hyvä mieli. Lisäksi omat lapset oppivat varmasti myös paljon, vaikka välillä väittävät vastaan. Hän toteaa lopuksi, että

”pakolla tätä ei pysty tekemään, taitaa olla enempi ikään kuin kutsumus”.

Kutsumuksen voidaan käsittää liittyvän ihmisen vakaumukseen ja periaatteisiin. Joillakin vastaajista motivaatioon vaikutti kristillinen elämäkatsomus. Lähimmäisenrakkaus ja toisten auttaminen kumpuavat tästä perinteestä. Hyvän tekeminen ja omastaan antaminen on monille tapa elää. Toisille tukiperhetoiminnasta on muodostunut ajan myötä elämäntapa, kuten eräs vastaaja toteaa:

”Alkuun oli kiinnostus ja uteliaisuus toimintaa kohtaan ja nyt siitä on tullut elämäntapa”.

Tukiperhetoimintaan mukaan lähtevillä on usein juuri herännyt kiinnostus toimintaa kohtaan tai he ovat jo pidemmän aikaa pohtineet tukiperheeksi ryhtymistä. Alkuvaiheessa päällimmäisenä onkin kokeilunhalu ja elämäntilanteen tuoma mahdollisuus avata kotinsa vieraalle lapselle. Ajan myötä toiminta saattaa viedä mukanaan ja parhaassa tapauksessa suhde tukiperhelapseen muuttuu molemminpuoliseksi kiintymykseksi. Joillekin perheille tuki- ja sijaisperhelasten hoitaminen on muodostunut luonnolliseksi tavaksi elää perheenä. Jatkuvuus ja pysyvyys ovat monille epävarmoista oloista tuleville lapsille tärkeitä asioita, joten niiden merkitys on suuri myös tukiperhesuhteessa. Yksi vastaaja tuo esiin myös vastuunsa jatkaa tukisuhdetta, sillä hän kokee, että jos on aloittanut tämän suhteen lapseen, niin ei sitä noin vain katkaista. Ei lapset ole mitään ”kesäkissoja”, hän toteaa. Lapsen tunteilla ei myöskään voi leikkiä eikä hänen tulisi joutua kokemaan tarpeettomasti hylkäämisen tai ihmissuhteiden katkeamisten kokemuksia.

Tukiperheillä on hyvin erilaisia taustoja ja perheiden elämäntilanteet vaihtelevat. Alun perin tukiperhetoimintaan motivoinut tekijä on saattanut vaihtua matkan varrella. Yhdessä elettyjen kokemusten myötä korostuu ilojen ja surujen jakaminen. Eräs vastaaja kertoo motiiveistaan ja perheensä tarinasta seuraavasti:

”Alkuaan halu yrittää pieneltä osalta auttaa edes muutamaa lasta kasvamaan hieman ehjemmäksi. Ja kun oma perhe on pieni, tuntui, että jaksaisi vähän muillekin omastaan jakaa. Nyt vuosien jälkeen ystävyys lapsiin, joihin olemme tutustuneet – ja oikea ystävyys ei lopu määrävuosien tms. päättyessä, joten kun on aloittanut, ei voi lopettaa...”

Tukiperheiden vastausten myötä piirtyy kuva vastuullisista ja empaattisista ihmisistä, jotka ovat lähteneet mukaan vapaaehtoistoimintaan auttamisenhalun ja lapsirakkauden ajamina. Tukiperhetoiminta tuottaa molemminpuolista iloa ja onnistumisen kokemuksia mukana oleville perheille, vaihtelua ja virkistystä tukiperheessä käyville lapsille sekä hengähdyshetken heidän

vanhemmilleen. Tämä lastensuojelun avohuollon tukitoimi toimii parhaimmillaan koko perhettä tukevasti ja ennen kaikkea lapsen elämään mukavia kokemuksia ja elämyksiä tuoden.

5.5 Tukiperheille tarjottu tuki ja sen riittävyys

Kyselyllä haluttiin selvittää, mitkä tukimuodot tukiperheet itse näkevät parhaiten auttavan heitä tehtävässään. Vastausten perusteella monet perheistä ovat vasta aloittelemassa toimintaa tai ovat olleet mukana toiminnassa hyvin vähän aikaa, eikä heillä vielä välttämättä ole kokemusta kaikista kysytyistä tukimuodoista. Kaikkia tukimuotoja ei myöskään aina ole tarjolla jokaisella alueella, joten näistä toiminnoista ei silloin vastaajilla voikaan olla kokemusta. Valmennus nähdään tärkeänä osana tukiperheeksi tulemistä ja sitä on järjestössä kehitetty muun muassa Pelakuu-tukiperhetoiminnan kehittämis-projektin aikana. Nykyään käytännössä kaikki tukiperheet valmennetaan tehtävänsä joko ryhmämuotoisella tai perhekohtaisella tukiperhevalmennuksella ja heillä on mahdollisuus osallistua vuosittain täydennyskoulutuksiin. (Marjomaa & Karvinen 2007, 12.)

Tukiperhekyselyllä haluttiin selvittää kaksi asiaa: onko tukiperheille tarjottu ja ovatko he osallistuneet joihinkin seuraavista tukiperheille tarkoitetuista tukimuodoista. Vaihtoehtoina tukimuodoista olivat tukiperhevalmennus/perhekohtainen tukiperhevalmennus, täydennyskoulutus, pienryhmätoiminta ja leiritoiminta. Vastausvaihtoehtoina olivat: on tarjottu ja olen osallistunut, on tarjottu, mutta ei ollut mahdollisuutta osallistua, on tarjottu, mutta en kokenut tarpeelliseksi osallistua sekä ei ole tarjottu. Kysymyksenasettelu on jonkin verran epäselvä ja etenkin kahdesta keskimmäisestä vaihtoehdosta jää paljon kysymyksiä ilmaan. Miten vastaajat ovat vaihtoehdot ymmärtäneet ja mitä ovat tarkoittaneet esimerkiksi sillä, että ei ollut mahdollisuutta osallistua. Epäselväksi jää onko tilanne johtunut heistä itsestään vai olosuhteista. Myös vaihtoehto, jossa annetaan valmis selitys sille, että valmennusta ei ole käyty, sillä ei ole koettu tarpeelliseksi osallistua, kuulostaa lähtökohtaisesti arveluttavalta. Valitessaan kyseisen vaihtoehdon vastaaja asetetaan arvostelevaan asemaan suhteessa valmennuksen tarpeellisuuteen. Kyseinen tilannehan ei voisi nykyään olla mahdollinen, sillä tukiperheenä toimimisen edellytyksenä pidetään valmennuksen läpikäymistä. Käytännössähän kaikille tukiperheille pitäisi olla tarjottu ainakin valmennusta ja heidän olisi se pitänyt nykyohjeistuksen mukaan käydä. Mukana vastaajissa voi kuitenkin olla perheitä, jotka ovat tulleet mukaan toimintaan aikana, jolloin valmennus ei vielä ollut ”pakollista” tai ainakaan yhtä systemaattista kuin nykyään.

Kyselyn mukaan 62 prosenttia tukiperheistä oli osallistunut tukiperhevalmennukseen ja 36 prosenttia täydennyskoulutukseen. Pienryhmätoimintaa ja erityisesti leiritoimintaa ei pystytä tarjoamaan kaikilla alueilla vuosittain. Tämä on nähtävissä vastauksissa, kun kysyttiin osallistumista näihin tukimuotoihin. 28 prosentille tukiperheistä oli tarjottu pienryhmätoimintaa, mutta heillä ei ollut mahdollisuutta osallistua siihen. Leiritoimintaa oli myös tarjottu 41 prosentille, joilla ei ollut mahdollisuutta osallistua toimintaan.

Tukiperheiltä kysyttiin kuinka he kokivat eri vaihtoehtojen tukevan tukiperheenä toimimista. Arvioitavia asioita olivat tukiperhevalmennus/perhekohtainen tukiperhevalmennus, täydennyskoulutus, työnohjaus, pienryhmätoiminta, Pelastakaa Lasten sosiaalityöntekijän tuki, kunnan sosiaalityöntekijän tuki sekä leiritoiminta. Kutakin toimintaa tukevaa vaihtoehtoa tuli arvioida asteikolla erittäin hyvin, melko hyvin, en osaa sanoa, melko huonosti ja erittäin huonosti. Järjestön tukiperhetoiminnan toimintatapaan ja työnjakoon kuuluu se, että Pelastakaa Lasten sosiaalityöntekijä vastaa tuen järjestäminen tukiperheille, kun taas kunnan sosiaalityöntekijä hoitaa muuten lapsen ja perheen asioita. Tämä saattaa vaikuttaa siihen, että tukiperheet kokevat Pelastakaa Lasten sosiaalityöntekijän tuen selvästi merkittävämmäksi kuin kunnan sosiaalityöntekijän tuen. Yli 80 prosenttia vastaajista koki Pelastakaa Lasten sosiaalityöntekijän tuen tukevan erittäin hyvin tai melko hyvin tukiperheenä toimimista. Kunnan sosiaalityöntekijän tuesta ei osattu sanoa (64 %), mikä viittaa siihen, että järjestön tukiperheet ovat hyvin vähän tekemisissä suoraan kunnan sosiaalityöntekijöiden kanssa edellä mainitusta työnjaosta johtuen.

Tukiperheiltä kysyttiin myös onko tarjottu tuki ollut riittävää. Perheet arvioivat samoja tukimuotoja kuin edellisessä kysymyksessä, mutta nyt asteikkona oli seuraava: on ollut riittävää, ei ole ollut riittävää, olisin toivonut vähän enemmän, ei ole ollut riittävää, olisin toivonut paljon enemmän sekä ei kokemusta. Tuen riittävyttä arvioidessaan tukiperheet kokivat, että se tuki, josta heillä on kokemusta, on ollut riittävää tai ainakin melkein riittävää. Mielenkiintoista oli kuitenkin havaita, että suurella osalla vastaajista ei ole kokemusta tukiperhevalmennuksesta (26 %), täydennyskoulutuksesta (51 %), työnohjauksesta (64 %), pienryhmätoiminnasta (72 %) tai leiritoiminnasta (81 %). Vastaajista 68 prosenttia koki tukiperhevalmennuksen ja järjestön sosiaalityöntekijän tuen (puhelinyyhteys ja tapaamiset) riittäviksi.

Avoimessa kysymyksessä perheillä oli mahdollisuus omin sanoin kuvailla, millaista tukea he toivoisivat saavansa. Tuen lisäksi tukiperheet kaipaavat tietoa. Tukiperheet kokivat tärkeäksi tietää,

miksi lapsi tarvitsee tukiperhettä ja halusivat olla tietoisia lapsen elämäntilanteessa tapahtuvista muutoksista. Tiedonkulkua toivottiin parannettavan ja lisättävän etenkin alkuvaiheessa ja matkan varrella, mikäli perheen tilanne muuttuu. Myös tuen tarve saattaa muuttua ajan kuluessa, jolloin tukiperhe vastaa erilaiseen tarpeeseen, kuin mihin sitä alun perin on haettu. Tukiperheet toivoivat enemmän tukea ja seurantaa tukiperhesuhteen alkuvaiheessa, mikä onkin kriittinen vaihe ja usein määrittelee sen, miten suhde lähtee kehittymään. Tuossa vaiheessa tukiperheille annettava tuki on merkittävää ja antaa myös perheille kokemuksen, että eivät ole oman onnensa nojassa. Myös tukiperhesuhteiden eri vaiheissa tukiperheet kaipaavat neuvontaa, ohjausta ja rohkaisua ongelmatilanteissa. Järjestön sosiaalityöntekijän rooli korostuu tässä tehtävässä ja hänen tavoitettavuutensa on perheille tärkeätä. Tukiperheiden vapaaehtoinen rooli on toisaalta haastava tuen tarpeen kannalta, mutta sillä on myös paljon etuja inhimillisessä kanssakäymisessä. Tukiperheiden toiveena oli myös saada ymmärrystä

”tämmöisille ei ammatti-tukiperheelle, joka toimii jatkuvuuden ja henkilökohtaisen ihmissuhteen perusteella, ei tilastojen ja niiden luomien vaihtelevien/uusien tarpeiden perusteella”.

Suuri osa perheistä kuitenkin koki, että he olivat saaneet riittävästi tukea. Toiset tukiperheet olivat olleet vasta vähän aikaa mukana toiminnassa, eivätkä vielä olleet törmänneet suuriin hankaluuksiin, joista eivät olisi selvinneet. Jotkut tukiperheet olivat olleet mukana toiminnassa niin kauan, että heidän mielestään *”homma menee jo rutiinilla”*. Tämä on varmasti monen tukiperheen kokemus kun he ovat toimineet tehtävässään useiden vuosien ajan. Kuitenkin pitää muistaa, että kokeneillekin tukiperheille voi tulla tilanteita, joissa tarvitaan apua ja tukea. Silloin tuen saanti on todella merkittävää tukiperhesuhteiden jatkuvuuden kannalta ja sen eteen työskentely on varmasti niin tukiperheiden, järjestön työntekijöiden kuin lasten ja heidän perheidensäkin etu.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tukiperhetoimintaa järjestetään kuntien omana toimintana tai järjestöjen tuottamana palveluna. Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut Pelastakaa Lapset ry:ssä toteutettavaa tukiperhetoimintaa, jolle on tunnusomaista perinteisestä lomakotitoiminnasta syntynyt suunnitelmallinen lastensuojelutyö, jota organisoivat järjestön ammatilliset sosiaalityöntekijät ja käytännön toteutuksesta vastaavat vapaaehtoiset tukiperheet. Tukiperhetoimintaa ohjaa lastensuojelulainsäädäntö, jossa se on määritelty lastensuojelun avohuollon tukitoimeksi. Tukiperhetoiminta voidaan nähdä myös ehkäisevänä lastensuojeluna tai perhehoitona.

Tukiperhekyselyn kautta muodostui kuva Pelastakaa Lapset ry:n tukiperheistä toimintaan sitoutuvina ja lasten parhaaksi toimivina vapaaehtoisina. Tutkimustulokset osoittivat, että puolet perheistä oli toiminnassa melko uusia, enintään kaksi vuotta toimineita, ja puolet jo kokeneempia tukiperheitä. Toisille perheille tukiperheenä toimimisesta on muodostunut elämäntapa ja he haluavat olla mukana vuodesta toiseen. Tällaista sitoutumista tukiperhetoiminnassa tarvitaan, sillä useimmiten toiveena on tukisuhteen jatkuvuus ja pitkä, luottamuksellinen suhde perheen ja lapsen välillä. Toiminnan jatkuvuuden ja pysyvyyden kannalta hieno tulos oli se, että kuusi prosenttia perheistä on toiminut tukiperheenä yli yhdeksän vuotta. Tämä osoittaa, että perheillä on halua jatkaa mukana tukiperhetoiminnassa pitkiäkin aikoja.

Suurimmalla osalla tukiperheistä (62 %) oli käynyt lapsia vain yhdestä perheestä. Noin viidennes ilmoitti, että heillä on käynyt lapsia kahdesta perheestä ja toinen viidennes, että lapsia on käynyt kolmesta tai useammasta perheestä. Suurimmalla osalla tukiperheistä (73 %) oli ollut tukiperheenä toimimisen aikana yhdestä kolmeen lasta, noin neljäsosalla oli ollut 4-9 lasta ja kolmella prosentilla oli ollut yli 10 lasta hoidossa, jopa 20-40 lasta vuosien saatossa.

Tuloksista selvisi, että alle vuoden toimineista tukiperheistä 92 prosentilla oli ollut tukiperhelapsia vain yhdestä perheestä. Vuodesta kahteen vuoteen tukiperheenä toimineista perheistä 80 prosentilla oli ollut tukiperhelapsia niin ikään vain yhdestä perheestä. Yllättävä tulos on nähtävissä kolmesta neljään vuotta toimineiden ja viidestä kuuteen vuotta toimineiden välillä; ensin mainituista 44 prosentilla oli ollut tukiperhelapsia yhdestä perheestä, mutta jälkimmäisillä jopa 56 prosentilla oli käynyt vain yhden perheen lapsia. Ainoastaan pitkään toimineilla tukiperheillä, jotka olivat olleet mukana yli seitsemän vuotta, oli ollut tukiperhelapsia useammasta kuin kuudesta perheestä.

Yli 90 prosentilla enintään kaksi vuotta tukiperheenä toimineista oli ollut yhdestä kolmeen tukiperhelasta. Yllättävä tulos oli, että vasta alle vuoden toimineista tukiperheistä kuudella prosentilla oli ollut neljästä kuuteen lasta hoidossa ja kahdella prosentilla jopa seitsemästä yhdeksään tukilasta. Tavallisesti aloittelevat tukiperheet tutustuvat toimintaan ensin yhden perheen lasten tai lapsen kanssa ja solmivat rauhassa luottamuksellisen ihmissuhteen. Myöhemmin mikäli voimat ja mahdollisuudet antavat myöden perheet voivat ottaa tukiperhelapsia useammista perheistä ja lapsia voi käydä siis yhtä aikaa eri perheistä. Toisinaan tukiperhesuhteet päättyvät lyhyeen, esimerkiksi jo puolen vuoden jälkeen, jolloin tukiperhe voi toivoa uusia lapsia tuettavakseen. Tämä saattaa selittää alle vuoden toiminnassa mukana olleiden tukiperheiden hoidossa olleita useampia tukiperhelapsia.

Tukiperheet olivat saaneet tietoa tukiperhetoiminnasta useimmin lehdistä (60 %), neljännes ystävältä ja usein myös suoraan Pelastakaa Lasten sosiaalityöntekijältä (10 %). Osalle vastaajista tukiperhetoiminta oli tuttua oman työn tai opintojen kautta. Joillekin vastaajista toiminta oli tullut tutuksi perhepiiristä tai oman kokemuksen kautta. Vaikka sähköisen median vaikutus nykypäivänä onkin kasvanut valtavasti, tukiperheistä vain 15 prosenttia ilmoitti saaneensa alun perin tietoa tukiperhetoiminnasta järjestön nettisivuilta. Saattaa olla, että tämä osuus voisi olla jo suurempi, mikäli kysely toteutettaisiin uudelleen tänä vuonna. Tukiperhekyselyn mukaan perinteiset rekrytointikanavat - lehdet, radio ja TV – pitivät edelleen pintansa ja myös henkilökohtaisten kontaktien kautta saatu tieto näytti olevan tehokas viestintäkeino.

Vanhempiin ja perheen elämäntilanteeseen liittyvät syyt korostuivat tukiperheiden vastauksissa tuentatarpeen taustatekijöinä. Useimmin tukiperheet mainitsivat tukiperhetarpeen syyksi yksinhuoltajuuden (66 %), vanhemman oman ajan tarpeen (42 %), vanhemman väsymyksen (39 %), heikon sosiaalisen tukiverkoston (35 %) ja miehen mallin tarpeen (32 %). Lisäksi tukiperhetarpeen taustalla oli tukiperheiden mielestä myös lapsen liittyviä syitä, kuten lapsen erityishoidollisuus tai sairaus (8 %), lapsen yksinäisyys (5 %), lapsen rajattomuus (4 %), lapsen kehitykselliset viiveet tai oppimisvaikeudet (2 %) ja sisarusten ongelmalliset suhteet (3 %). Nämä samat haasteet näkyivät tukiperheiden vastauksissa, joissa he arvioivat tukiperheenä toimimisen haasteita.

Suurimmiksi haasteiksi tukiperhetoiminnassa tukiperheet kokivat lapsen ylivilkkauden, levottomuuden tai keskittymiskyvyttömyyden (37 %) sekä rajojen noudattamisen (28 %). Kolmasosa tukiperheistä kantoi huolta lapsen elämäntilanteesta ja 24 prosentin mielestä lapsi kantaa

huolta perhetilanteestaan. Neljäsnes vastaajista koki haasteena perheiden elämäntapojen erilaisuuden, kuten ulkoilutottumukset ja TV:n katselun. Vastauksista kävi ilmi, että haasteeksi miellettiin myös lapsen vaikeudet sosiaalisissa suhteissa (21 %) sekä lapsen arkuus, pelokkuus tai turvattomuus (15 %).

Eniten vastauksia keränneet tukiperhetarpeet osoittavat syiden olevan enemmän perheen haastavassa tilanteessa ja vanhemmista johtuvissa syissä kuin lapsista nousevissa tarpeissa. Tukiperheiden toimintaan taas haasteita toivat useimmin lapsen liittyvät tekijät. Katsottaessa tukiperheiden kokemia tukiperhetarpeita suhteessa tukiperhetoiminnan haasteisiin voidaan todeta, että eniten vastauksia keränneissä luokissa yksinhuoltajuus ja avioero sekä vanhempien väsymys ja vanhempien tarve omalle ajalle suurimpina haasteina tukiperheet kokivat lapsen ylivilkkauden, levottomuuden tai keskittymiskyvyttömyyden sekä lapsen arkuuden, pelokkuuden tai turvattomuuden ja lapsen vaikeudet sosiaalisissa suhteissa.

Tutkiessani perheiden motiiveja toimia tukiperheenä nousi esiin samoja motiiveja kuin aiemmissä tutkimuksissa (Yeung 2002, 1999; Lumijärvi 2000; Lehtinen 1998; Soini 1997; Kontinen 1995; Lehtinen 1994), tärkeimpinä halua auttaa ja saada myös itselle iloa. Yeungin (1999) tavoin luokittelin tukiperheiden motiiveja erilaisten orientaatioperustojen mukaan ja löysin viisi erilaista motiivitaustaa: auttaminen, itselle tuleva ilo tai hyöty, lapset itsessään, yhteiskuntavastuu ja elämäntapa. Tukiperheiden vastauksissa korostuivat pyyteetön ja altruistinen auttamisenhalu; halu tukea vaikeassa tilanteessa eläviä perheitä, vanhempia ja lapsia. Vastauksia analysoidessa löytyi myös egoistisempia syitä tukiperheenä toimimiselle kuten virkistystä arkeen, lastenhoitokokemusta tai seuraa omille lapsille. Auttaminen nähtiin kuitenkin vastavuoroisena tapahtumana, jossa molemmat osapuolet hyötyvät ja saavat toiminnan myötä iloa elämään. Puhtaimmillaan ilo kumpuaa lasten silmistä ja heiltä saadusta positiivisesta palautteesta. Vastausten myötä tukiperheistä löytyi myös yhteiskunnallisen vastuun kantajia. Tukiperheet olivat tietoisia perheiden tuentarpeista ja näkivät heidän todella tarvitsevan apuaan. Auttaessaan he kokivat tekevänsä tärkeää työtä ja kantavansa vastuuta heikommissa asemassa olevista. Joillekin tukiperheille toiminnasta oli muodostunut elämäntapa; toiset olivat omaksuneet tavan jo omassa lapsuudenkodissaan ja toisille lasten tukeminen viikonloppuvierailuin oli muodostunut luonnolliseksi osaksi elämää vuosien varrella.

Tukiperheiden motiivien tarkastelu Yeungin (2004b, 2005b) vapaaehtoisuuskäsitteiden timanttimallin kautta osoitti, että suurin osa tukiperheiden mainitsemista motiiveista sijoittui saaminen-antaminen

–ulottuvuudelle. Vastauksissa korostui monesti molemmat ääripäät; antaessaan myös saa. Vastavuoroisuuden ajatus on varmasti vapaaehtoistyössä toimiville ihmisille palkitsevaa ja samalla motivoivaa. Myös toiminta-pohdinta -akselille asettui monien tukiperheiden motivaatioelementtejä heidän arvostaessaan mahdollisuutta konkreettiseen apuun lasten parissa toimimalla. Toisaalta monia tukiperheitä myös huoletti tuettavien lasten perhetilanteet. Jatkuvuus-uuden etsintä –akselilla tukiperheiden vastauksissa korostui enemmän jatkuvuuden ulottuvuus, sillä monet toivat esille sen, että kerran aloitettuaan ei toimintaa voinut noin vain lopettaa. Toisille toki myös uuden etsintä saattoi tukiperhetoiminnan kautta toteutua, esimerkiksi perheissä, joissa ei ollut omia lapsia ja tukiperhelasten myötä karttui lastenhoitokokemusta. Etäisyys-läheisyys –ulottuvuudelle asettui vähemmän vastauksia. Toiminnan konkreettisuuden ja lasten läsnäolon omassa arjessa voisi ajatella sijoittuvan läheisyys-ulottuvuudelle. Toisaalta tukiperheiden tarve rajata omaa elämäänsä ja tukiperhelasten perheiden arkea erilleen toisistaan voisi kuvailla etäisyyden-ulottuvuudella. Timanttimallin avulla voidaan muodostaa myös jokaiselle vapaaehtoiselle oma motivaatiokartta ja metaulottuvuuksien (itseän päin-itsestä pois päin) kautta tarkastella toiminnan suuntautumista (Yeung 2005b, 120-122).

Lastensuojelun saralla toimivien vapaaehtoisten motiivit kytkeytyvät vahvasti auttamisen haluun ja lasten hätä nostattaa voimakkaita tunteita. Usein mainittiin tärkeimpänä motivoivana tekijänä juuri halu auttaa lapsia. Lasten auttaminen on varmasti monille niin sanotusti sydämen asia, joten tuntuu myös luonnolliselta havaita auttamisenhalun olevan tukiperheiden suurin motivaation lähde. Kuitenkin auttaa voi monella tavalla, esimerkiksi rahallisesti tai materiaalista avun myötä, mutta itse toimintaan osallistuminen vaatii jo erilaista sitoutumista avustustyöhön. Tukiperhetoiminnassa oman haasteensa tuo mukanaan asetelma, jossa kaksi toisilleen ennestään vierasta perhettä tutustuu toisiinsa ja solmii tukiperhesuhteen. Avuksi ja tueksi tarvitaan välittävä organisaatio, tässä tutkimuksessa Pelastakaa Lapset ry, joka valmentaa tukiperheet tehtävänsä ja tukee heitä matkan varrella. Toiminta on kuitenkin vahvasti sidottu lastensuojelun lainsäädäntöön ja käytäntöihin, jotka ohjaavat tukiperhetyötä ja asettavat tiettyjä rajoituksia.

Tulevaisuus näyttää mihin suuntaan tukiperhetyö Pelastakaa Lapset ry:n toimintana kehittyy ja millaisia linjauksia lainsäätäjät jatkossa tekevät. On mahdollista, että tukiperhetyötä kehitetään enemmän ammatilliseen suuntaan ja tukiperheet olisivat jatkossa perhehoitajia. Uskoisin kuitenkin, että myös ehkäiseväksi tueksi tarkoitettu tukiperhetoiminta voi jatkua ja vahvistua lastensuojelupalveluiden joukossa. Toimijoilta vaaditaan niin kunnallisella sektorilla kuin

järjestöpuolellakin yhteistyötä ja palveluiden suunnittelua niin, että lapsiperheiden tarpeisiin voitaisiin vastata riittävän aikaisin ja riittävän tukevasti.

Tukiperheet toimivat vapaaehtoisuuden pohjalta ja tarvitsevat työssään ammattilaisten tukea. Tukiperhekyselyllä selvitettiin tukiperheiden kokemuksia heidän saamastaan tuesta, sen riittävydestä ja tuen tarpeista. Tuen riittävyttä arvioidessaan tukiperheet kokivat, että se tuki, josta heillä on kokemusta, on ollut riittävää tai ainakin melkein riittävää. Kuitenkin oli mielenkiintoista havaita, että suurella osalla vastaajista ei ollut kokemusta tukiperhevalmennuksesta (26 %), täydennyskoulutuksesta (51 %), työnohjauksesta (64 %), pienryhmätoiminnasta (72 %) tai leiritoiminnasta (81 %). Vastaajista 68 prosenttia koki tukiperhevalmennuksen ja järjestön sosiaalityöntekijän tuen riittäviksi. Yli 80 prosenttia vastaajista koki Pelastakaa Lapset ry:n sosiaalityöntekijän tuen tukevan erittäin hyvin tai melko hyvin tukiperheenä toimimista.

Tuen lisäksi tukiperheet kaipaavat tietoa. Tukiperheiden mielestä oli tärkeää tietää, miksi lapsi tarvitsee tukiperhettä ja he halusivat olla tietoisia lapsen elämäntilanteessa tapahtuvista muutoksista. Tiedonkulkua toivottiin parannettavan ja lisättävän etenkin alkuvaiheessa ja matkan varrella, mikäli perheen tilanne muuttuu. Myös tuen tarve voi muuttua ajan kuluessa, jolloin tukiperhe vastaa myöhemmin erilaiseen tarpeeseen, kuin mihin heitä alun perin on kaivattu. Tukiperheiden toiveena oli saada ymmärrystä työlleen, jota he tekevät ei-ammattilaisina omalla persoonallaan ja omilla taidoillaan. He haastoivat myös näkemään ihmiset yksilöinä tilastojen takana. Loppujen lopuksi suuri osa perheistä kuitenkin koki, että he olivat saaneet riittävästi tukea. Toiset tukiperheet olivat olleet vasta vähän aikaa mukana toiminnassa, eivätkä vielä olleet törmänneet suuriin hankaluuksiin, joista eivät olisi selvinneet. Useille perheille tukiperhetoiminnasta oli tullut osa elämää ja he kokivat tukiperheenä toimimisen vaativaksi, mutta myös antoisaksi tavaksi tehdä vapaaehtoistyötä.

Toisin kuin tässä tutkimuksessa Virpi Heinolan (2007) tutkimuksen mukaan vapaaehtoiset tukiperheet eivät kokeneet saaneensa riittävästi tukea sosiaalityöntekijöiltä. Työnohjauksellista keskustelutukea kaivattiin lisää ja toivottiin avoimempaa tiedonkulkua tuettavien asioista. Vertaistukiryhmissä saatu tuki koettiin tärkeäksi ja se korvasi osittain sosiaalityöntekijöiden tukea. Heinola toteaa, että tukiperheiden osittainen ammatillistuminen voisi olla tulevaisuudessa tarkoituksenmukaista toiminnan kehittämiseksi. Ammatillista tukiperhetoimintaa onkin jo kehitetty ja pioneerinä on toiminut Pelastakaa Lapset ry:n Keski-Suomen aluetoimisto. Tämä kehitys on todennäköisesti tukiperhetoiminnassa edessä laajemminkin, mutta toisaalta näköpiirissä on myös

ehkäisevän toiminnan kehittäminen. Nämä suuntaukset voivat toimia rinnakkain, sillä uusia toimintamuotoja varmasti tarvitaan.

Järjestössä toteutettava lastensuojelun tukiperhetoiminta näyttäytyy tukiperheiden kautta tarkasteltuna hyvin moninaisena ja mielenkiintoisena vapaaehtoistyön muotona. Toimintaa ohjaavat ja sille toimintaedellytykset luovat lastensuojelun lainsäädäntö ja myös kuntien toimintaa kohtaan osoittama kiinnostus rahoituksen muodossa. Tukiperhetoiminnalla on yhteiskunnan kannalta merkittävä rooli ennaltaehkäisevänä toimintana, jolla voidaan parhaimmillaan estää tukea tarvitsevien perheiden tilanteiden kriisiytyminen ja mahdollinen lasten huostaanotto. Ennen kaikkea tukiperheellä voi olla ratkaiseva merkitys lapsen elämässä, sillä on todettu, että yksikin rakastava ja tukea tarjoava ihmissuhde voi kannatella ihmistä läpi elämän.

7 POHDINTAA

Tutkimusprosessin loppuvaiheessa on tullut aika pohtia mitä tästä kaikesta jäi käteen. Tutkimuksen aiheena ollut tukiperheiden kokemusten, haasteiden ja motiivien tutkiminen on tuntunut mielekkäältä valinnalta, vaikka aina voidaan esittää muitakin vaihtoehtoja. Esimerkiksi olisi voinut olla mielenkiintoista verrata tukiperheiden ja lasten vanhempien vastauksia toisiinsa, esimerkiksi kokivatko molemmat osapuolet yhtä vahvasti tukiperhetarpeen taustalla olevana syynä yksinhuoltajuuden. Myös lasten ja heidän vanhempiensa vastauksia tutkimalla olisi voinut tavoittaa palvelun käyttäjien kokemuksia tukiperhetoiminnasta. Kuitenkin tässä tutkimuksessa ei ollut mahdollista syventyä kaikkien osapuolten näkemyksiin ja kokemuksiin, vaan piti valita näkökulma ja tehdä tarkkaa rajausta. Lähdinkin liikkeelle tukiperheiden mielipiteen selvittämisestä, sillä he ovat tukiperhetoiminnan ydin. Toki myös palvelun käyttäjien mielipiteiden selvittäminen on arvokasta toiminnan kehittämisenkin kannalta. Sen tutkimuksen toteuttaminen vaatisi kuitenkin aivan oman tutkimusprojektinsa.

Järjestöissä toteutettavan tukiperhetoiminnan kannalta haasteena voidaan nähdä mahdollisesti eteen tuleva rakennemuutos. Tulevaisuudessa tukiperhetoiminta saattaa jakautua perhesijoitusten kaltaiseen ammatilliseen tukiperhetyöhön, nykyisenkaltaiseen avoimuollolliseen tukiperhetyöhön ja lastensuojelun ulkopuolella olevaan ehkäisevään tukiperhetyöhön. Ehkäisevälle tukiperhetoiminnalle on olemassa tilausta, ja uudenlaista tukiperhe- ja tukihenkilötoimintaa ollaankin parhaillaan kehittelemässä ja lanseeraamassa Pelastakaa Lapset ry:ssä. Tukihenkilötoiminnalla on järjestössä jo oma historiansa, mutta tulevaisuudessa sitä tullaan tarjoamaan laajemmin eri aluetoimistojen kautta valtakunnallisesti. Myös lomakotitoiminnan asemaa ehkäisevänä toimintana vahvistetaan järjestössä. Oman haasteensa uuteen ehkäisevään toimintaan tuo kuntien maksaja-rooli ostopalveluissa, joissa yksityiseltä järjestöltä ostetaan palvelua, jonka viimekädessä toteuttavat vapaaehtoiset tukiperheet ja -henkilöt. On jännittävä nähdä miten muutosvaiheen jälkeen kunnat ovat valmiita ostamaan todennäköisesti kalliimpaa palvelua perhehoidon puitteissa ja toisaalta mitä kautta löytyvät asiakkaat ehkäisevään toimintaan. Palvelua tulee markkinoida uusia kanavia pitkin ja ryhtyä solmimaan yhteistyötä uusien tahojen, kuten esimerkiksi neuvoloiden, päiväkotien ja koulujen kanssa. Uskoisin kuitenkin, että kysyntää tulee olemaan varmasti, sillä vaikka uuden lastensuojelulain hengessä ehkäisevään toimintaan tulisi nimenomaan panostaa, ei kaikissa kunnissa ole tähän tartuttu.

Kuntaorganisaatioissa muutokset eivät useinkaan tapahdu kovin nopeasti, joten järjestöillä on tilaisuus kehittää palveluitaan vastaamaan kunnissa nouseviin palveluntarpeisiin nopeallakin aikavälillä. Järjestöjen roolina onkin toimia eräänlaisina pioneereina ja etsiä sekä käynnistää mahdollisia uusia toimintoja siellä, missä vastaavia palveluita ei vielä ole tarjolla. Tulevaisuudessa ehkäisevä tukiperhetyö voi olla virallisen lastensuojelutyön kaavan ulkopuolella ja toimia oikeasti vapaaehtoistyön periaatteella. Todennäköisesti jatkossakin tukiperhetoiminnalla tulee olemaan selkeä yhteys lastensuojeluun. Riippumatta siitä, mitä kautta perhe ohjautuu tukiperhepalvelun piiriin, tukiperhetarpeen taustalla on monenlaisia asioita perheen tilanteissa, jotka saattavat jossakin vaiheessa muuttua kestäättömiksi ja silloin lastensuojelun on tultava väliin ja turvattava lasten tilanne. Tästä syystä tukiperheiden koulutuksen ja tuen tulee olla yhtä vahvaa niin lastensuojelun avohuollon tukitoimena toteutettavassa palvelussa kuin ehkäisevässä tukiperhetoiminnassa. Tukiperheillä on tärkeä rooli perheiden tukijana, mutta heillä on myös velvollisuus välittää eteenpäin huolensa lapsen tilanteesta.

Myös tukiperhepalvelua käyttävien asiakasperheiden näkökulmasta ehkäisevän tukiperhetoiminnan kehittäminen on varmasti tervetullut vaihtoehto perheen tukemiseksi. Joillekin perheille on muodostunut kynnyksikysymykseksi toimintaan mukaan lähtemiselle se, että pitäisi olla lastensuojelun asiakas, jotta voi saada tukiperhepalvelua. Kyse voi olla leimaantumisen pelosta, jota edelleen liittyy sosiaalitoimen asiakkuuteen. Toisille taas tilanne saattaa olla päinvastainen; toiveestaan huolimatta heille ei tukiperhepalvelua myönnetä, sillä kunnan sosiaalityöntekijä viimekädessä arvioi perheen tuen tarpeen. Periaatteessa tukea tarvitseva perhe voisi itse kustantaa tukiperhemaksut, mutta käytännössä tämä ei ole ollut taloudellisesti mahdollista useimmille perheille. Tulevaisuudessa ehkäisevässä tukiperhe- ja tukihenkilötoiminnassa on siis mahdollista tavoittaa myös sellaisia asiakasryhmiä, jotka eivät aiemmin ole syystä tai toisesta voineet kyseistä palvelua saada.

Tulevaisuuteen liittyy myös paljon vielä ratkaisemattomia kysymyksiä, sillä toimintaa vasta suunnitellaan ja siitä ei ole juuri kokemuksia. Toiminnan rahoitus on vasta hahmottumassa, ja se on riippuvainen RAY:n ja myös kuntien päätöksistä. Tukiperheiden kannalta saattaa muodostua ristiriitaisia tilanteita, sillä varmasti ainakin alkuvaiheessa samat perheet voivat toimia niin avohuollon tukitoimena toteutettavassa kuin ehkäisevässä tukiperhetoiminnassa. Sama tilanne koskee lomakoteja. Näkisin, että myös ehkäisevässä tukiperhetoiminnassa mukana olevat perheet tulee valmentaa ja heitä tulee tukea yhtä lailla kuin tähänkin asti avohuollon piirissä toteutetussa

tukiperhetoiminnassa. Lasten tilanteet voivat olla haastavia riippumatta siitä, mitä kautta he toiminnan piiriin ohjautuvat. Ja toisaalta lapset ovat aina lapsia, taustoistaan huolimatta.

Tutkimuksen antina on syntynyt katsaus tukiperhetoiminnasta tukiperheiden kokemusten kautta haastavana, mutta antoisana lastensuojelun vapaaehtoistoimintana, jolla on selkeästi oma paikkansa perheille tarjottavien tukimuotojen joukossa. Lastensuojelun todellisuus on nykypäivänä hyvin haastava ympäristö niin ammatillisesti toimiville kuin vapaaehtoisillekin. Tuo todellisuus haastaa myös pohtimaan vastaako tukiperhetyö enää siihen tarpeeseen, mihin se on alun perin tarkoitettu - ennaltaehkäiseväksi, varhaiseksi tukimuodoksi. Tukiperheen tarpeessa on jatkuvasti kasvava joukko entistä haastavampia lapsia, ja samalla apua tarjoavat tukiperheet ovat tavallisia ”maalaisjärjellä” varustettuja perheitä, joten herää kysymys, onko tämä yhtälö enää mahdollinen. Tutkimuksessani tuli esille, miten tukiperheiden vastauksissa näkyi tukiperhetyön haastavuus ja miksi he haluavat toimia tukiperheinä.

Tukiperheet toivat esiin tukiperhetoiminnassa kokemiaan haasteita heillä käyvien tai käyneiden lasten kautta. Haastavuutta kuvastivat tukiperheiden vastausten mukaan lasten erityyppinen oireilu ja perheiden elämäntilanteeseen liittyvät moninaiset tuentarpeet. Myös tukiperheiden haasteena kokema huoli lapsen tilanteesta kuormittaa vapaaehtoisia henkisesti. Tukiperheille tuleekin tarjota riittävästi tukea, jotta he jaksavat ja jatkavat haastavassa tehtävässään. Tukiperhetoiminnassa on kyse ihmisten auttamisesta ja tämä onkin useimmille tukiperheille riittävä syy lähteä mukaan toimintaan ja jatkaa sitä jopa useita vuosia. Lasten iloinen hymy oli myös monelle paras kiitos tekemästään työstä. Tällainen ihmiseltä ihmiselle, perheeltä perheelle, tapahtuva toiminta on arvokasta vapaaehtoistyötä, josta kiitos kuuluu tukiperheille.

LÄHTEET

Alasuutari, Pertti (1994) Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Alkula, Tapani, Pöntinen, Seppo & Ylöstalo, Pekka (1994) Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. Porvoo: WSOY.

Allen, Natalie J. & Meyer, John P. (1990) The measurement and antecedents of affective, continuance and normative commitment to the organization. *Journal of Occupational Psychology*, 63, 1-18.

Anttonen, Liisa (2000) Tavallisuuden turva: tukiperhe lastensuojelulapsen tukena. Tampere: Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.

Bardy, Marjatta & Barkman, Johanna (2001) Tunteet ja ilmaisutaidot sosiaalipoliittisena kysymyksenä. *Yhteiskuntapolitiikka* 3 (66), 199-209.

Batson, C. Daniel (1991). *The altruism question: Toward a social-psychological answer*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Batson, C. Daniel, Sager, Karen, Garst, Eric, Kang, Misook, Rubchinsky, Kostia, & Dawson, Karen (1997). Is empathy-induced helping due to self-other merging? *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 495-509.

Bourdieu (1986) *The Forms of Capital*. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Ed. By J. G. Richardson. New York: Greenwood Press. 241-258.

Clary, E. Gil & Orenstein, Leslie (1991) The Amount and Effectiveness of Help: The Relationship of Motives and Abilities to Helping Behavior. *Personality and Social Psychology Bulletin* 17 (1), 58-64.

Einemäki, Pekka (1998) Lyhyestä perhehoito kaunis?: seurantatutkimus vuosien 1993-1994 varakotisijoituksista. Tampere: Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystoimi. Monistesarja 15/1998.

Ervast, Sari-Anne & Tulensalo, Hanna (2006) Sosiaalityötä lapsen kanssa. kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion kehittämisestä. SOCCAn ja Heikki Waris- instituutin julkaisusarja 8/2006. Helsinki: Yliopistopaino.

Eskola, Antti & Kurki, Leena (toim.) (2001) *Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena*. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Antti & Kurki, Leena (2001) Johdannoksi. Teoksessa Antti Eskola & Leena Kurki (toim.) *Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena*. Tampere: Vastapaino, 7-12.

Eskola, Antti (2001) Vapaaehtoistyössä oppimisen sosiaalipsykologiaa. Teoksessa Antti Eskola & Leena Kurki (toim.) *Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena*. Tampere: Vastapaino, 201-231.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Ford, Martin E. (1992) *Motivating Humans. Goals, Emotions and Personal Agency Beliefs*. London: Sage.

Forsberg, Hannele, Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.) (2006) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Forsberg, Hannele, Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (2006) *Kohti lapsisensitiivistä sosiaalityötä*. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. Jyväskylä: PS-kustannus, 5-18.

Forsberg, Hannele (2000) *Lapsen näkökulmaa tavoittamassa. Arviointitutkimus turvakotien lapsikeskeisyyttä kehittävästä projektista*. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 24. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.

Forsberg, Hannele (2002) *Lasten asiakkuudet ja kokemukset turvakodissa. Arviointitutkimus Lapsen aika –projektista*. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 31. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.

Forssén, Katja, Haataja, Anita & Hakovirta Mia (toim.) (2009) *Yksinhuoltajuus Suomessa. Väestöntutkimuslaitos Tutkimuksia D 50/2009*. Helsinki: Väestöliitto.

Fox Harding, Lorraine (1997) *Perspectives in Child Care Policy*. London: Longman.

Giorgi, Amadeo (1985) (toim.) *Phenomenology and Psychological Research*. Pittsburgh: Duquesne University Press.

Giorgi, Amadeo (1985) *Sketch of a Psychological Phenomenological Method*. Teoksessa Amadeo Giorgi (toim.) *Phenomenology and Psychological Research*. Pittsburgh: Duquesne University Press, 8-22.

Goffman, Erving (1986) *Frame analysis: an essay on the organization of experience*. Boston: Northeastern University Press.

Grönfors, Martti (1982) *Kvalitatiiviset kenttätyömenetelmät*. Helsinki: WSOY.

Günther, Kirsi (2006) *Tukiperhepalvelua tarvitseva lapsi lastensuojelun asiakirjojen kuvaamana*. Tampere: Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.

Haarala, Katriina (1986) *Vapaaehtoistyö. Tutkielma vapaaehtoisesta auttamistyöstä lakisääteisen sosiaalityön rinnalla*. Tampere: Tampereen yliopisto. Sosiaalihuoltajatutkimuksen avohuollon linjan tutkielma.

Harju, Aaro (toim.) (2007) *Kansalaistoimintaan kätketty aarre*. Vantaa: Sivistysliitto Kansalaisfoorumi.

Harju, Aaro (2007) *Lyhyt oppimäärä kansalais- ja järjestötoiminnan historiaa*. Teoksessa Aaro Harju (toim.) *Kansalaistoimintaan kätketty aarre*. Vantaa: Sivistysliitto Kansalaisfoorumi, 184-191.

- Harju, Aaro (2005) Kansalaisyhteiskunta vapaaehtoistoiminnan innoittajana. Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino, 58-80.
- Heino, Tarja (2009) Lastensuojelu – kehityskulkuja ja paikannuksia. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula, Sakari Karvonen & Salme Ahlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: THL, 198-214.
- Helminen, Jari (toim.) (2006) Elämä koettelee, tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Helminen, Marja-Liisa (1999) Vanhemmuuden roolikartta: käyttäjän opaskirja. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Helander, Voitto & Laaksonen, Harri (1999) Suomalainen kolmas sektori. Rakenteellinen erittely ja kansainvälinen vertailu. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2007) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hokkanen, Liisa, Kinnunen, Petri & Siisiäinen, Martti (toim.) (1999) Haastava kolmas sektori. Pohdintoja tutkimuksen ja toiminnan moninaisuudesta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Hongisto Virve, Laaksonen Paula & Maijanen Tuija (toim.) (2005) ”Voi kun se olis meillä sata päivää!” Pelakuu – tehostetun tukiperhetyön –projekti. Loppuraportti. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemassa: etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Väitöskirja.
- Jaakkola, Jouko, Pulma, Panu, Satka, Mirja & Urponen, Kyösti (1994) Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto.
- Jaakkola, Jouko (1994) Sosiaalisen kysymyksen yhteiskunta. Teoksessa Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen. Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto, 71-161.
- Joronen Katja (2006) Perhe – nuoren elämän turva, uhka ja mahdollisuus. Teoksessa Jari Helminen (toim.) Elämä koettelee, tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa. Jyväskylä: PS-kustannus, 37-59.
- Kalland, Mirjam (2001) Kiintymyssuhdeteorian kliininen merkitys: soveltaminen erityistilanteissa. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Vantaa: WSOY, 198-233.
- Kauppi, Matti & Rautanen, Elina (1997) Oikeus hyvään kotiin. Pelastakaa Lapset ry ja suomalainen lastensuojelutyö 1922-1997. Helsinki: Pelastakaa Lapset.

Kemppinen, Anne (1989) Pelastakaa Lapset ry:n lomakotisijoitukset: selvitys lomakotiin hakemisen syistä perhetyypeittäin sekä toimintaa kohdistuvia odotuksia ja mielipiteitä. Tampere: Tampereen yliopisto. Sosiaaliturvan opetusjaosto. Sosiaalihuoltajatutkimuksen tutkielma.

Keränen, Saara (2004) Tukiperhetoiminta lasten kuvaamana. Tutkimus lasten osallistumisesta ja kokemista merkityksistä lastensuojelun avoimuuden tukiperhetoiminnassa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Klami, Hannu Tapani (2001) Palkaton työ – oikeuden ja etiikan rajamailla. Teoksessa Antti Eskola & Leena Kurki (toim.) Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Tampere: Vastapaino, 55-66.

Konttinen, Sari (1995) Vapaaehtoistyöntekijät ja vapaaehtoistoimintaan osallistumisen motiivit. Tampere: Tampereen yliopisto. Psykologian laitos. Psykologian pro gradu –tutkielma.

Koskiahon, Briitta (2001) Sosiaalipolitiikka ja vapaaehtoistyö. Teoksessa Antti Eskola & Leena Kurki (toim.) Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Tampere: Vastapaino, 15-38.

Kuivakangas, Johanna (2002) Kuuluuko ääni, löytyykö keinot? Lähtökohtia lasten pahoinvoinnin tarkasteluun. Teoksessa Anna Rönkä & Ulla Kinnunen (toim.) Perhe ja vanhemmuus. Jyväskylä: PS-kustannus, 30-50.

Kumpusalo, Esko (1991) Sosiaalinen tuki, huolenpito ja terveys. Sosiaali- ja terveyshallitus. Raportteja 8/1991. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Kurki, Leena (2001) Kasvaminen palvelutehtävään – sosiaalipedagoginen katse vapaaehtoistyöhön. Teoksessa Antti Eskola & Leena Kurki (toim.) Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Tampere: Vastapaino, 67-91.

Lammi-Taskula, Johanna, Karvonen, Sakari & Ahlström, Salme (2009) (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: THL.

Lehtinen, Jarmo (1998) Vapaaehtoistyöntekijä, kansalaisyhteiskunnan tuntematon voimavara? – Kolme esimerkkiä Tampereelta. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Sosiaalipolitiikan Pro Gradu –tutkielma.

Lehtinen, Sini (1994) Tukihenkilö apuna arjessa. Järjestöjen tukihenkilöprojekti. Raportti vuosilta 1992 – 1993. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.

Lehtinen, Sini-Tuulia (1997) Vapaaehtoistoiminta - kasvava voimavara? Näkökulmia ammattityöhön. Helsinki: Kansalaisareena.

Lumijärvi, Marianna (2000) Tukiperhetoiminta: Pelastakaa Lapset ry:n järjestämä tukiperhetoiminta tukivanhempien näkökulmasta. Back-up family activity. The back-up family activity of Save the Children organisation. AMK-opinnäytetyö : Pirkanmaan ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma. Sosiaalipedagogiikan suuntautumisvaihtoehto, Tampere.

Mahkonen, Sami (2010) Lastensuojelu ja laki. Helsinki: Edita.

Malkavaara, Mikko (toim.) (2000) Ei etsi omaansa. Tutkimuksia altruismista ja Yhteisvastuusta. Kirkkopalvelujen julkaisuja 4. Helsinki: Kirkkopalvelut.

Marjomaa, Paula & Karvinen, Hanna (2007) Tukiperhetoiminta. Jaettu kokemus yhteisistä hetkistä, tuesta ja lapsen ilosta! Helsinki: Pelastakaa Lapset.

Markkola, Pirjo (2005) Kristillissosiaalinen työ, kansalaisaktivismi ja naiset 1800-luvulla. Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.) Vapaaehtoistoiminta: anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino, 39-57.

Matthies, Aila-Leena (1994) Epävirallisen sektorin ja hyvinvointivaltion suhteiden tarkastelua. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 110.

Matthies, Aila-Leena, Kotakari, Ulla & Nylund, Marianne (1996) Välittävät verkostot. Tampere: Vastapaino.

Matthies, Aila-Leena (1996) Hyvinvoinnin sekatalous ja suomalaiset välittävät organisaatiot. Teoksessa Aila-Leena Matthies, Ulla Kotakari & Marianne Nylund. Välittävät verkostot. Tampere: Vastapaino, 11-29.

McClland, David (1958) Personality. New York: Holt Dryden.

McClland, David (1961) The Achieving Society. Princeton: Van Nostrand.

Meskanen, Anne (2008) Yksinhuoltajaäitien tukeminen. Lastensuojelun asiakkaana olevien yksinhuoltajaäitien sosiaalisten verkostojen piirteitä ja sosiaalisen tuen tarpeen selvittelyä tukiperhehakemusten perusteella. Tampere: Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.

Metsämuuronen, Jari (2008) Laadullisen tutkimuksen perusteet. 3. uudistettu painos. Helsinki : International Methelp.

Meyer, John P. & Allen, Natalie J. (1997) Commitment in the Workplace. Theory, Research and Application. Thousand Oaks: Sage Publications.

Murto, Lasse (2003) Sosiaali- ja terveysjärjestöt hyvinvointipalvelujen tuottajina. Teoksessa Jorma Niemelä & Virpi Dufva (toim.) Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveysjärjestöt uudella vuosituohannella. Jyväskylä: PS-kustannus, 64-85.

Muukkonen, Tiina & Tulensalo, Hanna (2004) Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2004:1, Helsinki.

Niemelä, Jorma & Dufva, Virpi (toim.) (2003) Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveysjärjestöt uudella vuosituohannella. Jyväskylä: PS-kustannus.

Nylund, Marianne (2000) Varieties of Mutual Support and Voluntary Action. A Study of Finnish Self-Help Groups and Volunteers. Helsinki: The Finnish Federation for Social Welfare and Health.

Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta (toim.) (2005) Vapaaehtoistoiminta: anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino.

Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta (2005) Vapaaehtoisuuden anti, arvot ja osallisuus murroksessa. Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.), Vapaaehtoistoiminta: anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino, 13-38.

Ojanen, Markku (2001) Auttajaksi oppiminen – psykologia minuuden tulkkina. Teoksessa Antti Eskola & Leena Kurki (toim.) Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Tampere: Vastapaino, 95-109.

Pessi, Anne Birgitta & Saari, Juho (2008) Hyvä tahto. Auttamisen asenteet ja rakenteet Suomessa. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Pohjola Anneli (1999) Kansalaisten toiminta-areenat. Teoksessa Liisa Hokkanen, Petri Kinnunen & Martti Siisiäinen (toim.) Haastava kolmas sektori. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Pohjola, Anneli (toim.) (2003) Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Rovaniemi: Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 47.

Pohjola, Anneli (2003) Tutkijan eettiset sitoumukset. Teoksessa Anneli Pohjola (toim.) Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Rovaniemi: Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Työpapereita 47, 53-67.

Pulma, Panu (1994) Vaivaisten valtakunta. Teoksessa Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen. Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto, 15-70.

Putnam, Robert (1993) Making Democracy work. Civic traditions in modern Italy. New York: Princeton University Press.

Regnér, Margareta (2006) Familjebilder. Om klientfamiljer, kontaktfamiljer och idealfamiljer. Göteborg : Göteborgs universitet, institutionen för socialt arbete.

Ronkainen, Suvi (1999) Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus. Helsinki: Gaudeamus.

Ronkainen, Suvi (2008) Otanta, edustavuus ja kadon analyysi, Teoksessa Suvi Ronkainen & Anne Karjalainen (toim.) Sähköä kyselyyn! Web-kysely tutkimuksessa ja tiedonkeruussa. Lapin yliopiston menetelmätieteiden laitoksen tutkimuksia 1. Tutkimusmenetelmät. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 70-76.

Ronkainen, Suvi & Karjalainen, Anne (toim.) (2008) Sähköä kyselyyn! Web-kysely tutkimuksessa ja tiedonkeruussa. Lapin yliopiston menetelmätieteiden laitoksen tutkimuksia 1. Tutkimusmenetelmät. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Ronkainen, Suvi, Karjalainen, Anne & Mertala, Sirpa (2008) Graafisen kyselylomakkeen suunnittelu. Teoksessa Suvi Ronkainen & Anne Karjalainen (toim.) Sähköä kyselyyn! Web-kysely tutkimuksessa ja tiedonkeruussa. Lapin yliopiston menetelmätieteiden laitoksen tutkimuksia 1. Tutkimusmenetelmät. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 31-41.

Ropo, Arja & Eriksson Päivi (2001) Hyvinvointipalvelut, liiketoiminta ja vapaaehtoistyö. Teoksessa Antti Eskola & Leena Kurki (toim.) Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Tampere: Vastapaino, 41-53.

Ruohonen, Marita (2003) Järjestöt vapaaehtoistoiminnan areenoina ja mahdollistajina. Teoksessa Jorma Niemelä & Virpi Dufva (toim.) Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Jyväskylä: PS-kustannus, 40-55.

Rönkä, Anna & Kinnunen, Ulla (2002) (toim.) Perhe ja vanhemmuus. Jyväskylä: PS-kustannus.

Saari, Juho, Kainulainen, Sakari & Yeung, Anne Birgitta (2005) Altruismi. Antamisen lahja Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Helsinki: Yliopistopaino.

Sarjakivi, Hannele (2000) Tukea elämänhallintaan. Tukiperhepalvelun merkitys lastensuojelun avoimuuden asiakkaille. Jyväskylän yliopisto. Erityispedagogiikan Pro gradu -tutkielma.

Satka, Mirja (1994) Sosiaalinen työ – peräänkatsojamiehestä hoivayrittäjäksi. Teoksessa Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen. Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto, 275-281.

Sennett, Richard (2004) Kunnioitus eriarvoisuuden maailmassa. Suom. Kaisa Koskinen. Tampere: Vastapaino.

Sinkkonen, Jari & Kalland, Mirjam (2001) (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. Vantaa: WSOY.

Sinko, Päivi (2001) Lastensuojelun juridisoituminen ja lapsen oikeudet. Teoksessa Maritta Törrönen (toim.) Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapolitiittinen puheenvuoro. Helsinki: Pelastakaa Lapset, 128-150.

Sipiläinen, Ilkka (1996) Kansankirkon haasteet. Teoksessa Aila-Leena Matthies, Ulla Kotakari & Marianne Nylund. Välittävät verkostot. Tampere: Vastapaino, 49-58.

Soini, Sari (1997) Vapaaehtoistyö ja nuorten vapaaehtoisten toiminnalleen antamat merkitykset. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Nuorisotyön koulutusohjelma. Yhteiskuntatieteiden kandidaatin tutkielma.

Suomen kuvalehti. 26.11.2010. Uhkapeliä. RAY karsii avustuksiaan, sillä osa niistä on laittomia. 47/2010, 36-41.

Taskinen, Sirpa (2008) Lastensuojelulaki (417/2007). Soveltamisopas. Stakes. Oppaita 65. Helsinki.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuorila, Helena & Siltaniemi, Aki (1999) Unohdettu rikoksen uhri?: tutkimus rikosuhripäivystyksestä Suomessa. Helsinki: Stakes.

Urponen, Kyösti (1994) Huoltoyhteiskunnasta hyvinvointivaltioon. Teoksessa Jouko Jaakkola, Panu Pulma, Mirja Satka & Kyösti Urponen. Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Helsinki: Sosiaaliturvan Keskusliitto, 163-260.

Vinnerljung, Bo & Franzén, Eva (2005) Kontaktfamilj/kontaktperson – omfattning och samband med placering i dygnsvård. *Socialvetenskaplig Tidskrift*, 12, 345-365.

Vuorinen, Marja, Särkelä, Riitta, Perälähti, Anne, Peltosalmi, Juha, Peisa, Leena, Londén, Pia & Eronen, Anne (2005) Vertaansa vailla. Ajankohtaiskuva sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Yesilova, Katja (2009) Ydinperheen politiikka. Helsinki: Gaudeamus.

Yeung, Anne Birgitta (1999) Valmius vapaaehtoistyöhön. Tutkimus Pelastusarmeijan mainoskampanjan innoittamista vapaaehtoistyöntekijöistä. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Yeung, Anne Birgitta (2002) Vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa – ihanteita vai todellisuutta? Tutkimus suomalaisten asennoitumisesta ja osallistumisesta vapaaehtoistoimintaan. Helsinki: YTY.

Yeung, Anne Birgitta (2004a) Individually Together. Volunteering in Late Modernity: Social Work in the Finnish Church. Helsinki: The Finnish Federation for Social Welfare and Health.

Yeung, Anne Birgitta (2004b) The Octagon Model of Volunteer Motivation: Results of a Phenomenological Analysis. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*. 15 (1), 21-46.

Yeung, Anne Birgitta (2005a) Tutkimustyökaluja vapaaehtoisuuden mysteerin. Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.) (2005) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino, 83-103.

Yeung, Anne Birgitta (2005b) Vapaaehtoistoiminnan timantti. Miten mallintaa motivaatiota? Teoksessa Marianne Nylund & Anne Birgitta Yeung (toim.) (2005) Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus. Tampere: Vastapaino, 104-125.

Yeung, Anne Birgitta (2007) Innoittava vapaaehtoistoiminta – toimintaan sitoutuminen ja sen tukeminen. Teoksessa Aaro Harju (toim.) Kansalaistoimintaan kätkeyty aarre. Vantaa: Sivistysliitto Kansalaisfoorumi, 152-165.

Suomen säädöskokoelma

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361.

Laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä 14.6.2002/504.

Lastensuojelulaki 5.8.1983/683.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417

Digitaaliset lähteet

Allianssi. Suomen Nuorisoyhteistyö – Allianssi.

<http://www.alli.fi/nuorisoalan+kehittaminen/vapaaehtoistoiminnan+vuosi/> Viitattu 24.1.2011.

Erityishuoltojärjestöjen liitto Ehjä ry. <http://www.ehja.fi/palvelut.htm>. Viitattu 21.1.2011.

Heinola, Virpi (2007) Tukiperheenä toimineiden äitien kokemuksia lastensuojelun avohuollon tukiperhetoiminnan merkityksistä. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu.

http://kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Jarvenpaa2007/Jarvenp_Heinola_2007.pdf Viitattu 24.8.2010.

Hokkanen, Liisa (2003) Vapaaehtoisuus – pala elämää. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 6. Oulu: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. http://www.sosiaalikallega.fi/julkaisut/julkaisusarja/Julkaisu_6.pdf. Luettu 20.1.2011.

Lainsäädännön muutostarpeet perhehoidossa. Perhehoidon valtakunnallisen toimintaohjelman ja lainsäädännön kehittämistyöryhmän väliraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010:15. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39503&name=DLFE-11506.pdf. Viitattu 6.9.2010.

Lastensuojelu 2009. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2010/Tr29_10.pdf. Viitattu 19.1.2011.

Pelastakaa Lapset ry:n historia. <http://www.pelastakaalapset.fi/fi/jarjesto/historia>. Viitattu 23.3.2010.

Pelastakaa Lapset ry:n toimintakertomus 2007.

http://www.pelastakaalapset.fi/assets/files/fi/jarjesto/pl_toimintakertomus_2007.pdf. Viitattu 23.3.2010.

Pessi, Anne Birgitta & Oravasaari, Tomi (2010) Kansalaisjärjestötoiminnan ytimessä. Tutkimus RAY:n avustamien sosiaali- ja terveysjärjestöjen vapaaehtoistoiminnasta. Avustustoiminnan raportteja 23. Helsinki: Raha-automaattiyhdistys. <http://www.ray.fi/avustustoiminta/aineistopankki/> Viitattu 25.8.2010.

RAY. Raha-automaattiyhdistys. <http://www.raha-automaattiyhdistys.fi/avustustoiminta/tiedotteet/tapahtuma.php?id=151&11=4>. Viitattu 22.2.2011.

Scott, Niall & Seglow, Jonathan (2008) Altruism. Maidenhead, England: Open University Press; New York. <http://site.ebrary.com/lib/tampere/Doc?id=10229815>. Viitattu 14.10.2010.

Sosiaaliportti. Lastensuojelun käsikirja. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-fi/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/avohuolto/muuttukitoimet/tukihenkilo/> Viitattu 19.7.2010.

Utti, Emmi-Juulia. (2008) Vapaaehtoistyöntekijän sitoutuminen lastensuojelun tukihenkilötoiminnassa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsinki. http://www.kansalaisareena.fi/Gradu_Emmi%20Utti.pdf. Viitattu 25.8.2010.

Viljakainen, Piia (2006) Rahasta vai rakkaudesta – Vapaaehtoistyötä Tampereen Pyrinnössä. Tampere: Tampereen yliopisto. Johtamistieteiden laitos. Yrityksen hallinto. Pro gradu –tutkielma. <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu00803.pdf>. Viitattu 15.9.2010.

Yleissopimus lapsen oikeuksista. <http://www.pelastakaalapset.fi/jarjesto/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-yleissopimus/> Viitattu 10.8.2010.